
**ВІСНИК ЧЕРНІВЕЦЬКОГО
ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
ІНСТИТУТУ**

BULLETIN OF CHERNIVTSI INSTITUTE OF TRADE AND ECONOMICS

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

ВИПУСК IV (84)

**ECONOMIC SCIENCES
ISSUE IV (84)**

**ЧЕРНІВЦІ / CHERNIVTSI
2021**

УДК 33(477) (06)

Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту.
В 53 Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2021. Вип. 4 (84). Економічні науки. 128 с.

Збірник наукових праць «Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту» призначений для фахівців, які цікавляться проблемами національної та регіональної економіки, управління та економіки вітчизняних підприємств, обліку, аналізу, аудиту та ін., дає змогу науковій громадськості ознайомитися з результатами досліджень вчених-економістів та молодих науковців.

Засновник – Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету (ЧТЕІ КНТЕУ).

Галузь – економічні науки.

Редакційна колегія:

Вдовічен А.А. – д.е.н., професор, директор ЧТЕІ КНТЕУ, головний редактор;

Кифяк В.Ф. – д.е.н., професор, заступник директора ЧТЕІ КНТЕУ, голова редакційної колегії;

Корольок Ю.Г. – д.д.у., професор, заступник головного редактора;

Маначинська Ю.А. – к.е.н., доцент ЧТЕІ КНТЕУ, відповідальний секретар;

Вахович І.М. – д.е.н., професор Луцького національного технічного університету;

Зибарева О.В. – д.е.н., доцент, завідувач кафедри Чернівецького національного університету ім.Ю.Федьковича;

Євдокименко В.К. – д.е.н., професор ПВНЗ «Буковинський університет»;

Лучик С.Д. – д.е.н., професор, завідувач кафедри ЧТЕІ КНТЕУ;

Нікіфоров П.О. – д.е.н., професор, завідувач кафедри Чернівецького національного університету ім.Ю.Федьковича;

Ткаченко Т.І. – д.е.н., професор, завідувач кафедри КНТЕУ;

Чорновол А.О. – д.е.н., доцент, завідувач кафедри ЧТЕІ КНТЕУ;

Вдовічена О.Г. – к.е.н., доцент, завідувач кафедри ЧТЕІ КНТЕУ;

Круглянко А.В. – к.е.н., доцент ЧТЕІ КНТЕУ.

Консультативна редколегія:

Настасе Кармен – доктор наук, професор, декан факультету економіки та державного управління, Університет ім.Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія);

Неделя Александру – доктор наук, доцент, Університет ім. Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія);

Коллар Войцех – доктор наук (PhD), професор, проректор з науки та досліджень, Вища школа економіки та менеджменту державного управління (м. Братислава, Словачія);

Стасяк Анджей – доктор наук, доцент, Лодзинський університет (м. Лодзь, Польща);

Фабус Мішель – доктор наук (PhD), доцент, завідувач кафедри, Вища школа економіки та менеджменту державного управління (м. Братислава, Словачія);

Чекеревац Зоран – доктор наук, професор, Університет UNION (м. Белград, Сербія).

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України у галузі економічних наук (категорія **Б**), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора наук, кандидата наук та ступеня доктора філософії (Наказ МОН України від 17.03.2020 р. № 409)

Електронна копія наукового журналу «Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту» зберігається в **Національній бібліотеці імені В.І.Вернадського**.

Сайт збірника «Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту» (Економічні науки)
<http://www.chtei-knteu.cv.ua/herald/index/>

Свідцтво державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України №4317 серія KB від 20.06.2000 р.

Редакція вісника:

Р.В. Кравчук – відповідальний редактор;

Н.С. Савельєва – літературний редактор

Л.І. Горжу – редактор-перекладач

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради ЧТЕІ КНТЕУ.
(Протокол № 5 від 22 грудня 2021 р.)*

ISSN 2310-8185 (print)

ISSN 2414-5831 (online)

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84>

© ЧТЕІ КНТЕУ, 2021

Підписано до друку 24.12.2021 р.

UDC 33(477) (06)

B 53 **Bulletin of Chernivtsi Institute of Trade and Economics.** Chernivtsi: ChITE KNUTE, 2021. Volume 4 (84). Economic Sciences. 128 p.

The journal of scientific researches "Bulletin of Chernivtsi Institute of Trade and Economics" appeals to scientists dealing with problems of national and regional economy, management and economics of domestic enterprises, accounting, analysis, audit, finance, etc., and enables the scientific community to get acquainted with the results of research by economists and young scientists.

Founder – Chernivtsi Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of Trade and Economics (ChITE KNUTE).

Branch - Economic Sciences.

Editorial board:

Vdovichen A.A. - Doctor of Economic Sciences, Prof., Editor in Chief, ChITE KNUTE;

Kyfiak V.F. - Doctor of Economic Sciences, Prof., Chairman of the editorial board, ChITE KNUTE;

Koroliuk Ju.G. - Doctor of Sciences in Public Administration, Prof., Deputy Editor in Chief;

Manachynska Yu.A. - PhD, Associate Professor, Executive secretary, ChITE KNUTE;

Vakhovych I.M. - Doctor of Economic Sciences, Prof., Lutsk National Technical University;

Zybareva O. V. - Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University;

Yevdokymenko V.K. - Doctor of Economic Sciences, Prof. Bukovinian University;

Luchyk S.D. - Doctor of Economic Sciences, Prof., Head of the Department of ChITE KNUTE;

Nikiforov P.O. - Doctor of Economic Sciences, Prof., Head of the Department of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University;

Tkachenko T.I. - Doctor of Economic Sciences, Prof., Head of the Department of KNUTE;

Chornovol A. O. - Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of ChITE KNUTE;

Vdovichena O.H. - PhD, Head of the Department of ChITE KNUTE;

Kruhlianko A.V. - PhD, Associate Professor, ChITE KNUTE.

Consultative Editorial board:

Nastase Carmen - Doctor of Economic Sciences, Prof., Ștefan cel Mare University of Suceava, Romania;

Nedelea Alexandru - Doctor of Economic Sciences, Assoc. Prof., Ștefan cel Mare University of Suceava, Romania;

Kollar Vojtech - PhD, Prof., School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava, Slovakia;

Stasiak Andrzej - Doctor of Economic Sciences, Assoc. Prof., University of Lodz, Poland;

Fabus Michal - PhD, Assoc. Prof., School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava, Slovakia;

Čekerevac Zoran - Doctor of Sciences, Prof., UNION University, Belgrade, Republic of Serbia.

Bulletin is included in the list of the scientific editions of HAC of Ukraine (category B) (Order of the Ministry of education and science of Ukraine from 17.03.2020 № 409)

Certificate of the State Committee of the Informational Politics, Television and Radio Broadcasting №4317 series KB of 20.06.2000

Editors:

R. Kravchuk – Managing Editor;

N. Savielieva – Literary Editor;

L. Horzhu – Editor-translator.

Recommended for publication by decision of the Scientific Council of ChITE KNUTE. Protocol № 5 (22.12.2021).

ISSN 2310-8185 (print)

ISSN 2414-5831 (online)

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84>

© ChITE KNUTE, 2021

Approved for printing 24.12.2021

Зміст

РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА ТА ПОЛІТИКА

Добржанська І. М.

ВПЛИВ ЗАКОНУ ПРО ГЕНДЕРНІ КВОТИ ДО МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ
ВЛАДИ 8

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.01>

Кифяк В. Ф., Кифяк О. В.

ДУНАЙСЬКА СТРАТЕГІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЇЇ
ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК
ОБЛАСТЕЙ-УЧАСНИЦЬ 21

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.02>

Руденко В. П., Грек К. В., Ємчук Т. В.

РЕГІОНАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА І ПРОМИСЛУ ПІВНІЧНО-
ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ДОКТОРА МИРОНА
КОРДУБИ 34

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.03>

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Верстяк О. М., Кормакова І. О.

КОНФЛІКТИ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ТА ЇХ ВПЛИВ НА
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ 50

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.04>

ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

Багрій К. Л.

ЕВОЛЮЦІЯ КРЕАТИВНОГО ОБЛІКУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО
УДОСКОНАЛЕННЯ 63

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.05>

Музичук М. І.

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ
ОПОДАТКУВАННЯ: ВПЛИВ НА ТРАНСФЕРТНЕ
ЦІНОУТВОРЕННЯ

81

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.06>

Мустеца І. В.

ОБЛІК ДОХОДІВ НЕПРИБУТКОВИХ КОМУНАЛЬНИХ
МЕДИЧНИХ УСТАНОВ ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

96

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.07>

ЕКОНОМІКА І УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Шупрудько Н. В.

СПЕЦИФІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІВЕНТ-
МЕНЕДЖМЕНТУ

107

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.08>

*ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ТА МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ*

Валецька Т. М., Готинчан І. З.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА
ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У
ГАЛУЗІ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

117

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.09>

Contents

REGIONAL ECONOMICS AND POLITICS

Dobrzhanska Iryna

THE IMPACT OF THE GENDER QUOTA LAW ON LOCAL AUTHORITIES 8

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.01>

Kyfyak Vasyl, Kyfyak Oleksandr

EUROPEAN UNION STRATEGY FOR THE DANUBE REGION AND ITS IMPACT ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE PARTICIPATING REGIONS 21

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.02>

Rudenko Valerii, Hrek Kateryna, Yemchuk Tetiana

REGIONAL-ECONOMIC PROBLEMS OF AGRICULTURAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF NORTH-WESTERN UKRAINE IN DR. MYRON KORDUBA'S WORKS 34

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.03>

THE WORLD ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Verstiak Oksana, Kormakova Inna

CONFLICTS IN INTERNATIONAL RELATIONS AND THEIR IMPACT ON ECONOMIC COMPETITIVENESS OF THE COUNTRY 50

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.04>

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

Bagrii Konon

EVOLUTION OF CREATIVE ACCOUNTING AND WAYS TO IMPROVE IT 63

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.05>

Muzychuk Mariana

INTERNATIONAL TAXATION SYSTEM TRANSFORMATION:
ITS EFFECT ON TRANSFER PRICING (TP) 81

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.06>

Mustetsa Iryna

INCOME ACCOUNTING OF THE NON-PROFIT COMMUNAL
HEALTH CARE INSTITUTIONS AND WAYS OF ITS 96
IMPROVEMENT

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.07>

ECONOMICS AND MANAGEMENT OF ENTERPRISES

Shuprudko Nataliia

SPECIFIC FACTORS OF EVENT MANAGEMENT FORMATION 107

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.08>

*PROBLEMS OF EDUCATION AND METHODS
OF TEACHING IN HIGHER EDUCATION*

Valetska Tetiana, Hotynchan Iryna

PECULIARITIES OF TEACHING INFORMATION SYSTEMS AND 117
TECHNOLOGIES FOR TRAINING FUTURE SPECIALISTS IN THE
FIELD OF FOOD TECHNOLOGY

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.09>

І. М. Добржанська, к.п.н., старший викладач,
<https://orcid.org/0000-0001-5212-7028>

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ВПЛИВ ЗАКОНУ ПРО ГЕНДЕРНІ КВОТИ ДО МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Зміна політичного статусу України в сучасному світі, перетворення її на самостійну державу призвело до свідомого перерозподілу соціальних ролей і в українському суспільстві. Існує об'єктивна необхідність зміни традиційних функціональних рольових розподілів між чоловіком та жінкою, яка не стає меншою від небажання чи нездатності суспільства усвідомити цю необхідність. У статті подано дослідження та аналіз державної політики місцевого самоврядування з використанням закону про гендерні квоти, як нові зміни до виборчого кодексу України. Актуальність цієї теми полягає в тому, що вона є мало вивченою і потребує свого аналізу дослідження з вивченням усіх нюансів впливу закону про гендерні квоти на роботу місцевих органів влади, з визначенням пріоритетів та недоліків.

Метою дослідження є аналіз проекту реалізації та зміни державної політики місцевого самоуправління, враховуючи Закон про гендерні квоти, його переваги та недоліки.

Методологія. У процесі виконання дослідження використано загальнонаукові теоретичні методи: системний аналіз – для з'ясування основних категорій дослідження; абстрактно-логічний метод – для здійснення теоретичних узагальнень та висновків про сутність впливу закону про гендерні квоти на роботу місцевих органів влади, його ефективність та особливості.

Результати. У статті зазначено результати змін виборчого процесу в Україні, а саме впровадження гендерних квот до виборчих списків політичних партій і як відбулися кадрові зміни до місцевих органів влади. Досліджено особливості застосування та результати запровадження гендерних квот до виборчого процесу різними політичними партіями та зміни, які відбулись внаслідок змін на останніх виборах до місцевих органах влади для жіночої статі.

Практичне значення. Зроблено аналіз дієвості та впливу Закону про гендерні квоти. Вказані позитивні зміни та недоліки цього Закону і як він змінив жіноче

представництво у роботі місцевих органів влади. Об'єктом дослідження є вплив Закону про гендерні квоти, як новітній суб'єкт останніх виборів до місцевих органів влади. Предметом дослідження є поняття «гендерні квоти», особливості їх впливу і функціонування в Україні.

Перспективи подальших досліджень. Оскільки Закон не досконалий і українське суспільство продовжує жити пережитками патріархального суспільства стосовно ролі жінки у політиці, особливо на рівні місцевих, обласних рад, то ця тема залишається перспективною для подальшого дослідження.

Ключові слова: гендерна рівність, гендерна політика України, гендерні квоти, інституційний механізм гендерної політики, органи виконавчої влади.

Кількість джерел: 15; кількість таблиць: 1.

Iryna Dobrzanska, Candidate of Political Science, Senior Lecturer,
<https://orcid.org/0000-0001-5212-7028>
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of KNUTE,
Chernivtsi

THE IMPACT OF THE GENDER QUOTA LAW ON LOCAL AUTHORITIES

Summary

The change in the political status of Ukraine in the modern world, and its transformation into an independent state has led to a conscious redistribution of social roles in Ukrainian society. There is an objective need to change the traditional functional role division between men and women, which doesn't diminish the reluctance or inability of society to realize this need. The article presents research and analysis of the state policy of local government authorities using the law on gender quotas as new amendments to the Electoral Code of Ukraine. The relevance of this topic is in being little studied and needs its own analysis by studying all the nuances of the impact of the law regarding gender quotas on the work of local authorities, identifying priorities and shortcomings.

The purpose of the article is to analyze the project of implementation and change of the state policy of local governments using the law on gender quotas, advantages and disadvantages.

In the process of research, the following general scientific theoretical methods were used: systems analysis - to clarify the main categories of research; abstract-logical method - for the implementation of theoretical generalizations and conclusions about the essence of the impact of the law regarding gender quotas on the work of local authorities, its effectiveness and features.

The article presents the results of changes in the electoral process in Ukraine, namely the introduction of gender quotas in the electoral lists of political parties and how personnel changes have taken place in local authorities. The peculiarity of the application and result of the introduction of gender quotas in the electoral process by different political parties and what changes have occurred as a result of changes in the last elections to local authorities for women have been studied.

The author analyzed the effectiveness and impact of the law on gender quotas. The positive changes and shortcomings of this law and how it changed women's representation in the work of local authorities are indicated. The object of the study is the influence of the law on gender quotas, as the latest subject of the last local elections. The subject of the research is the concept of "gender quotas", features of their influence and functioning in Ukraine.

As the law is not perfect and Ukrainian society continues to live in the remnants of patriarchal society in terms of the women's role in politics, especially at the level of local and regional councils, this topic remains prospective for further study.

Keywords: gender equality, gender policy of Ukraine, institutional framework, executive authorities.

Number of the sources – 15; number of the tables – 1.

Постановка проблеми. Відповідно до міжнародних стандартів та рекомендацій інституційна складова Національного механізму забезпечення гендерної рівності повинна забезпечувати координацію та контроль дій органів виконавчої влади, співпрацювати з органами законодавчої та судової влади, очолюватися особою в ранзі члена уряду, фінансуватися і забезпечуватися професійно підготовленими кадрами. Важливою складовою інституційного рівня Національного механізму формування гендерної рівності є урядові структури.

Із прийняттям Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», статтю 10 цього закону визначалися повноваження КМУ у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [2]. КМУ має забезпечувати проведення єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства; приймати Національний план дій щодо впровадження гендерної рівності та забезпечувати його виконання;

розробляти і реалізувати державні цільові програми щодо міністерств та інших органів виконавчої влади щодо забезпечення гендерної рівності; організувати підготовку державної допомоги про виконання в Україні Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок; врахувати принцип гендерної рівності при прийнятті нормативно-правових актів; забезпечувати порядок проведення гендерно-правової експертизи.

Упродовж усього періоду незалежності України спостерігається хвилеподібне включення гендерної риторики до сукупності напрямків діяльності виконавчих органів влади, на які покладалося вирішення гендерних проблем [12].

Однією з таких останніх змін щодо покращення питання ролі гендерної політики був Закон України «Про місцеві вибори» [3]. До офіційного початку виборчої кампанії 2020 року були внесені зміни до Виборчого кодексу. Однією з новацій стало введення гендерних квот.

Гендерні виборчі квоти – це встановлення певного співвідношення жінок і чоловіків в органах влади або місцевого самоврядування. Це інструмент політики, спрямований на забезпечення пропорційної представленості жінок. В Україні, де близько 54% населення – це жінки, у Верховній Раді України жінки-депутати складають 20,6%.

У різних країнах застосовувалися різні види квот:

- закріплення певного відсотка місць для жінок безпосередньо в самому парламенті або інших представницьких органах;
- регулювання відсотка представників однієї статі у виборчих списках (саме такі «кандидатські квоти» закріплені тепер у нашому Виборчому кодексі);
- вибудовування балансу між статями всередині політичних партій.

Квоти можуть носити рекомендаційний, стимулюючий або обов'язковий характер, мати публічно-декларативний або законодавчо закріплений статус.

Питанням впливу Закону про гендерні квоти до місцевих органів влади як результату останніх місцевих виборів займалися такі відомі політологи та експерти з гендерної політики, як : Н. Ротар, О. Ярош, І. Цікул, Н. Стрільчук, І. Тишко, С. Войцеховська, М. Горячківська, В. Кобилянська, О. Неманежива, Я. Полянська, О. Уварова та інші.

Застосування гендерних квот у Незалежній Україні вже має свою історію. У Законі «Про місцеві вибори» 2015 року [3], за яким відбулися попередні вибори в органи місцевого самоврядування, стаття 4 наголошувала, що представництво однієї статі у виборчих списках в депутати місцевих рад у багатомандатних округах має становити не менше 30%, тобто введення тридцятивідсоткової кандидатської квоти. Однак, оскільки Закон не встановлював відповідальність за порушення цього положення, його недотримання не мало наслідком відмову в реєстрації.

Крім того, норма Закону не застосовувалася до селищного і сільського рівнів, де вибори проводилися в мажоритарних округах за системою відносної більшості. Одночасно з виборчим законодавством діючий Закон «Про політичні партії» [4] містить стимулюючу норму, що передбачає фінансове заохочення тих політичних сил, у яких серед народних депутатів-партійців представники однієї статі не перевищують 2/3.

8 жовтня 2015 року норму про «гендерну квоту» вперше включили до виборчого законодавства України. І це стало революційним для української політичної системи.

Справді дієвим механізмом стимулювання виконання гендерних квот стала ст. 175 Закону України «Про політичні партії» [4], яка передбачає, якщо партії за результатами виборів мають у своєму складі не більше двох третин однієї статі, додаткове фінансування у розмірі 10% щорічного обсягу державного фінансування статутної діяльності політичних партій, яка розподіляється порівну між політичними партіями.

Новий виборчий кодекс, який Верховна Рада ухвалила 11 липня і який має запрацювати з 2023 року, передбачає запровадження гендерних квот в Україні на рівні 40% бар'єру. Згідно з поправками до кодексу, у кожній п'ятірці партійного виборчого списку мають бути як чоловіки, так і жінки, не менше двох кандидатів кожної статі. Таких квот партії мають дотримуватися при формуванні загальнодержавного та регіональних виборчих списків кандидатів у депутати. Відповідно до статті 219, при формуванні єдиного і територіальних виборчих списків партії повинні забезпечити присутність в кожній п'ятірці місця з першого по п'яте, з шостого по десяте, тобто не менше двох кандидатів кожної статі.

Якщо число кандидатів у списку не кратне п'яти, то на останні місця необхідно буде включати кандидатів різної статі по черзі. Тобто, перша п'ятірка повинна включати або трьох жінок і двох чоловіків, або навпаки, трьох чоловіків і двох жінок. Чотири місця в списку розподіляються між жінками і чоловіками через одне, в даному випадку порівну по 2 місця представникам кожної статі.

При висуненні кандидатів у територіальні громади з кількістю виборців менше 10 тис., що регламентує стаття 220 Кодексу, партії повинні забезпечити представництво не менше 30% осіб однієї статі від загальної кількості кандидатів до відповідної ради.

Таким чином, у Виборчому кодексі законодавець запровадив для партій «гендерні квоти».

«Величезним кроком вперед» назвала впровадження квот у новому кодексі депутатка Світлана Войцеховська. Ухвалений виборчий кодекс також передбачає голосування за відкритими списками. Водночас Войцехівська зазначила, що на жаль, не були підтримані поправки, розроблені спільно з колежанками з міжфракційним об'єднанням «Рівні можливості», щодо відповідальності за недотримання квот, заборону сексизму і дискримінації в рекламі та агітації під час виборчого процесу [15].

Квоти ж краще працюють у системі з закритими списками, розповіла в коментарі BBC News Україна Олександра Голуб, голова громадської організації «Ліга захисту прав жінок» «Гармонія рівних» [15].

Водночас, слід зауважити, покарань для партій, які не дотримуються квот, ухвалений Радою виборчий кодекс також не передбачає. Понад те, деякі партії також запровадили так звані «тихі квоти», вписавши певну гендерну квоту для партійних списків до своїх статутів.

Партії, які пройшли до Верховної Ради України, надали свій список гендерних квот.

- «Слуга народу» має у партійному списку 65 жінок, що складає трохи більше, ніж 32% від загальної кількості кандидатів у списку.

- «Європейська солідарність» – 29 жінок (28%).
- Партія «Голос» серед 176 кандидатів має 49 жінок (28%).
- У списку «Батьківщини» з 206 осіб – 61 жінка (майже 30%).
- У списку Опозиційної платформи «За життя» – 60 жінок з 184 кандидатів, що становить майже 33%.

У першій десятці партії «Об'єднання Самопоміч» – 60% жінок, а от у першій десятці партії «Свобода» жінок взагалі немає. Решта партій не долають навіть і 5-відсотковий бар'єр для проходження в Раду.

У мажоритарних округах відсоток менший: з 3164 кандидатів, які йдуть по мажоритарці, лише 408 жінки, а це близько 13%.

Усього ж до нового парламенту список жіночого представництва склав 1316 кандидаток – як у списках партій, так і в мажоритарних округах. Отже, жінки складають майже 23% від загальної кількості кандидатів.

З 2015 року гендерна квота поширюється також і на місцеві вибори. Про це йдеться в Законі про місцеві вибори, що передбачає щонайменше третину жінок у виборчих списках. Такі зміни допомогли зайти до місцевих рад 55 тисячам жінок. Найбільше це вплинуло на представництво статей у сільських та селищних радах, де частково встановилася гендерна рівність.

Однак чим вищий рівень влади в Україні, тим менше жінок. На рівні міських рад жінок зараз не більше 20%, а в обласних радах – усього 10%.

Згідно з ґендерним моніторингом, який проводить Український жіночий фонд у партнерстві з Національним демократичним інститутом, міські громади очолюють 32 жінки, однак жодна серед них не зайняла посаду мера чи голови обласного центру.

На виборах до обласних рад у списках політичних партій було 43% жінок, а серед лідерів єдиних і територіальних списків – лише 16% та 21% відповідно. Щодо міських рад, то там серед кандидаток було 43%, але так само серед лідерок єдиних списків було тільки 15%, серед лідерок регіональних списків – лише 29%, і, відповідно, все це трансформувалося в 30% жінок у новообраних міських радах. Тобто, з одного боку, ми бачимо певне зростання, а з іншого – продовжуємо вважати, що цього не достатньо.

Таблиця 1

Результати виборів до міських рад за 2015 та за 2020 рр.

<i>Місто</i>	<i>Міська рада попереднього скликання, жіноче представництво, %</i>	<i>Міська рада нового скликання, жіноче представництво, %</i>
Вінниця	16,7	33,3
Дніпро	20,3	26,6
Житомир	19	40,5
Івано-Франківськ	9,5	28,6
Київ	19,2	31,7
Львів	26,6	26,8
Луцьк	21,4	33,3
Одеса	25	29,7
Полтава	14,3	31
Рівне	21,4	3,3
Суми	19	26,2
Тернопіль	19	33,3
Ужгород	8,3	23,7
Херсон	22,6	25,9
Черкаси	9,5	26,2
Чернівці	14	38

Аналізуючи дану таблицю, можна засвідчити, що збільшення гендерних квот до виборчого законодавства суттєво змінило кількісний показник жінок – депутаток до місцевих рад. Однак багато політичних партій зіткнулись із проблемою, «кого» з жіночого представництва записувати до виборчого партійного списку.

Нова виборча система має певні особливості. Уперше, крім єдиного списку, є так звані регіональні або територіальні виборчі списки, які визначають, хто потрапить до місцевої ради. І хоча в цих списках також діє квота і є вимога щодо черговості в кожній п'ятірці кандидатів, однак велике значення мають лідерські позиції, що є позитивом [5].

Недоліком є те, що новий Закон про вибори, із застосуванням обов'язкового 30% бар'єру гендерних квот, залишається не досконалим. Закон містить певні прогалини, які дозволяють партіям обходити ґендерну квоту. Бувають випадки, коли партія реєструє список із дотриманням квоти, а потім кандидати вибувають і квота порушується. Не викликає здивування і той факт, що жінки частіше вибували зі списків, і навіть ті, які були обрані депутатками, з якихось причин відмовляються від мандатів. Таким чином партії до виборчого процесу виконують 30 % наповненість гендерної квоти, створюючи технічних жінок-кандидатів у депутати, а після цього просувають тих кандидатів, які вигідні партії.

Координаторка проектів Українського жіночого фонду Мілена Горячковська засвідчила, що після аналізу списку кандидатів, які вибули з виборів до міських рад великих міст, тобто Києва та обласних центрів, з'ясувалось, що 63% кандидатів, на прізвищах яких у виборчому бюлетені стояв штамп «вибув», – це жінки [5].

Парламент заохочує жінок активніше брати участь у політичному житті України. Ухваливши Закон про місцеві вибори, Верховна Рада також схвалила поправку про гендерні квоти – тепер жінок у виборчому списку має бути щонайменше третина. Експерти з

гендерних питань схвалюють таку ініціативу і зазначають: квота – тимчасовий захід, аби привчити українське суспільство до того, що є нормою для європейської практики.

Квоти необхідні, щоб привчити українське суспільство: політика – це таке ж природне і закономірне місце роботи для жінки, як і для чоловіка. Таку думку висловила голова Волинського гендерного центру Оксана Ярош [11]. Також вона додала, що найбільше побоювань зараз полягає у тому, чи не призведе гендерне квотування до того, що партії набиратимуть до своїх лав недостатньо кваліфікованих людей, аби лише дотриматись 30-відсоткового бар'єра. Натомість експерт радить, зважати політичним силам на те, що партія – це зріз суспільства, тож зовсім не складно знайти освічених і розумних людей обох статей. Ярош резюмує – це питання рейтингу та авторитету тієї чи іншої партії – які політики виступатимуть на її боці [11].

І з цим можна повністю погодитись, враховуючи факти результативності передвиборчих перегонів до місцевих органів влади.

Проте слід не забувати і продовжувати боротися з політичною культурою і формувати внутрішній гендерно чутливий порядок. Оголосити війну стереотипам – забезпечити підвищення обізнаності серед депутатського корпусу про згубність стереотипного сприйняття ролі жінок і чоловіків для досягнення рівності.

Здійснений аналіз впливу Закону про гендерні квоти до місцевих органів влади дозволяє стверджувати, що існуюча недосконала практика створення відповідних інститутів має формальний характер, оскільки не враховується когнітивна складова інституційної практики.

Прийняття у новому Законі «Про місцеві вибори» 30% гендерної квоти не пройшло непоміченим у експертних політичних і наукових середовищах. Загалом ця можливість для жінок більш активно увійти у політику оцінюється позитивно, хоча висловлюються також

певні перестороги, які притаманні такому механізму підтримувальних дій як гендерні квоти. Більшість українських політичних партій оцінюють прийняту гендерну квоту досить позитивно, демонструючи увагу до проєвропейської політики, сучасних тенденцій та цінностей сьогоденного суспільства, тим самим декларуючи повагу до цінності рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків. Низка партій висловилася прихильно до гендерної політики держави, тобто на декларативному рівні продемонстровано прихильність до 30% гендерної квоти на місцевих виборах.

Актуальним залишається питання можливості дотримання цієї квоти. Фактично, жодна із партій не надала чітких даних про гендерний склад партії на різних рівнях. Аби не демонструвати проблему вертикальної гендерної сегрегації, яку видно навіть із сайтів партії. Жінок дуже мало серед керівного складу партій. Також партії не схильні давати обіцянок із приводу того, що 30% гендерна квота на місцевих рівнях буде виконана. Вони розуміють складнощі механізму гендерного квотування, особливо, якщо цей механізм є доволі новим для України та не супроводжувався постійною роботою із залученням жінок на рівні партій.

Аналіз місцевих виборів, які проводилися за новим законодавством, залишають бажати, кращого, це не лише про кількісні, а й про якісні зміни в політиці.

Таким чином, можна констатувати, що за останні роки ситуація з дорученням жінок до політичного життя суттєво покращилася, особливо це стосується результатів на місцях. Але все ж це є результатом квотного принципу, а не природних процесів. Тому ще є надія, що майбутні результати виборів, які кількісно і якісно змінять представництво жінок і чоловіків у Верховній Раді, насправді стануть початком якісних змін в управлінні нашим суспільством і дозволять здолати стереотипне мислення теми сексизму, адже в ньому криється неповага до прав людини, до жінок, до всіх громадян та громадянок і до громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Вірна Н. 30% жінок у виборчих списках – це можливо? Приклад Чернівців // Громадське радіо. 25 серпня 2015 р. URL: <http://hromadskradio.org/2015/08/25/30-zhinok-u-vyborchuh-spyskah-ce-mozhlyvo-pryklad-chernivciv>
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
3. Про місцеві вибори : Закон України від 14.07.2015 № 595-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
4. Про політичні партії в Україні : Закон України № 2365-III від 5 квітня 2001 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
5. Зелінська Н. Гендерні квоти на виборах: чарівна пігулка від сексизму чи жіночі крила громад // ZMINA. 23 листопада 2020 р. URL: <https://zmina.info/articles/ne-kilkisty-a-yakisty-genderni-pidsumky-miscevyh-vyboriv/>
6. Марценюк Т.О. Жінки в українській політиці: виклики і перспективи змін. Київ : Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015. 35 с. URL: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4441>
7. Марценюк Т. Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики. Київ : Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015. 44 с. URL: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4148>
8. Місцеві вибори: очікування, сподівання, побоювання / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, 3 вересня 2015 р. URL: <http://dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/miscevi-vivorvannja.htm>
9. На старті місцевих виборів 2015: звіт за результатами громадського моніторингу ОПОРИ, 11 вересня 2015 р. URL: <http://www.opora.ua/news/8051-nastarti-miscevyh-vyboriv-2015-zvit-za-rezultatamy-gromadskogo-monitorynguopory>
10. Пешко К., Підвезняний М., Омельченко О. Треба, щоб всі кандидати на посаду міського голови пройшли медичну комісію // Главком. 14.08.2015. URL: <http://glavcom.ua/articles/31830.html>
11. Полянська Я. Гендерні квоти: у політичній силі має бути не менше ніж 30% жінок // Радіо «Свобода». 16.07.2015. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27132841.html>
12. Розвиток демократії в Україні: 2000-2001 / За заг. ред. Н. Лисюк. Київ : УНЦПД, 2006. С. 75.
13. Уварова О. Права жінок і гендерна рівність в Україні // Права людини в Україні: перше півріччя 2015 р. [наукове видання]. За ред. А. Б. Благої, О. А. Мартиненка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ, 2015. 184 с. URL: <http://helsinki.org.ua/files/docs/1441698504.pdf>
14. Єна Олена. Як зробити жінок більш видимими // Громадське радіо, Простір рівності. 5 квітня 2015 р. URL: <http://hromadskradio.org/2015/04/05/yak-zrobiti-zhinok-u-polititsi-bilsh-vidimimi-olena-yena>
15. Чорноус Г. Жінки в політиці. Рада схвалила гендерні квоти – як вони змінять парламент? // BBC News Україна. 13 липня 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48637941>

References:

1. Virna, N. (2015). 30% of women on the electoral lists - is it possible? Example of Chernivtsi. *Public Radio*, August 25, 2015. URL: <http://hromadskeradio.org/2015/08/25/30-zhinok-u-vyborchyyh-spyskah-ce-mozhlyvo-pryklad-chernivciv> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
2. *On Ensuring Equal Rights and Opportunities for Women and Men*, Law of Ukraine (2005) of September 8, 2005 № 2866-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>(Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
3. *On Local Elections*, Law of Ukraine (2015) of 14.07.2015 № 595-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-19> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
4. *On Political Parties in Ukraine*, Law of Ukraine (2001) № 2365-III of April 5, 2001. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2365-14> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
5. Zelinska, N. (2020). Gender quotas in elections: a magic pill against sexism or women's wings of communities. *ZMINA*, November 23, 2020. URL: <https://zmina.info/articles/ne-kilkistyua-yakistyugenderni-pidsumky-miscevyh-vyboriv/> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
6. Martsenyuk, T.O. (2015). Women in Ukrainian politics: challenges and prospects for change. International Center for Policy Studies, Kyiv. URL: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4441> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
7. Martsenyuk, T. (2015). Gender policy of the European Union: general principles and best practices. International Center for Policy Studies, Kyiv. URL: <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/4148> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
8. Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation (2015). *Local elections: expectations, hopes, fears*, September 3, 2015. URL: <http://dif.org.ua/en/publications/press-relizy/misceviviborvannja.htm> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
9. At the start of the 2015 local elections: report on the results of OPORA's public monitoring, September 11, 2015. URL: <http://www.oporaua.org/news/8051-nastarti-miscevyh-vyboriv-2015-zvit-za-rezultatamy-public-monitoring-monitor> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
10. Peshko, K., Pidvezyany, M. Omelchenko, O. (2015). It is necessary that all candidates for the position of mayor pass the medical commission. *Glavkom*, 14.08.2015. URL: <http://glavcom.ua/articles/31830.html> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
11. Polyanska, J. (2015). Gender quotas: at least 30% of women should be in political power. *Radio Liberty*, 16.07.2015. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/27132841.html> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
12. Ed. N. Lisyuk (2006). *Rozvytok demokratii v Ukraini: 2000-2001* [Development of democracy in Ukraine: 2000-2001]. UCIPR, Kyiv (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
13. Uvarova, O. (2015). Women's rights and gender equality in Ukraine. *Human rights in Ukraine: the first half of 2015*. Edited by: A.B. Blagoi, O.A. Martynenko / Ukrainian Helsinki Human Rights Union. Kyiv, 2015. URL: <http://helsinki.org.ua/files/docs/1441698504.pdf> (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
14. Yena, Olena (2015). How to make women more visible. *Public Radio, Space of Equality*, April 5, 2015. URL: <http://hromadskeradio.org/2015/04/05/yak-zrobiti-zhinok-u-polititsi-bilshvidimimi-olena-yena>. (Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).
15. Chornous, G. (2019). Women in politics. Council approves gender quotas - how will they change the parliament? *BBC News Ukraine*. July 13, 2019. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48637941>(Accessed 28 Des. 2021) (in Ukr.).

УДК:332.142(4-6ЄС)+339.92

JEL Classification: F15, F29, O19, O29

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.02>

В. Ф. Кифяк, д.е.н., професор,

<http://orcid.org/0000-0001-7632-5248>

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,

О. В. Кифяк, д.е.н., доцент,

<http://orcid.org/0000-0003-3689-8548>

Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича,
м. Чернівці

ДУНАЙСЬКА СТРАТЕГІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ОБЛАСТЕЙ-УЧАСНИЦЬ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Дунайська стратегія ЄС спрямована на забезпечення інфраструктурного, екологічного, соціально-економічного та інституційного розвитку регіону. Під макрорегіональною стратегією розуміють інтегроване рамкове правове поле, що створюється за рішенням Європейської ради. Її учасники можуть отримувати допомогу від структурних та інвестиційних фондів Євросоюзу для вирішення питань розвитку та подолання проблем, спільних для усього географічного регіону.

Водночас, області України – учасники Стратегії – досі не мають формалізованого стратегічного бачення своєї участі у Стратегії ЄС для Дунайського регіону із чітко визначеними цілями та пріоритетами, а також інструментами їх досягнення. Невирішеною проблемою залишається організація співпраці на рівні бізнес-структур, громадських організацій, закладів науки, освіти, медицини, спорту та ін. Потребують досліджень питання ресурсного забезпечення та їх раціонального використання, збереження навколишнього середовища та біорозмаїття регіону.

Мета дослідження полягає у встановленні основних напрямків участі регіонів України у Дунайській стратегії ЄС, визначенні переваг областей-учасниць та встановленні впливу Стратегії на соціально-економічний, інфраструктурний та екологічний розвиток областей-учасниць.

Методи. Методологічною основою дослідження стало використання таких методів: аналізу – для визначення основних видів спільної діяльності; порівняння – для встановлення відмінностей окремих показників соціально-економічного розвитку та визначення переваг областей-учасниць у Дунайській стратегії ЄС.

Результати дослідження. На основі аналізу головних напрямів Дунайської стратегії ЄС та аналізу природно-ресурсного потенціалу, стану освітнього рівня та професійної підготовки населення областей-учасниць визначено основні види спільної діяльності спрямовані на розвиток культури і туризму, розширення контактів між людьми, збереження біорозмаїття, заповідників, якості води, повітря та земель, створення єдиного транспортного комплексу, поліпшення системи освіти та ін. На основі порівняння окремих показників соціально-економічного розвитку встановлено диспропорції регіонального розвитку та визначено шляхи подолання, зокрема окреслено конкурентні переваги, які підсилюють значення областей України у реалізації Стратегії.

Практичне значення. Визначення конкурентних переваг розвитку областей-учасниць у Дунайській стратегії ЄС має важливе значення для формування програм соціально-економічного розвитку та розробки заходів з реалізації Стратегії.

Перспективи подальших досліджень. Важливими напрямками подальших наукових досліджень є питання розбудови національної системи стійкості та посилення співпраці з країнами Дунайського регіону щодо протидії епідеміям, надзвичайним ситуаціям. Потребують вивчення екологічні питання, у тому числі проблеми забруднення річкових та морських вод.

Ключові слова: Дунайська стратегія, розвиток, області-учасниці, головні напрямки, показники, конкурентні переваги.

Кількість джерел: 14, кількість таблиць: 2.

Vasyl Kyfyak, Doctor of Economics Sciences, Professor,
<http://orcid.org/0000-0001-7632-5248>
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of KNUTE,
Oleksandr Kyfyak, Doctor of Economics Sciences,
Associate Professor,
<http://orcid.org/0000-0003-3689-8548>
Y. Fedkovich Chernivtsi National University,
Chernivtsi

**EUROPEAN UNION STRATEGY FOR THE DANUBE REGION
AND ITS IMPACT ON THE SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT
OF THE PARTICIPATING REGIONS**

Summary

The EU Danube Strategy aims to ensure the infrastructural, ecological, socio-economic and institutional development of the region. At the same time, the regions of Ukraine

participating in the Strategy, still do not have a formalized strategic vision of their participation in the EU Strategy for the Danube region with clearly defined goals and priorities, as well as tools to achieve them. An unresolved problem is the organization of cooperation at the level of business structures, public organizations, institutions of science, education, medicine, sports, etc. The issues of resource provision and their rational use, conservation of the environment and biodiversity of the region require further research.

Analysis of the main directions of the EU Danube Strategy and analysis of the natural resource potential, the state of the educational level and professional training of the population in the participating regions, gave the basis for defining the main types of joint activities aimed at developing culture and tourism, expanding contacts between people, preserving biodiversity, reserves, water quality, air and land, as well as for the creation of a single transport complex and for improving the education system, etc. Based on a comparison of individual indicators of socio-economic development, the disproportions of regional development are established and ways to overcome them are determined, in particular, competitive advantages enhancing the significance of the regions of Ukraine in Strategy implementation are identified.

Determination of the competitive advantages of the participating regions' development in the Danube Strategy is of utter importance in the formation of socio-economic development programs and working out the measures for the implementation of the Strategy.

Keywords: Danube Strategy, development, participating areas, main directions, indicators, competitive advantages.

Number of sources – 14, number of tables – 2.

Прискорення територіальної інтеграції України та підвищення конкурентоспроможності, досягнення позитивних результатів через розвиток і практичне впровадження політичних рамок, інструментів, послуг, а також визначення пілотних інвестицій певною мірою може забезпечити транснаціональне співробітництво.

Однією з чотирьох макрорегіональних стратегій Європейського Союзу (ЄС) є Стратегія для Дунайського регіону, яка була прийнята в кінці 2010 року та затверджена Радою ЄС 24 червня 2011 року [1], та нова Дунайська транснаціональна Програма 2021-2027 [2].

Постановка проблеми. Стратегія спрямована на забезпечення інфраструктурного, екологічного, соціально-економічного та інституційного розвитку регіону.

Під макрорегіональною стратегією розуміють інтегроване рамкове правове поле, що створюється за рішенням Європейської ради.

Його учасники можуть отримувати допомогу від структурних та інвестиційних фондів Євросоюзу для вирішення питань розвитку та подолання проблем, спільних для усього географічного регіону.

Водночас, області України – учасники Стратегії – досі не мають формалізованого стратегічного бачення своєї участі у Стратегії ЄС для Дунайського регіону із чітко визначеними цілями та пріоритетами, а також інструментами їх досягнення. Невирішеною проблемою залишається організація співпраці на рівні бізнес-структур, громадських організацій, закладів науки, освіти, медицини, спорту та ін. Потребують дослідження питання ресурсного забезпечення та їх раціонального використання, збереження навколишнього середовища та біорозмаїття регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато науковців визначальним у виконанні Стратегії ЄС для Дунайського регіону вважають дотримання визначених пріоритетних напрямів, спрямованих на формування єдиної територіальної політики, дотримання екологічної рівноваги, торговельну інтеграцію, розвиток інституційного середовища тощо. Так, зокрема, Коріна Турші пропонує порівняльний огляд між Стратегіями регіону Балтійського моря та Дунайського регіону, відзначаючи значення європейської територіальної політики та пропонуючи нові джерела фінансування [3].

Мухтар Гаджізада та Флорент Марсіак досліджують власне природу регіоналізму в Чорноморському регіоні, зосереджуючи увагу на торговельній інтеграції та моделях внутрішньорегіональної та міжрегіональної торгівлі [4].

Петсі Хілі розглядає досвід формування міських і регіональних просторових стратегій та зосереджує увагу на інституційній роботі [5].

Філіп Веллер, виконавчий секретар у Міжнародній комісії із захисту ріки Дунай, акцентує увагу на дотриманні екологічної рівноваги в Дунайському регіоні, зазначаючи, що «тільки за

допомогою підтримки й відновлення сприятливих екологічних умов у цьому регіоні та у водах Дунаю є можливим досягнення сталого розвитку, і цей принцип відбито у стратегії з розвитку цього регіону» [6, с.11].

Враховуючи те, що Стратегія ЄС для Дунайського регіону є важливим чинником розвитку прикордонних територій на кордоні з Євросоюзом та інструментом досягнення євроінтеграційних прагнень України, питання організації співпраці та залучення фінансових ресурсів, виконання екологічних, інфраструктурних та інституційних проєктів потребують подальших досліджень.

Мета дослідження полягає у встановленні основних напрямів участі регіонів України у Дунайській стратегії ЄС, визначенні переваг областей-учасниць та встановленні впливу Стратегії на соціально-економічний, інфраструктурний та екологічний розвиток областей-учасниць.

Виклад основного матеріалу. Учасниками Дунайської стратегії ЄС є 14 країн. Серед них – 9 країн Євросоюзу (Німеччина, Австрія, Словаччина, Чеська Республіка, Угорщина, Словенія, Хорватія, Румунія, Болгарія), три балканські країни, які є кандидатами або потенційними кандидатами на членство в ЄС (Сербія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія), а також Україна і Молдова.

Для Дунайської стратегії ЄС характерним є об'єднання адміністративних одиниць вищезазначених країн, прилеглих до умовного центру чи географічного об'єкту (в даному випадку – річки Дунай), внаслідок чого створюється таксонометрична одиниця вищого рівня.

Головними напрямками Дунайської стратегії ЄС є:

1. «Взаємопоєднання у регіоні», що передбачає розвиток водних та інших транспортних шляхів, розвиток сталої енергетики та об'єднання людей, зокрема завдяки розвитку туризму.

2. «Захист довкілля», який охоплює питання якості водних ресурсів, оцінки природоохоронних ризиків, збереження

біологічного розмаїття, природних ландшафтів, забезпечення безпеки ґрунтів та повітря.

3. «Розбудова добробуту» – включає в себе питання підвищення освітнього рівня та професійної підготовки населення, розвитку конкурентоспроможності регіонів.

4. «Посилення регіону» – передбачає співпрацю у вирішенні питань інституційної спроможності та безпеки залучених країн.

Українська частина Дунайського регіону в адміністративному плані представлена 4 областями, частково розташованими в басейні р. Дунай та її притоків: Одеська (має безпосередній вихід до Кілійського гирла р. Дунай), Чернівецька та Івано-Франківська (на території яких розташовані витoki річок Прут та Сірет), а також Закарпатська (знаходиться у басейні річки Тиса). Загальна площа української частини Дунайського регіону складає 68,1 тис. кв. км із загальною чисельністю населення 5,9 млн осіб.

Державною програмою розвитку транскордонного співробітництва на 2021—2027 роки одним з пріоритетних напрямів визначено реалізацію в Україні Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону та Дунайської транснаціональної програми. Виконання цієї програми сприятиме:

- посиленню інституційної спроможності участі України в реалізації Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону (удосконаленню нормативно-правової бази з реалізації Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону та Дунайської транснаціональної програми);

- забезпеченню належного функціонування Національного контактного пункту та Національної системи управління та контролю за виконанням Угоди про фінансування Дунайської транснаціональної програми);

- залученню коштів міжнародної технічної допомоги для реалізації проєктів транскордонного співробітництва у рамках Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону;

- забезпеченню координації узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо активізації участі України у реалізації Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону та Дунайської транснаціональної програми;

- забезпеченню співвиконання Україною разом з іншими країнами Плану дій з реалізації Стратегії Європейського Союзу для Дунайського регіону та цілей Дунайської транснаціональної програми [7].

Аналіз головних напрямів Дунайської стратегії ЄС та природно-ресурсного потенціалу, стану освітнього рівня та професійної підготовки населення областей-учасниць сприяв визначенню основних видів спільної діяльності, спрямованих на розвиток культури і туризму, розширення контактів між людьми, збереження біорозмаїття, заповідників, якості води, повітря та земель, створення єдиного транспортного комплексу, поліпшення системи освіти та ін.

Так, наприклад, в областях-учасницях Дунайської стратегії ЄС зосереджено найбільший туристичний потенціал для розвитку багатьох видів туризму. Тільки природно-рекреаційний потенціал (ПРП) цих областей складає 17,7% від сумарного ПРП України (табл. 1).

Таблиця 1

**Природно-рекреаційний потенціал областей-учасниць
Дунайської стратегії ЄС***

Області-учасниці Дунайської стратегії ЄС	Природно-рекреаційний потенціал (ПРП)		
	Всього, % від сумарного ПРП України	у тому числі, %	
		ресурсів відпочинку і туризму	ресурсів санаторно- курортного лікування
Закарпатська	7,036	57	43
Івано-Франківська	3,929	84	16
Одеська	5,012	41	59
Чернівецька	1,744	79	21

*Джерело: складено авторами на основі [8, с.197-198].

Як видно з табл. 1, найбільшим ПРП характеризується Закарпатська та Одеська області, де зосереджено 43 та 59 відсотків відповідно ресурсів санаторно-курортного лікування, що є вагомим фактором впливу на розвиток туризму в Дунайському регіоні.

Важливе значення відводиться спільному виконанню різноманітних проєктів, спрямованих на забезпечення координації узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо розвитку культури та туризму, контактів між людьми, моніторингу екологічних ризиків, збереження біорозмаїття, заповідників, якості повітря та земель та ін.

Наведемо приклад: «У рамках Дунайської транснаціональної програми в Івано-Франківській області впроваджуються 2 проєкти. Облдержадміністрацією підготовлено 4 проєктні заявки (проєкти) в рамках Стратегії ЄС для Дунайського регіону та подано їх на узгодження до центральних органів виконавчої влади. Здійснюється робота з виконання Плану заходів щодо забезпечення реалізації в Україні Стратегії ЄС для Дунайського регіону на 2021-2023 роки та Плану заходів головування України у Стратегії ЄС для Дунайського регіону у період з 01.11.2021 до 31.10.2022, де загалом на 2022-2026 рр. на спів фінансування проєктів, що реалізуються на території Івано-Франківської області із залученням міжнародної технічної допомоги, на конкурсній основі виділено 25 млн грн» [9].

Ми здійснили аналіз аналітичних показників економічного потенціалу українських областей-учасниць в Дунайській стратегії ЄС (зокрема таких, як кількість населення, трудові ресурси, обсяги ВРП, обсяги основного капіталу та ін.), які характеризують розвиток продуктивних сил регіону насамперед з кількісного боку, та показників рівня соціально-економічного розвитку (обсяги виробництва і споживання ВРП, матеріальних благ і послуг на душу населення, рівень продуктивності праці), які відображають якісний стан суспільного виробництва, природних і людських ресурсів. Ці дослідження свідчать про значне відставання наших регіонів за багатьма економічними та соціальними показниками від регіонів ЄС,

що підтверджується порівнянням таких показників, як ВВП на душу населення та середньомісячна зарплата в країнах-учасниках у Дунайській стратегії ЄС (табл. 2). В Україні ці показники в рази менші порівняно з країнами ЄС.

Таблиця 2

Окремі соціально-економічні показники за країнами-учасниками Дунайської стратегії ЄС*

№ місця	Країна	ВВП на душу населення в \$ за даними МВФ (2021 р.)	Місячна середня зарплата в євро (2021 р.)
1.	Австрія	53 793	3705,88
2.	Німеччина	50 787	3812,50
3.	Словенія	28 939	2218,49
4.	Чехія	25 806	1249,64
5.	Словаччина	21 383	1258,82
6.	Угорщина	18 527	1066,67
7.	Хорватія	15 807	1261,0
8.	Румунія	14 863	742,40
9.	Болгарія	11331	637,29
10.	Чорногорія	8837	844,0
11.	Сербія	8793	723,0
12.	Боснія і Герцоговина	6647	861,0
13.	Україна	4960	567,1
14.	Молдова	4791	420,0

* Джерело: складено авторами на основі [10; 11].

Встановлені диспропорції соціально-економічного розвитку країн-учасниць Дунайської стратегії ЄС свідчать про необхідність змін економічної політики України, спрямованої на підвищення вартості одного з основних виробничих ресурсів – робочої сили, що призведе до зростання платоспроможності населення, формування стимулів нагромадження капіталу, технічного прогресу тощо. Негативним явищем в економіці України є тінізація, яка позначилася на всіх сферах суспільного життя, гальмує та викривляє соціально-економічні реформи, що суттєво впливає на обсяги і структуру ВВП, та спотворює реальний стан економіки. Важливість становлення диспропорцій за ВВП підтверджують відомі українські науковці Лідія Шинкарук та Анатолій Вдовічен, які зазначають, що «одним з найважливіших методів ідентифікації диспропорцій є зіставлення ВВП України з іншими країнами за

виробничим методом та методом кінцевого використання, що дозволяє визначити відмінності і структурні характеристики диспропорцій ВВП країни» [12, с. 67].

Вищезазначені області України, що беруть участь у Дунайській стратегії ЄС, мають багато конкурентних переваг, які підсилюють їхнє значення у реалізації Стратегії. Це, насамперед, вигідне прикордонне розташування та розвинена транспортна (залізнична, автомобільна та авіаційна) інфраструктура. Тут розташовані 5 міжнародних аеропортів. Окрім цього, як зазначає С.Гриневецький, «Одеська область має розвинений морегосподарський комплекс з 7 морських торговельних портів, 3 з яких – Рені, Ізмаїл, Усть-Дунайськ з портовими пунктами Кілія та Вилкове, розташовані безпосередньо на Дунаї. Наявність власного глибоководного судового ходу Дунай-Чорне море по гирлу Бистре також значно збільшує транспортно-транзитний потенціал регіону. Транзитні можливості регіону збільшилися після відкриття поромної переправи Орловка – Ісакча між Україною та Румунією» [13]. Це один із успішних інфраструктурних проєктів, що покращують мобільність у Дунайському регіоні (1-й пріоритет Дунайської стратегії ЄС), який разом із реконструкцією автотраси Одеса-Рені істотно покращили транспортний зв'язок між Україною, Румунією і Болгарією.

Області-учасниці мають також значний природний потенціал та можливості для розвитку енергетики з використанням відновлювальних джерел. Тільки в Одеській області зосереджено 23% генеруючих потужностей сонячної енергетики України. Інтенсивно розвивається «зелена енергетика» і в областях Карпатського регіону. Характерною рисою для них є великі площі природоохоронних територій. До конкурентних переваг відноситься і значний рекреаційно-оздоровчий та туристичний потенціал. Серед активів областей-учасниць у Дунайській стратегії ЄС – високий рівень залучення неурядового сектора та досвід участі у транскордонному співробітництві в рамках єврорегіонів «Верхній Прут», «Карпатський» та «Нижній Дунай».

Сергій Гриневецький підтверджує переваги областей-учасниць та зазначає, що участь у Європейській Стратегії Дунайського регіону для України є не лише одним з напрямів європейської інтеграції, але й важливим інструментом державної регіональної політики. Він робить акцент на перевагах Дунайського регіону України, серед яких вигідне географічне розташування, розвинена інфраструктура, значна площа природоохоронних земель, туристичний та рекреаційно-оздоровчий потенціал [14].

Для областей-учасниць відкриваються нові можливості, які дозволяють забезпечити загальне економічне зростання, приплив інвестицій у ці регіони і перетворення їх на своєрідні «локомотиви» розвитку економіки, що призведе до поступового піднесення економіки всієї країни.

Висновки. Отже, здійснивши аналіз природно-ресурсного потенціалу інфраструктурного забезпечення, вигідного географічного розташування областей-учасниць Дунайської стратегії ЄС, а також її головних напрямів, визначено конкурентні переваги, які підсилюють їх значення у реалізації Стратегії. Встановлено, що ефективне використання можливостей Дунайської стратегії ЄС дозволяє цим областям-учасницям від України разом з іншими учасниками Дунайського регіону виявляти та вирішувати проблеми взаємопоєднання у регіоні та його посилення, захисту довкілля та розбудови добробуту та краще використовувати наявний у них спільний потенціал.

Таким чином, всі учасники Дунайської стратегії ЄС отримують користь від посилення співпраці, що робить їхню політику більш ефективною, ніж при самостійному вирішенні тих самих питань.

Подальших наукових досліджень потребують питання розбудови національної системи стійкості та посилення співпраці з країнами Дунайського регіону щодо протидії епідеміям, надзвичайним ситуаціям. Важливими є екологічні питання, у тому числі проблеми забруднення річкових та морських вод.

Список використаних джерел:

1. EU Strategy for the Danube Region. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/cooperate/danube/factsheet_eusdr_en.pdf (дата звернення: 04.12.2021).
2. Danube Transnational Programme 2021-2027. URL: <https://www.interreg-anube.eu/uploads/media/default/0001/43/ab7b047b3aab27ba6d5a1a0e866e20ba86b5aaca.pdf> (дата звернення: 04.12.2021).
3. Corina Turşie (2015). Macro-regional Strategies of European Integration. What can the Danube Region Learn from the Baltic Sea Region? *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, no. 183, pp. 1–10. URL: <https://pdf.sciencedirectassets.com/277811/1-s2.0-S1877042815X00243/1-s2.0-S1877042815031146/main.pdf?X-Amz-Security> (дата звернення: 04.12.2021).
4. Hajizada M., Marciacq F. (2013). New regionalism in Europe's Black Sea Region: the EU, BSEC and changing practices of regionalism. *East European Politics*, no. 29(3), pp. 305-327.
5. Healey P. (2004). The treatment of space and place in the new strategic spatial planning in Europe. *International journal of urban and regional research*, no. 28 (1), pp. 45-67.
6. Стратегія ЄС стосовно Дунайського регіону. Комплексне вирішення загальних проблем. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag37/mag37_uk.pdf (дата звернення: 05.12.2021).
7. Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 408. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programi-rozvitku-transkordonnogo-s140421> (дата звернення: 05.12.2021).
8. Менеджмент туристичної індустрії / В. П. Руденко та ін. Чернівці : ЧНУ ім. Федьковича, 2019. 504 с.
9. Регіональна цільова програма розвитку міжнародного співробітництва та промоції Івано-Франківської області на 2022–2026 роки : Розпорядження Івано-Франківської облдержадміністрації від 23.10.2021 № 400. URL: [www.if.gov.ua>storage>app>uploads>public](http://www.if.gov.ua/storage/app/uploads/public) (дата звернення: 05.12.2021).
10. World Economic Outlook Database-October 2021. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October> (дата звернення: 06.12.2021).
11. Розміри заробітної плати в Європі. URL: <https://migrant.biz.ua/dovidkova/emigracia/zarplata-v-ievropi.html> (дата звернення: 06.12.2021).
12. Шинкарук Л. В., Вдовічен А. А. Макроекономічні диспропорції України: особливості формування та механізми регулювання. Чернівці, 2018. 487 с.
13. Гриневецький С. Відсутність належної уваги до Дунайського регіону негативно вплинуло на його соціально-економічне становище. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/vidsutnist-nalezhnoyi-uvagy-do-dunajskogo-regionu-negativno-vplynulo-na-jogo-soczialno-ekonomichne-stanovyshhe-sergij-gruneveczkyj/> (дата звернення: 06.12.2021).
14. Одеська область і Стратегія ЄС для Дунайського регіону: можливості та перспективи в контексті майбутнього головування України. URL: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/odeska-oblast-i-stratehiya-yes-dlya-dunaysko-ho-rehionu-mozhlyvosti-ta-perspektyvy> (дата звернення: 06.12.2021).

References:

1. EU Strategy for the Danube Region. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/cooperate/danube/factsheet_eusdr_en.pdf (Accessed 04 December, 2021).
2. Danube Transnational Programme 2021-2027. URL: <https://www.interreg-anube.eu/uploads/media/default/0001/43/ab7b047b3aab27ba6d5a1a0e866e20ba86b5aaca.pdf> (Accessed 04 December, 2021).
3. Corina, Turşie (2015). Macro-regional Strategies of European Integration. What can the Danube Region Learn from the Baltic Sea Region? *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, no. 183, pp. 1–10. URL: <https://pdf.sciencedirectassets.com/277811/1-s2.0-S1877042815X00243/1-s2.0-S1877042815031146/main.pdf?X-Amz-Security> (Accessed 04 December, 2021).
4. Hajizada, M., Marciacq, F. (2013). New regionalism in Europe's Black Sea Region: the EU, BSEC and changing practices of regionalism. *East European Politics*, no. 29(3), pp. 305-327.
5. Healey, P. (2004). The treatment of space and place in the new strategic spatial planning in Europe. *International journal of urban and regional research*, no. 28 (1), pp. 45-67.
6. EU Strategy for the Danube Region. Comprehensive solution to common problems. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag37/mag37_uk.pdf (Accessed 05 December, 2021).
7. On approval of the State Program for the Development of Cross-Border Cooperation for 2021-2027: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 14, 2021 № 408. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programu-rozvoju-transkordonno-s140421> (Accessed 05 December, 2021).
8. Rudenko, V.P. and others (2019). *Menedzhment turystychnoi industrii* [Management of the tourism industry]. ChNU named after Fedkovich, Chernivtsi, 504 p. (in Ukr.).
9. Regional target program for the development of international cooperation and promotion of Ivano-Frankivsk region for 2022-2026: Order of the Ivano-Frankivsk Regional State Administration dated 23.10.2021 № 400. URL: [www.if.gov.ua >storage>app>uploads>public](http://www.if.gov.ua/storage/app/uploads/public) (Accessed 05 December, 2021).
10. World Economic Outlook Database-October 2021. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October> (Accessed 06 December, 2021).
11. Wages in Europe. URL: <https://migrant.biz.ua/dovidkova/emigracia/zarplata-v-ievropi.html> (Accessed 06 December, 2021).
12. Shinkaruk, L.V., Vdovichen, A.A. (2018). *Makroekonomichni dysproportsii Ukrainy: osoblyvosti formuvannia ta mekhanizmy rehuliuwannia* [Macroeconomic imbalances of Ukraine: features of formation and mechanisms of regulation]. Chernivtsi, 487 p. (in Ukr.).
13. Hrynevetsky S. Lack of proper attention to the Danube region has negatively affected its socio-economic situation. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/vidsutnist-nalezhnnoi-uvagy-do-dunajskogo-regionu-negativno-vplynulo-na-jogo-soczialno-ekonomichne-stanovyshhe-sergij-grynevetskyj/> (Accessed 06 December, 2021).
14. Odesa Oblast and the EU Strategy for the Danube Region: Opportunities and Prospects in the Context of Ukraine's Future Presidency. URL: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/odeska-oblast-i-stratehiya-yes-dlya-dunajskoho-rehionu-mozhlyvosti-ta-perspektyvy> (Accessed 06 December, 2021).

УДК 94 (3)

JEL Classification: N54, N64, N94

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.03>

В. П. Руденко, д.геогр.н., професор,
<https://orcid.org/0000-0002-7542-4399>

К. В. Грек, аспірант,
<https://orcid.org/0000-0002-0132-2103>

Т. В. Ємчук, к.геогр.н., асистент,
<https://orcid.org/0000-0002-3533-9587>

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці

**РЕГІОНАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА І ПРОМИСЛУ ПІВНІЧНО-
ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ДОКТОРА МИРОНА
КОРДУБИ**

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Видатний український учений, професор Мирон Кордуба (1876–1947) зробив фундаментальний внесок у розвиток історичних, економічних, географічних, топонімічних наук. Ним підготовлено та опубліковано у названих сферах понад 450 наукових праць, значна частина яких до цих пір знаходиться в рукописах і є маловідомою для сучасників. Одним з таких капітальних досліджень є монографія Мирона Кордуби «Північно-західна Україна», що вийшла друком у Відні у 1917 р. Третина монографії присвячена регіонально-економічним проблемам розвитку сільського господарства та промислу краю, до складу якого вченим віднесені українська частина Городненської губернії, південно-західна частина Минської губернії, Історична Волинь та Холмщина.

Метою дослідження є висвітлення основних регіонально-економічних проблем розвитку сільського господарства та промислу Північно-Західної України напередодні Першої світової війни, піднятих Мироном Кордубою і які є практично невідомими сучасним науковцям.

Результати. Доктором Мироном Кордубою здійснений глибокий, комплексний аналіз регіонально-економічних проблем розвитку сільського господарства та промислу Північно-Західної України. Виявлена територіальна диференціація у структурі землекористування краю. З'ясовані регіональні відмінності у розподілі земель між її

«посідачами» (власниками). Оцінена вартість земель у групі приватних власників. Здійснені детальний аналіз продуктивності та визначені перспективи розвитку рослинництва – головної галузі сільського господарства регіону. Зроблений невтішний висновок про значну відсталість тваринництва Північно-Західної України на загальноєвропейському рівні.

Сформульовані проблеми розвитку промислу краю: бідність мінеральними ресурсами; вкрай виражена нерівномірність промислового розвитку між губерніями та повітами регіону; у галузевій структурі – переробка харчових продуктів рослинного і тваринного походження, вироби з дерева та лісові промисли склали 4/5 загального обсягу промислової продукції. Особливостями розвитку промислу краю були переважання у його структурі виключно дрібних підприємств, низька вартість річної продукції в розрахунку на душу населення.

Практичне значення. Матеріали статті можуть бути використані для загальних і спеціальних курсів з економічної історії та регіональної економіки.

Перспективи подальших досліджень. Всестороння оцінка творчої спадщини професора Мирона Кордуби.

Ключові слова: Мирон Кордуба, регіонально-економічні проблеми, сільське господарство, промисел, Північно-західна Україна.

Кількість джерел: 8; кількість таблиць: 3; рисунків: 1.

Valerii Rudenko, Doctor of Geographical Sciences, Professor,
<https://orcid.org/0000-0002-7542-4399>

Kateryna Hrek, Postgraduate Student,
<https://orcid.org/0000-0002-0132-2103>

Tetiana Yemchuk, Candidate of Geographical Sciences, Lecturer,
<https://orcid.org/0000-0002-3533-9587>

Chernivtsi Yuriy Fedkovych National University, Chernivtsi

REGIONAL-ECONOMIC PROBLEMS OF AGRICULTURAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF NORTH-WESTERN UKRAINE IN DR. MYRON KORDUBA'S WORKS

Summary

Professor Myron Korduba (1876–1947), an outstanding Ukrainian scientist, is among the most essential contributors to the development of historic, economic, geographical and toponymic sciences. In said areas, he prepared and published over 450 scientific works, and

a great portion of these is found as the author's handwriting is still little known to contemporaries. "Pivnichno-Zakhidna Ukraina" (North-Western Ukraine), Myron Korduba's monograph, published in Vienna in 1917, was among the author's most fundamental works. The work focused (over one-third of it) on the exposure of regional-economic problems of agricultural and economical development within these lands that covered the part of Horodnenska Province, the south-western part of Mynsk Province, historical Volyn and Holmshchyna.

The work aims at Myron Korduba's highlighting major regional-economic problems of development of agriculture and economy in North-Western Ukraine on the eve of World War I and still little known to present-day scientists.

Doctor Myron Korduba deeply and comprehensively analyzed regional-economic problems of agricultural and economic development in North-Western Ukraine. Territorial differentiation in the structure of land use was disclosed. Regional differences in land distribution between their owners were established. The land value within a group of private owners was estimated. Productivity of plant growing, a principal branch of farming in the region, was thoroughly analyzed as well as perspectives of its development were given an outline. A distressing conclusion was made with respect to the significant backwardness of cattle breeding in North-Western Ukraine on a general European level.

The authors had formulated economic development problems of the region. Among others were the following: poor mineral resources; the significant difference in the industrial development of regional provinces and districts; the processing of plant and cattle food, woodcrafts and forest economy comprised 4/5 of overall production under the sectoral structure. The prevalence of small firms in the structure of the regional economy, and low costs of annual per capita production were essential specificities of the regional development.

Materials of the article can be used for lecturing either general or specialized courses in economic history and regional economics.

Overall assessment of Professor Myron Korduba's creative heritage.

Keywords: Myron Korduba, regional economic problems, agriculture, economy, North-Western Ukraine.

Number of sources – 8; number of the tables – 3; number of drawings – 1.

Постановка проблеми. Однією з найголовніших комплексних наукових праць доктора Мирона Кордуби є його «Північно-Західна Україна», що впродовж десяти місяців 1917 року друкувалася у віденському «Віснику Союзу визволення України» (з 19 березня (число 12) до 4 листопада (число 45), а потім вийшла у світ окремим виданням [1–3]. У названій монографії вченим підняті і глибоко розглянуті економіко-географічні, регіонально-економічні,

політичні проблеми розвитку краю, що в українсько-польському та українсько-білоруському прикордонні включав 19 повітів колишніх Городненської з південно-західної частини Минської губернії, Історичної Волині та Холмщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведене доктором Мироном Кордубою фундаментальне дослідження Північно-Західної України, на жаль, в силу певних обставин залишається маловідомим сучасним науковцям і, як наслідок, – звужується первинна основа для побудови еволюційної картини розвитку регіону, обґрунтування його перспектив. Лише останніми роками до розгляду «Північно-західної України» доктора Мирона Кордуби побіжно зверталися О. І. Шаблій, О. І. Вісьтак [4; 5], В. П. Руденко, К. В. Грек [6], Т. Ю. Кульчицька [7], І. О. Федорів [8]. Так, зокрема, О. І. Шаблієм здійснений передрук окремих фрагментів вказаної праці Мирона Кордуби у його відомій хрестоматії для студентів економічних, географічних факультетів, факультетів міжнародних відносин з коротким аналізом монографії вченого загалом [4]. В. П. Руденком та К. В. Грек окреслені основні складові економічної та географічної спадщини Мирона Кордуби [6]. Т. Ю. Кульчицькою проведене історико-біобібліографічне дослідження творчого доробку вченого [7], а І.О. Федорів висвітлені напрацювання Мирона Кордуби, насамперед, в історичній площині [8].

Ось чому **метою нашої розвідки** є висвітлення основних регіонально-економічних проблем розвитку сільського господарства та промислу Північно-Західної України напередодні Першої світової війни, піднятих доктором Мироном Кордубою.

Майже четверта частина монографії «Північно-західна Україна» доктора Мирона Кордуби присвячена проблемам сільського господарства краю. Йдеться про її п'ятий розділ «Рільництво й годівля домашніх звірят» [3, с.47-68]. Слід зразу ж відзначити високий професіоналізм і глибокий та всесторонній науковий

аналіз, здійснений автором дослідження. Так, зокрема, варто навести укрупнений перелік основних питань, що характеризують розвиток рільництва, розглянутих доктором Мироном Кордубою, щоб пересвідчитись у цьому: «...зайняті у хліборобстві на 1000 душ населення; структура землекористування; посідачі (власники) землі; вартість землі приватних власників; розподіл «мужицької землі» за величиною господарств» (тут і далі збережено наукову мову Мирона Кордуби, що використовувалась на початку ХХ ст. – автори). Далі ж подається географічна оцінка посівних площ, валових зборів, продуктивності рослинництва, поголів'я основних видів сільськогосподарських тварин Північно-Західної України (див. табл. 1 та 2).

Характеристика основних показників розвитку сільського господарства краю постійно супроводжується їх зіставленням з аналогічними даними сусідніх країн, Європи загалом. Це є визначальною особливістю методики регіонально-економічного аналізу і синтезу доктора Мирона Кордуби. Безсумнівно, зібрані та опрацьовані дослідником матеріали є неоціненним надбанням як вітчизняної, так і світової наукової спадщини.

Зупинимось детальніше на виявлених територіальних особливостях розвитку рільництва Північно-Західної України. Так, кількість зайнятих у хліборобстві, лісництві та рибальстві на 1000 осіб населення найбільшою була у Волинській та Минській губерніях, найменшою – у Холмській. Холмська губернія, як відомо, була утворена лише у середині 1912 р. з частин Люблинської та Сідлецької губерній. У зв'язку з відсутністю з цієї причини даних М.Кордуба використовував наявну інформацію по Люблинській і Сідлецькій губерніях для характеристики Холмщини.

Цікаво простежити територіальні відмінності у структурі землекористування краю. Так, зокрема, частка ріллі зростає від Минської, Волинської до Городненської та Холмської губерній. Саме в такій послідовності, що закономірно, падає лісистість регіонів

краю. Відмінності у географічному розподілі сіножатей і пасовищ між губерніями відносно незначні (близько 6% між крайніми за величиною показника Минською (13,5%) та Городненською (19,6%) губерніями.

Досить значними, проте, є регіональні відмінності в організаційній структурі посідачів (землевласників). Особливою строкатістю між губерніями виділяються так звані «мужицькі надільні землі» – землі, що були залишені селянам у користування після селянської реформи 1861 року в Російській імперії. Так, якщо у Минській губернії їх частка серед всіх посідачів складала 24,3%, то у Волинській – вже 39,8, Городненській – 46,3, а на Холмщині – 55,5% [3, с. 49].

Доктор Мирон Кордуба акцентує увагу на такому болючому для української громади питанні, як «національна приналежність земельних власників» у групі приватних посідачів. В ті часи поширювалось твердження, що, мовляв, більша частина приватних земель краю знаходиться у «польських руках». Насправді ж, як засвідчують приведені доктором Мироном Кордубою матеріали, у трьох губерніях – Городненській, Минській і Волинській польські посідачі не досягають і $\frac{1}{3}$ від усіх приватних власників. І лише у Холмській губернії – близько 35%.

Важливою інформацією для з'ясування еволюції розвитку виробників сільськогосподарської продукції краю є аналіз їх територіального розподілу за величиною господарств. Географічні відмінності за цією характеристикою між окремими губерніями є досить значними. Так, зокрема у Городненській губернії господарства більше 10 десятин (11 га) становили близько $\frac{4}{5}$ від їх загальної кількості, у Минській губернії домінуючими були господарства величиною 7–10 десятин (третина від усіх господарств), на Волині переважали 5–7 десятинні господарства, у той час як на Холмщині $\frac{3}{4}$ всіх господарств мали площу від 1,64 до 8,55 га.

Сучасних дослідників сільського господарства нашої держави, безумовно, зацікавлять матеріали, проаналізовані Мироном Кордубою, що характеризують посівні площі, валовий збір та урожайність основної «рільничої продукції» Північно-Західної України (див. табл. 1). Найбільш урожайними, практично за всіма сільськогосподарськими культурами, були повіти Люблинської губернії, за якими йшли райони Сідлецької та Волинської губерній.

Характерною ознакою оцінкових суджень вченого, що яскраво відображало його порівняльно-географічний підхід, було зіставлення даних по краю з відповідними показниками провідних європейських держав. Дослідник констатує «господарську відсталість» Північно-Західної України. В австрійських краях, наприклад, урожайність пшениці становила 13,7 ц/га, жита – 13,8 ц/га, ячменю – 14,6 ц/га, в Норвегії ці показники відповідно були на рівні 16,6 ц/га, 15,9 ц/га, 18,1 ц/га, в Німеччині середній збір з 1 га ріллі складав по пшениці 20,7 ц/га, житу – 17,8 ц/га, ячменю – 20,1 ц/га [3, с. 49].

Водночас, відзначає вчений, «рільнича продукція північно-західної України покриває запотребування місцевого населення, плодів вистарчає для його виживлення», а за окремими культурами є «надвишка плодів» [3, с. 63– 64]. Йдеться про пшеницю, жито, ячмінь та гречку. Якщо ж до них додати ще й картоплю як «визначний засіб поживи» українця, то Північно-Західна Україна в її етнографічних межах щорічно продукує *«більше ніж два мільйони метричних сотнарів кормового збіжжя на вивіз»* [3, с. 65]. Вчений прогнозує, що за умов піднесення освітнього рівня хліборобів, проведення необхідних меліоративних заходів, покращення обробітку ріллі Північно-Західна Україна уже в найближчий час могла б уп'ятеро збільшити вивіз кормового збіжжя – до 10 млн ц, а Східна Галичина – 7 млн ц [3, с. 65].

**Територіальні відмінності у виробництві основних видів
продукції рослинництва («рільничої продукції»)
Північно-Західної України у 1907–1911 роках***

«Рільнича продукція»	Губернії					Разом
	Городне- нська	Минська	Волин- ська	Любли- Нська	Сідлець-ка	
1	2	3	4	5	6	7
Пшениця						
Посівна площа («засіяний простір»), тис. га	24,5	32,2	275,2	105,0	42,9	479,8
Валовий збір, тис. ц	216,7	260,4	2725,2	1281,9	471,0	4955,2
Урожайність, ц/га	8,8	8,1	9,9	12,2	10,9	10,4
Жито						
Посівна площа, тис. га	416,8	634,5	625,0	227,8	250,7	2154,8
Валовий збір, тис. ц	3116,9	4236,5	5182,5	2235,3	2168,6	16939,8
Урожайність, ц/га	7,5	6,7	8,3	9,8	8,6	8,0
Ячмінь						
Посівна площа, тис. га	53,2	109,0	185,4	99,0	27,7	475,3
Валовий збір, тис. ц	399,6	845,4	1679,2	1187,2	282,2	4393,6
Урожайність, ц/га	7,5	8,0	9,1	12,0	9,8	9,2
Овес						
Посівна площа, тис. га	182,9	270,1	435,0	170,3	130,8	1189,1
Валовий збір, тис. ц	1244,6	2077,4	3984,1	1662,6	1119,9	10088,6
Урожайність, ц/га	6,8	7,7	9,1	9,8	8,6	8,5
Гречка						
Посівна площа, тис. га	32,7	78,3	131,2	34,0	14,1	290,3
Валовий збір, тис. ц	139,0	339,8	867,5	258,2	91,2	1695,7
Урожайність, ц/га	4,3	4,3	6,6	7,3	6,5	5,9
Бульба						
Посівна площа, тис. га	117,1	196,4	150,7	111,4	107,8	683,4
Валовий збір, тис. ц	734,6	1375,8	1158,8	1333,9	1002,4	5605,5
Урожайність, ц/га	62,7	70,1	76,9	119,7	93,0	82,1
Тююкн						
Посівна площа, тис. га	4,4	-	320,0	-	-	324,4
Валовий збір, тис. ц	87,0	-	3941,6	-	-	4028,6
Урожайність, ц/га	20,0	-	12,3	-	-	12,4

*Джерело: [3, с. 58–59].

Тваринництво, або як іменує його Мирон Кордуба, «годівля домашніх звірят», відіграє у Північно-Західній Україні лише «другорядну роль» (див. табл. 2). Впродовж 1907–1911 років поголів'я основних видів сільськогосподарських тварин (за винятком коней) зменшилося. Головна причина – падіння ціни на продукцію тваринництва (наприклад, вовну) та «пошесні недуги». У той же час вчений висловлює сумнів щодо достовірності статистичних даних по свинарству та вівчарству краю, оскільки населення занижувало поголів'я «домашніх звірят», побоюючись відповідного оподаткування з боку влади.

Таблиця 2

**Поголів'я основних видів сільськогосподарських тварин
Північно-Західної України (1907–1913 рр.)***

Основні види сільськогосподарських тварин (тис. голів)	Губернії					Разом
	Городненська	Минська	Волинська	Люблинська	Сідлецька	
Коні	226	419	688	222	134	1689
Рогата худоба	554	1094	1130	340	310	3428
Вівці та кози	516	624	673	167	140	2120
Свині	250	484	594	153	67	1548

*Джерело: [3, с. 66].

Таким чином, підбиваючи підсумки регіонально-економічних досліджень сільського господарства Північно-Західної України, проведених Мироном Кордубою, наголошуємо на їх комплексності та глибині аналізу. Основна увага автором звернута на виявлення територіальної диференціації у структурі землекористування краю, оцінці продуктивності та перспектив розвитку рослинництва – головної галузі сільського господарства регіону. У той же час дослідником зроблений невітшний висновок про значну відсталість тваринництва Північно-Західної України на загальноєвропейському рівні.

Шостий розділ монографії доктора Мирона Кордуби – «Промисл» [3, с. 68]. Дослідник розпочинає свій економіко-географічний аналіз з оцінки природних ресурсів промисловості. Його загальний експертний висновок – «Північно-західна Україна дуже бідна мінеральними засобами» [3, с. 68].

Серед корисних копалин, що відіграють провідне значення у великій промисловості, доктор Мирон Кордуба називає поклади кам'яного вугілля у Кременецькому повіті на Волині, залізні руди (бурий залізняк і болотна руда) Полісся. Правда, відзначає вчений, що через великий вміст фосфору ці руди є економічно неефективними для виробництва заліза.

Промислове значення мають, хіба що, будівельні матеріали – пісковик, граніт і базальт Ровенського повіту, мармур та глини у Кременецькому повіті. Дослідник звертає увагу і на значні ресурси бурштину на Рівненщині.

У промисловості краю станом на 1897 рік було зайнято 82–113 осіб на 1000 душ населення, що значно нижче, ніж, наприклад, у Польщі (154 особи) чи Саксонії, де майже половина працюючих «живе з промислу» [3, с. 68]. У Північно-Західній Україні основна частина «промислового» населення була зайнята домашніми та дрібними промислами, ремеслами, а саме: виробництвом виробів з дерева (стельмаший промисл, боднарство, теслярство, столярство); вироби з металів (ковальство та слюсарство); переробка мінеральних субстанцій (гончарство), переробка тваринних продуктів (кушнірство/кожемяцтво), переробка волокнистих продуктів (ткацтво, виробництво сукна) тощо.

Для детального аналізу територіальних особливостей розвитку промисловості краю у розрізі повітів та губерній доктор Мирон Кордуба скористався матеріалами міністерства торгівлі та промислу Росії за 1900 рік.

Ним зібрана унікальна інформація про кількість промислових підприємств, річний обсяг промислової продукції та її галузеву

структуру по кожному з 19 повітів чотирьох губерній Північно-Західної України.

За результатами опрацювання опублікованих Мироном Кордубою матеріалів про фабричний промисл краю нами побудована стовпчаста діаграма, що характеризує річний обсяг промислової продукції підприємств повітів регіону (верхня частина) та кількість промислових підприємств Північно-Західної України (нижня частина) (див. рис. 1). Як бачимо, спостерігається певна пряма залежність між обсягом виробленої продукції та кількістю промислових підприємств у повіті.

Провідний за рівнем промислового розвитку в краї – Ровенський повіт, на 39 підприємствах якого зосереджувалось майже 16% усього фабричного промислу Північно-Західної України. Другим за обсягом річної промислової продукції був Грубешівський повіт – близько 12% виробництва краю, третім – Пинський – 11,6%. Таким чином, названі вище три повіти майже на 2/5 визначали промисловий профіль регіону. Серед найбільших виробників промислової продукції доктор Мирон Кордуба виокремлює велику рафінаду сиропу у Вел. Олексині коло Рівна, лісопильню в Оржеві, фабрику сірників, фабрику цвяхів, фабрику стеаринових виробів (всі у самім Пинську), Грубешівський повіт відзначається рільничим промислом [3, с.72–77].

Не менш цікавим і важливим є економіко-географічний аналіз галузевої структури промисловості краю, що ґрунтовно описується дослідником. Нижче нами подається узагальнений скорочений витяг з приведених вченим даних про фабричний промисл Північно-Західної України (див. табл. 3), що характеризує його внутрішню організацію, або, як висловлюється Мирон Кордуба, – «поділ промислу на рубрики».

До «рубрики I» віднесена переробка харчових продуктів рослинного та тваринного походження (борошно, олія, цукор, тютюн, м'ясо, риба і т. і.). «Рубрика II» – тваринні нехарчові

продукти: мило, шкіра, кістки, пір'я тощо. «Рубрика III» – вироби з дерева та лісові промисли. «Рубрика IV» – видобування мінералів та металів і їх переробка. «Рубрика V» – переробка волокнистих субстанцій (вовни, конопель, льону і т. і.). «Рубрика VI» – виробництво хімічних продуктів (нафти, газу, паперу, фарб, сірників, гуми тощо), «Рубрика VII» – інші промислові виробництва [3, с.71–72].

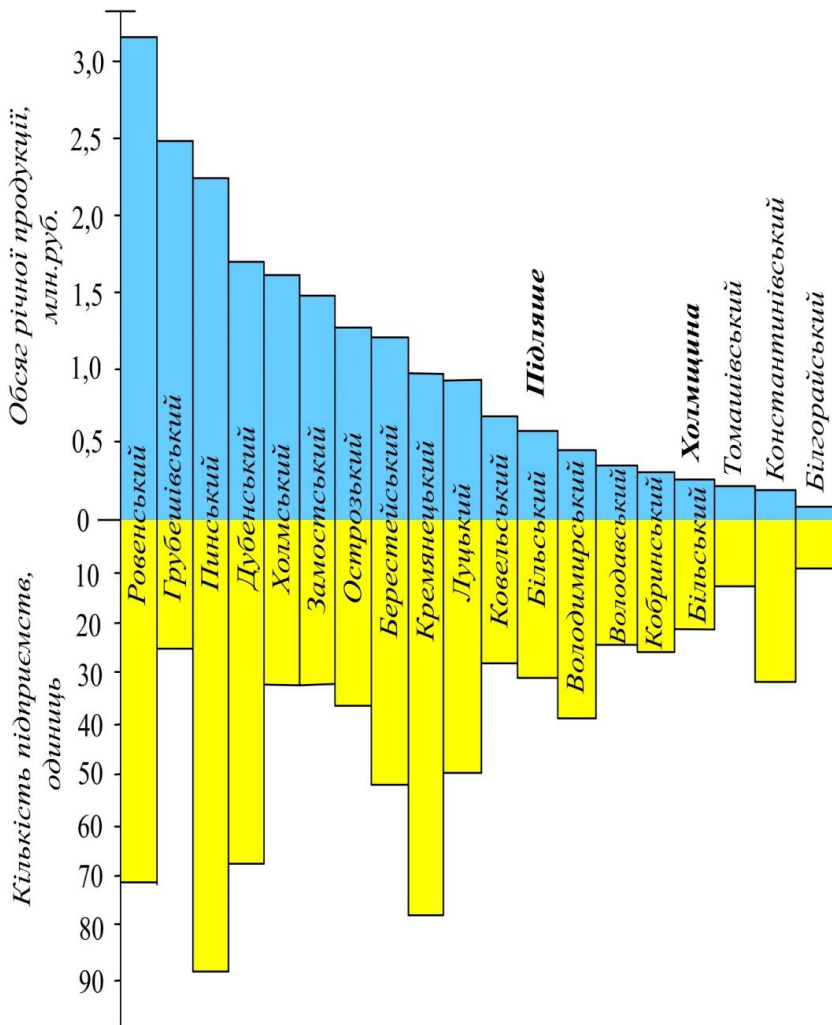


Рис. 1. Річний обсяг промислової продукції та кількість промислових підприємств повітів Північно-Західної України*

*Джерело: [3, с. 72–77].

**Галузева структура промислової діяльності
у Північно-Західній Україні***

Губернії та повіти	Поділ промислу на галузі («рубрики»), %						
	I	II	III	IV	V	VI	VII
1	2	3	4	5	6	7	8
А. Підляше (південна частина							
Городненської губернії)							
Більський	28,5	8,5	20,9	19,0	9,8	12,3	1,0
Берестейський	25,0	5,6	26,8	8,9	33,7	-	-
Кобринський	19,5	11,5	19,6	28,8	-	18,8	1,8
	68,9	-	14,6	-	-	16,5	-
Б. Полісе (південно-західна частина							
Минської губернії)							
Пинський	23,2	12,4	23,5	15,1	6,8	15,6	3,4
	23,2	12,4	23,5	15,1	6,8	15,6	3,4
В. Холмщина							
Холмський	79,4	-	10,1	7,9	0,3	0,6	1,7
Білгорайський	69,6	-	2,4	22,9	1,1	0,7	3,3
Більський	78,7	-	-	-	-	8,2	13,1
	47,1	-	45,2	2,4	1,3	4,0	-
Володавський	64,3	-	23,3	11,8	-	0,6	-
Грубешівський	98,9	-	0,3	0,5	-	-	0,3
Замостський	69,4	-	23,2	4,2	-	0,6	2,6
Константинівський	84,3	-	-	15,7	-	-	-
Томашівський	66,0	-	31,5	-	-	-	2,5
Г. Історична Волинь							
Володимирський	53,2	1,3	34,1	8,9	1,0	1,4	0,1
Дубенський	79,9	0,9	18,9	0,3	-	-	-
Ковельський	78,8	1,7	10,5	5,4	-	3,6	-
Крем'янецький	64,5	0,9	23,7	10,9	-	-	-
Луцький	59,3	4,6	32,7	1,5	-	1,0	0,9
Острозький	52,6	-	15,7	21,1	10,6	-	-
Ровенський	50,5	2,6	15,9	31,0	-	-	-
	33,1	-	62,4	2,3	0,4	1,7	0,1
Північно-західна Україна							
	56,0	2,8	23,4	10,4	2,4	3,9	1,1

*Джерело: [3, с. 72–77].

Як видно з табл. 3, основною галуззю промислової діяльності у Північно-Західній Україні у 1900 р. була харчова (у її сучасному розумінні) – «рубрика I» (за Мироном Кордубою). Хоча, наприклад,

виробництво мила і миючих засобів, що нині відноситься до харчової промисловості, на початку ХХ ст. включалося до «рубрики II» – тваринних нехарчових продуктів.

Харчова промисловість в окремих повітах краю продукувала більше або майже $\frac{4}{5}$ усього фабричного промислу (Грубешівський повіт – 98,9%, Константинівський – 84,3%, Володимирський – 79,9%, Дубенський – 78,8%). У той же час у поліських районах частка цієї галузі становила менше $\frac{1}{4}$ (див. Берестейський повіт – 19,5% чи Пинський повіт – 23,2%).

Другою за значенням у Північно-Західній Україні була лісова і деревообробна промисловість – «рубрика III» (за Мироном Кордубою). Питома вага цього виду промислової діяльності по краю загалом – близько $\frac{1}{4}$, на Історичній Волині – понад $\frac{1}{3}$. У таких повітах, як: Ровенський – підприємства галузі виробляли 62,4% продукції усього фабричного промислу, Більському – 45,2%, Кременецькому – 32,7%, Томашівському – 31,5%.

«Рубрика IV» – видобування мінералів та металів і їх переробка – третій за вагою вид промислової діяльності краю (10,4%). Значно вищими показниками від середньорегіональних відзначалися такі повіти, як Острозький (31,0%), Берестейський (28,8%), Холмський (22,9%), Луцький (21,1%).

Четвертою галуззю промислової діяльності у Північно-Західній Україні стало виробництво хімічних продуктів. Найбільш розвинутим цей промисел був у Берестейському, Кобринському та Пинському повітах.

Інші галузі «фабричного промислу» відіграють загалом у регіоні допоміжну роль, хоча в окремих районах їх значення може бути істотним, як наприклад, «переробка волокнистих субстанцій» у Більському районі Підляше, де ця «V рубрика» охоплює понад $\frac{1}{3}$ всіх промислових виробництв.

Завершуючи розгляд «Промислу» Північно-Західної України, доктор Мирон Кордуба насамкінець наголошує на таких його

характерних особливостях: по-перше, переважанні виключно дрібних промислових підприємств, що мають обсяг річного виробництва близько 27 тис. руб.; по-друге, низькій вартості річної продукції в розрахунку на душу населення – близько 5 руб., тоді як, наприклад, на Катеринославщині вона сягала 105 руб. [3, с. 77].

Отже, **загальні висновки.** Доктором Мироном Кордубою науково доведено, що Північно-Західна Україна об'єднана з українськими землями тісними економічними зв'язками, значною спорідненістю господарського життя, $\frac{3}{4}$ населення якої є хліборобами, доставкою на західні ринки продовольства, продуктів, продуктів лісництва та гірництва та «спровадженням відти фабричних виробів». Незважаючи на низький рівень системи господарювання, продукти рільництва покривають потреби місцевого населення та дають спроможу у кілька разів наростити обсяги виробництва. Перспективою краю є акцент на подальший повномасштабний розвиток домашнього промислу.

Список використаних джерел:

1. Кордуба М. Північно-західна Україна. *Вісник Союзу визволення України*. 1917. № 12. С. 182–183.
2. Кордуба М. Північно-західна Україна. *Вісник Союзу визволення України*. 1917. № 45. С. 717–719.
3. Кордуба М. Північно-західна Україна. Відень: Накл. Союзу визволення України, 1917. 89 с.
4. Професор Мирон Кордуба. Новітня українська суспільна географія : хрестоматія для студентів геогр. та екон. ф-тів і ф-тів міжнародних відносин / Упоряд.: проф. О. Шаблій. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2007. С.152–154.
5. Шаблій О. І., Вісьтак О. І. Географічні атласи Мирона Кордуби. *Історія української географії. Всеукраїнський науково-теоретичний часопис*. 2017. № 36. С. 60–63.
6. Руденко В., Грек К. Професор Мирон Кордуба : географічна спадщина. *Науковий вісник Чернівецького ун-ту: збірник наук. праць*. 2018. № 795. С.20–23.
7. Кульчицька Т. Ю. Мирон Кордуба (1876–1947) : історико-бібліографічне дослідження. Львів : Львів. націон. бібліотека ім. В. Стефаніка, 2012. 248 с.
8. Федорів І. Мирон Кордуба як вчений : життя і діяльність. *Історія української географії*. 2006. № 14. С. 12–23.

References:

1. Korduba, M. (1917). North-Western Ukraine. *Vistnyk Soyuzu vyzvolennya Ukrainy [Bulletin of the Union for Liberation of Ukraine]*, no. 12, pp. 182–183 (in Ukr.).
2. Korduba, M. (1917). North-Western Ukraine. *Vistnyk Soyuzu vyzvolennya Ukrainy [Bulletin of the Union for Liberation of Ukraine]*, no. 45, pp. 717–719 (in Ukr.).
3. Korduba, M. (1917). *Pivnichno-zakhidna Ukraina [North-Western Ukraine]*. Nakl. Soyuzu vyzvolennya Ukrainy, Viden' (in Ukr.).
4. Ed. Shabliy, O. (2007). *Profesor Myron Korduba. Novitnia ukrains'ka suspil'na geografiya [Professor Myron Corduba. The latest Ukrainian social geography]*. Publishing Center of the Lviv National I. Franko University, Lviv, pp.152–154 (in Ukr.).
5. Shabliy, O.I., Vis'tak, O.I. (2017). Geographical Atlases by Myron Korduba. *Istoriya ukrains'koyi geografii. Vseukrains'kyi naukovo-teoretychnyi chasopys [History of Ukrainian Geography. National Scientific-Theoretical Bulletin]*, no. 36, pp. 60–63 (in Ukr.).
6. Rudenko, V., Grek, K. (2018). Professor Myron Korduba: Geographical Heritage. *Naukovyi visnyk Chernivetskogo un-tu [Scientific Bulletin of Chernivtsi University]*, no. 795, pp. 20–23 (in Ukr.).
7. Kul'chyts'ka, T.Yu. (2012). *Myron Korduba (1876–1947): istoryko-bibliografichne doslidzhennya [Myron Korduba (1876–1947): A Historic-Bibliographical Study]*. Lviv National Vasyl Stefanyk Scientific Library, Lviv, 248 p. (in Ukr.).
8. Fedorfiv, I. (2006). Myron Korduba as Scientist: Life Course and Activity. *Istoriya ukrains'koyi geografii [History of Ukrainian Geography]*, no. 14, pp. 12–23 (in Ukr.).

УДК 327.5:330.341

JEL Classification: F02, F51, F63

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.04>

О. М. Верстяк, к.е.н., доцент,

<https://orcid.org/0000-0002-4222-4964>

І. О. Кормакова, к.е.н., асистент,

<https://orcid.org/0000-0003-3237-9396>

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

КОНФЛІКТИ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ТА ЇХ ВПЛИВ НА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Сьогодні економічне зростання країн неможливе осторонь світогосподарських зв'язків. А її прогрес залежить від участі в міжнародному поділі праці, ефективному і вчасному пристосуванні до викликів сьогодення. Ступінь залежності країн від зовнішньоекономічних зв'язків та зовнішньої політики, нерідко призводить до конфліктних ситуацій. Підвищення конфліктності міжнародних відносин є загрозою і дестабілізуючим фактором як для окремих сусідніх держав, так і для цілих регіонів. Актуальним стає розуміння того, які наслідки можуть виникнути в економічному плані через конфлікти між країнами. Мова йде про вплив на: товарообіг, фінансові, виробничі відносини, ВВП, туризм, урядові витрати, макроекономічні, експортно-імпортні показники, витрати домогосподарств, обсяг внутрішніх та зовнішніх інвестицій, показники зовнішнього боргу, національну безпеку та інше, а відтак, і на конкурентоспроможність економіки.

Мета статті – дослідження впливу міжнародних конфліктів на конкурентоспроможність економіки країни.

Методологія. Теоретичну та методологічну основи дослідження становлять фундаментальні положення міжнародної та світової економіки; формальної логістики; загальнонаукові теоретичні методи групування та узагальнення, порівняння, експертного оцінювання, що передбачає послідовний та структурний аналіз термінів і понять (при дослідженні суті та змісту поняття міжнародного конфлікту та формуванні на базі них моделі впливу міжнародних конфліктів на конкурентоспроможність економіки країни); поєднання методів історичного, системного та логіко-послідовного аналізу для оцінювання досліджуваних процесів (при класифікації причин міжнародних конфліктів); аналізу і синтезу, кількісного аналізу (при дослідженні макроекономічних

показників економіки України). Методологічною основою статті є застосування принципу єдності теорії і практики.

Результати. У статті охарактеризовано суть міжнародного конфлікту як складової міжнародних економічних відносин. Окреслено причини, які найчастіше призводять до їх виникнення. Наведено критерії і типи міжнародних конфліктів. Виявлено вплив міжнародних конфліктів на конкурентоспроможність економіки, який дозволив показати специфічні їх риси та охарактеризувати механізм узгодження інтересів держави задля недопущення та попередження міжнародних конфліктів.

Практичне значення одержаних результатів визначається їхньою актуальністю, обґрунтованістю висунутих положень та рекомендацій. Проведене дослідження створює теоретико-методологічну підставу для реалізації на рівні держави комплексного системного підходу щодо розроблених заходів, спрямованих на попередження конфліктів, стримування суперечок, управління ситуацією.

Перспективи подальших досліджень. Теоретико-методологічне обґрунтування і практичне вирішення завдань, пов'язаних з міжнародними конфліктами як елемента міжнародних відносин, а також виявлення відповідних методів задля уникнення і вирішення конфлікту.

Ключові слова: конфлікти, міжнародні відносини, економіка, країни, вплив, показники.

Кількість джерел: 20; кількість таблиць: 2; кількість рисунків: 1.

Oksana Verstiak, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0002-4222-4964>

Inna Kormakova, Candidate of Economic Sciences,
Assistant Lecturer,
<https://orcid.org/0000-0003-3237-9396>

Chernivtsi Institute of Trade and Economics of KNUTE, Chernivtsi

CONFLICTS IN INTERNATIONAL RELATIONS AND THEIR IMPACT ON ECONOMIC COMPETITIVENESS OF THE COUNTRY

Summary

The economic growth of any country is impossible without the world economic relationships today. Its progress depends on participation in the international division of labour and efficient and timely adaptation to today's challenges. The degree of dependence of a country on foreign economic relations as well as on foreign policy often leads to conflict

situations. Increased conflict in international relations is a threat and destabilizing factor both for separate neighbouring countries and for entire regions. It is of utter importance to understand the consequences that may arise in economic terms due to conflicts between the countries. It is referred to as the impact on commodity turnover, financial and production relations, GDP, tourism, governmental costs, macroeconomic, export-import indices, household costs, foreign and domestic investment volumes, external debt indices, national security, etc., as well as on the competitiveness of the economy.

The competitiveness of the economy in the given research is considered a systemic, obligatory indicator of the efficiency of the economic well-being of the country. It is a comprehensive assessment of the economic, political, and social system of the country as a whole; an indicator of the efficiency using the economic potential. Therefore, increasing competitiveness is an extremely important task for any country.

The article characterizes the essence of the international conflict as a component of international economic relations. Key reasons, most often contributing to their occurrence, are outlined. Criteria and types of international conflicts are specified. The influence of international conflicts on the competitiveness of the economy is revealed, which allowed enlightening their specific features and characterizing the mechanism for coordination of the national interests in order to avoid and prevent international conflict.

Keywords: conflict, international relations, economy, countries, impact, indices.

Number of the sources – 20; number of the tables – 2; number of drawings – 1.

Постановка проблеми. Вивчення конфліктів у міжнародних відносинах пов'язано з тим, що відбуваються війни, революції, теракти, націоналізація власності та інше. Міжнародний конфлікт – це політична позиція внаслідок протиріччя між країнами. Як правило, конфліктуючі сторони намагаються не доводити ситуацію до крайнощів, звертаються до міжнародних організацій. Однак все ж таки спостерігаємо низку конфліктів у різних частинах світу [1]. І актуальним стає питання виявлення їхнього впливу на конкурентоспроможність економіки країни. Конкурентоспроможність економіки у цьому дослідженні розглядається як системний, обов'язковий індикатор результативності економічного благополуччя країни. Це комплексна оцінка економічної, політичної, соціальної системи країни загалом, показник ефективності використання економічного потенціалу. Тому підвищення конкурентоспроможності є надзвичайно важливим завданням держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні проблеми, причини міжнародних конфліктів досліджували у своїх працях такі науковці, як: І. Ващенко, М. Кляп, М. Мальський, М. Мацях, Т. Яхно, С. Постолюк та інші. Питанням конкурентоспроможності присвячено праці: А. Антонюк, М. Портера, Б. Річмана, А. Філіпенка, І. Школи, Й. Шумпетера та багатьох інших. Водночас, існує потреба в подальшому дослідженні проблем впливу міжнародних конфліктів на конкурентоспроможність економіки країни. В умовах підвищення конфліктності міжнародних відносин суттєво актуалізується питання пошуку можливостей вирішення, попередження конфліктів. Дослідження міжнародних конфліктів у сучасних умовах вимагає переходу до нових методологічних схем та використання актуального дипломатичного інструментарію задля уникнення, вирішення або попередження міжнародного конфлікту.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) полягає у визначенні ролі конфліктів у міжнародних відносинах та виявлення впливу їх на конкурентоспроможність економіки країни.

Виклад основного матеріалу. Міжнародний конфлікт – це політична позиція внаслідок протиріччя між країнами; зіткнення, різка опозиція, конфронтація інтересів, протиріччя між державами. В конфліктології під міжнародним конфліктом розуміють гостре формальне протиріччя, яке виникло між країнами або коаліціями країн у будь-яких сферах їхньої діяльності [2, с.315]. Підвищення конфліктності міжнародних відносин є загрозою і дестабілізуючим фактором як для окремих сусідніх держав, так і для цілих регіонів.

Слід відзначити те, що міжнародні конфлікти є одним з основних елементів міжнародних відносин, і на сьогодні в світі існує значна кількість міжнародних конфліктів різних типів і динаміка їх зростає як в часі, так і в інтенсивності [1]. Це говорить про те, що міжнародна спільнота не спроможна керувати конфліктами, попереджати їх та усувати наслідки.

*СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО
І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ*

Історія економіки свідчить про те, що всі міжнародні конфлікти, які мають політичну, релігійну, соціальну та інші передумови, мають також і економічну складову.

Причинами міжнародних конфліктів найчастіше є:

- втручання країни в урегулювання внутрішнього конфлікту на території іншої;
- спроба здійснення політичного панування в усьому світі або окремому регіоні;
- захоплення чужих або визволення своїх територій;
- претензії з приводу кордонів країн, що заново утворюються;
- відстоювання расових або національних інтересів;
- невирішені релігійні питання (таблиця 1).

Таблиця 1

Топ-20 збройних конфліктів у 2020 році*

<i>Країна</i>	<i>Тривалість конфлікту</i>	<i>Суть конфлікту</i>	<i>Кількість загиблих</i>
Афганістан	14 р., 4 міс.	Військова операція НАТО проти «Талібану» та «Ісламської держави»	>100 тис.
Ємен	5 р., 4 міс.	Повстання шіїтів-хуситів проти уряду Ємену	>100 тис.
Ефіопія	9 міс.	Конфлікт між етнічними групами амхара та гумуз	<90
Буркіна-Фасо	4 р., 5 міс.	Теракти ісламістських збройних угруповань «Аль-Каїди» та ін.	>700
Лівія	9 р.	Громадянська війна між урядом Національної згоди, лівійською національною армією та ін. угрупованнями	невідома
Перська затока	9 міс.	Холодна війна між США, Ізраїлем з одного боку та Іраном з іншого	немає
Кашмір	1 р.	Прикордонний конфлікт між Індією та Пакистаном	<50
США та КНДР	2 р., 9 міс.	Холодна війна між США та КНДР	немає
Венесуела	1 р., 1 міс.	Боротьба між Н. Мадуро та Х. Гуайдо за президентський пост	<1,6 тис.
Україна	5 р., 10 міс.	Військовий конфлікт на Донбасі між ЗСУ та проросійськими збройними формуваннями «ДНР» та «ЛНР»	>13 тис.

*Джерело: складено авторами на основі даних [1].

У звіті Мюнхенської конференції наголошується, що внаслідок бойових дій в Афганістані гине більше людей, ніж під час будь-якого іншого поточного конфлікту в світі. Протистояння триває понад 18 років. У 2018 році в ООН назвали те, що відбувається в Ємені, гіршою гуманітарною кризою у світі – в країні почався голод [1].

За прогнозом Міжнародної продовольчої програми ООН, у 2021 році в 20 країнах населення потребуватиме гуманітарної допомоги, а на територіях Ємену, Буркіна-Фасо, Нігерії та Південного Судану може виникнути катастрофічний голод [4].

Багато конфліктів сьогодення, ймовірно, можуть виникати внаслідок регіональної боротьби з урядами, які стикаються з позаурядовими акторами, що діють спільно із зовнішніми гравцями. Гібридні війни несуть особливу загрозу для суверенної влади через відсутність можливості управління територіями та засобів для вирішення таких питань, як нечіткі лінії фронту чи дружні/ворожі регіони; незрозумілий *casus belli* і політико-стратегічні цілі та нові тактики, зосереджені на ослабленні урядів та державних установ, а не на безпосередньо бойових діях [5]. Сильні геополітичні суперники прагнуть змагатися між собою і це стає трендом саме у гібридних війнах.

Прикладом може бути гібридна складна форма війни на Донбасі, в якій ні Україна, ні будь-яка інша сторона не оголошували стан війни. Більш як 13 тисяч загиблих у війні, тисячі зруйнованих об'єктів промисловості, інфраструктура, транспорт, втрати металургійних, машинобудівних підприємств, величезні збитки руйнувань та ін. [6].

В Указі Президента України № 347/2021 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» чітко зазначено, що руйнування економіки України є свідомою й цілеспрямованою дією Російської Федерації та одним з

методів гібридної війни, оскільки зруйнована економіка продукує незадоволеність владою, трудову міграцію, соціальну напругу в суспільстві та підриває довіру до влади [7].

Актуальним стає розуміння того, які наслідки можуть виникнути в економічному плані через конфлікти між країнами. Мова йде про вплив на: товарообіг, фінансові, виробничі відносини, ВВП, туризм, урядові витрати, макроекономічні, експортно-імпортні показники, витрати домогосподарств, обсяг внутрішніх та зовнішніх інвестицій, показники зовнішнього боргу, національну безпеку та інше, а відтак, і на конкурентоспроможність економіки.

Британський професор Пол Кольєр довів, що орієнтовна вартість громадянської війни становить 2,2% ВВП щорічно через ефект скорочення економічного зростання. І якщо в середньому громадянська війна триває сім років, то в кінці війни економіка країни буде перебувати на 15% нижче довоєнного показника [8]. В Україні цей показник склав 7,5% (за 2014-2015 – 47,5%) (таблиця 2).

Таблиця 2

Зміна ВВП на душу населення в деяких збройних конфліктах з початку до кінця збройного протистояння*

Країна	ВВП на душу населення, дол. /перед	ВВП на душу населення, дол. /після	Сукупна зміна, у %
Бурунді, 1993-2005	184	144	-21,73
Алжир, 1991-2002	2359	1743	-26,11
Таджикистан, 1993/-994	503	154	-69,38
Ірак, 2003	691	637	-7,8
Ємен, 1994	348	346	-0,57
Чад, 2005-2010	586	736	+15,59
Грузія 2008	2900	2446	-15,6
*Україна 2014-2015/ 2014-2020	4030	2115/3726	-47,5/-7,5

*Джерело: складено авторами за даними [8; 9].

Слід зазначити, що внаслідок довготривалості збройного конфлікту економіка України адаптувалася, і у 2020 році

продемонструвала показник номінального ВВП – майже 156 млн дол. (довоєнний – близько 183 млн дол.), з 2017 року відбувається поступове його зростання [9].

Через війну на Донбасі обсяги промислового виробництва значно скоротилися: до революції 2014 року на цей регіон припадало близько чверті експорту країни та понад 15% капітальних інвестицій [10]. Донбас був постачальником такої сировини, як вугілля, сталь та інших промислових товарів для виробництва за кордоном. Станом на серпень 2014 року промислове виробництво в Донецькому економічному регіоні – Донецька та Луганська області – зменшилось відповідно на 60% та 85% через відключення електроенергії та руйнування транспортної інфраструктури [5].

Проте торгівля між Україною і РФ триває. Так, у 2013 році, ще до анексії Криму і введення російських військ на Донбас, обсяг експорту з України в Росію становив 14,8 млрд дол., імпорту в Україну – 23,1 млрд. Після початку конфлікту обсяги торгівлі між Україною і Росією скорочувалися кілька років поспіль. У топ-5 товарів, які Україна експортувала в Росію, входять ядерні реактори, котли, машини, чорні метали, продукти неорганічної хімії, електричні машини й товари з чорних металів. Періодично в топ потрапляють папір і картон, залізничні локомотиви і пластмаси. У топ російських товарів, які ми закупаємо, входять добрива, чорні метали, паливо, нафта і нафтопродукти, електричні машини [11].

Загалом з 2013 по 2019 рік експорт українських товарів до Російської Федерації зменшився на 78% та зріс на 24% до країн Європейського Союзу. Зокрема, на такі показники вплинула Угода про асоціацію між Україною та ЄС [12]. Структура експорту змістилась з продукції важкої промисловості до продовольчих та сільськогосподарських товарів, тоді як у структурі імпорту продовжували домінувати продукція важкої промисловості та мінерали, але роль сільськогосподарських та продовольчих товарів зростає. ЄС став найбільшим торговельним партнером [13].

У структурі імпорту частка РФ у 2020 році склала всього 8,4%, а експорту – 5,5% [14].

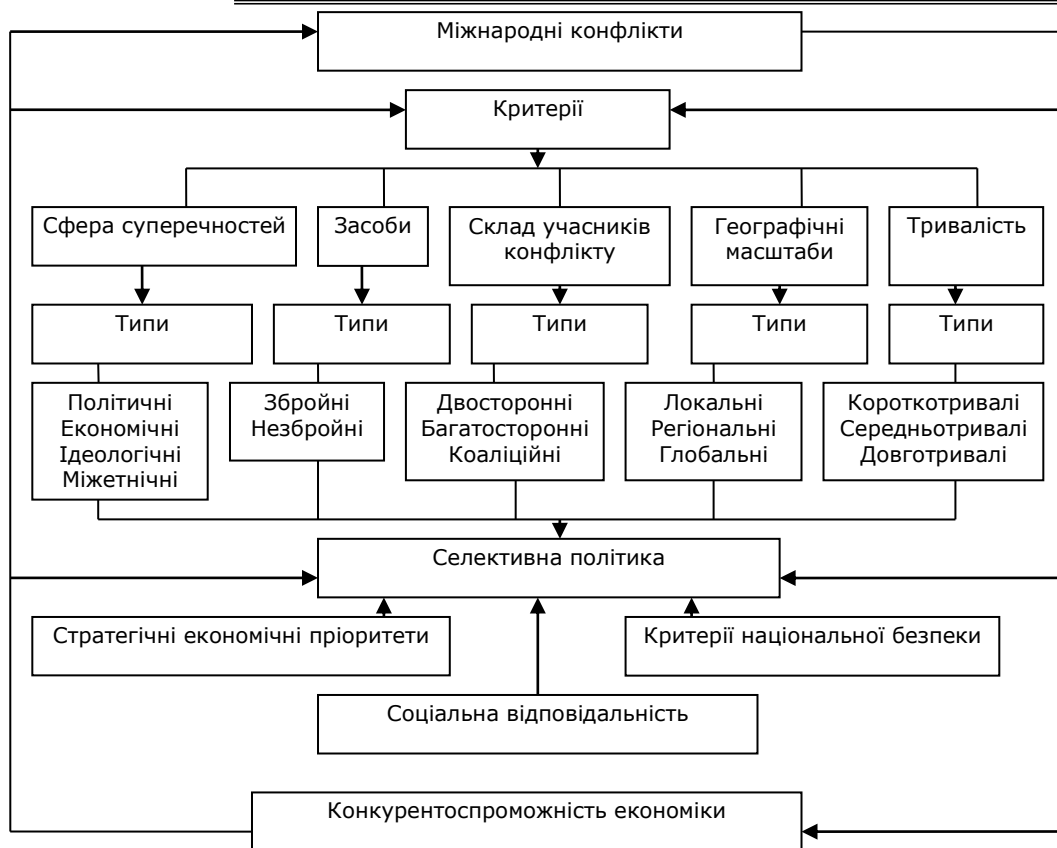
Показник зовнішньоторговельного обороту зменшився порівняно з довоєнним періодом –162,721 млрд дол. у 2013 році, у 2020 році склав 103,4 млрд дол. [15; 16].

Наслідками війни на Донбасі є також скорочення робочих місць, сільськогосподарські та фінансові втрати, збільшення державних видатків (майже втричі у 2020 році, порівняно з 2014 роком; з них 8,6% – витрати на оборону, які зросли на 2,3% відповідно) та часткова військова мобілізація разом зі зростаючою політичною нестабільністю [17; 18].

Суттєвих змін зазнали й обсяги прямих іноземних інвестицій (ПІІ) до України. Так, у 2013 році надійшло 4499 млн дол. ПІІ, а вже в 2014 всього лише 410 млн дол., у 2015 році спостерігалось мінусове значення показника ПІІ. Протягом 2014-2015 років спостерігався відтік капіталу, що пов'язано з воєнними діями на Сході країни. З 2016 року спостерігається притік коштів, але вже в менших обсягах, ніж до війни [19].

Отже, будь-який з типів [3] міжнародних конфліктів безперечно впливає на економіку країни, національну безпеку (рис. 1), а відтак і на конкурентоспроможність економіки країни. Відповідальність несуть всі учасники даного процесу (офіційні організації, неформальні об'єднання, урядові й комерційні організації, політичні блоки, громадські рухи країн, коаліції країн, президенти країн) [2, с. 316; 7] (рис. 1).

Головним питанням має бути попередження конфлікту, варто враховувати доцільність тих чи інших дій та рішень учасників міжнародного конфлікту, оскільки вони можуть бути суперечливими з політичної, економічної і моральної точки зору. Важливо стримування суперечок, управління ситуацією за допомогою різних методів, таких як: посередництво, міри з укріплення довіри, неформальна дипломатія, яка є елементом мистецтва управління зовнішньоекономічною політикою держави.



*Рис. 1. Виявлення впливу міжнародних конфліктів
на конкурентоспроможність економіки країни**

*Джерело: складено авторами на основі даних [3; 7].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, міжнародні конфлікти є актуальною темою сьогодення. Управляти конфліктом означає пом'якшити, стримати, попередити, обмежити тощо. Виявлення впливу міжнародного конфлікту на конкурентоспроможність економіки країни дозволив охарактеризувати механізм узгодження інтересів сторін (учасників міжнародного конфлікту) на основі сприяння вирішення ситуації на селективній основі відповідно до стратегічних економічних пріоритетів, критеріїв національної безпеки і дієвої соціальної відповідальності.

Водночас, існує потреба в подальшому дослідженні взаємопов'язаних проблем конфліктів у міжнародних відносинах та їх впливу на конкурентоспроможність економіки країни, зокрема України. Оскільки в умовах загострення глобальної конкурентної боротьби суттєво актуалізується питання попередження конфліктів, узгодження національних інтересів країн із структурними пріоритетами економічного розвитку. Дослідження конфліктів у сучасних умовах вимагає переходу на нові методи та використання актуального інструментарію для забезпечення стабільного розвитку країн.

Список використаних джерел:

1. Топ-10 збройних конфліктів у 2020 році. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/02/14/infografika/svit/top-10-zbrojnyx-konfliktiv-2020-rocz> (дата звернення: 12.01.2022).
2. Ващенко І. В., Кляп М. І. Конфліктологія та теорія переговорів : навч. посіб. Київ : Знання, 2013. 407 с.
3. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин : підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 461 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-2382.html>.
4. Закаїянов Д. На пороховій бочці: 5 імовірних війн 2021 року. URL: <https://mind.ua/publications/20220644-na-porohovij-bochci-5-imovirnih-vijn-2021-roku> (дата звернення: 12.01.2022).
5. Блуц Ю., Валенте М. У що обходяться гібридні війни: приклад України. URL: <https://voxukraine.org/u-shho-obhodyatsya-gibridni-vijni-priklad-ukrayini/> (дата звернення: 12.01.2022).
6. Економічні наслідки російської агресії проти України. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 14.01.2022).
7. Президент увів у дію рішення РНБО про Стратегію економічної безпеки України до 2025 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-uviv-u-diyu-rishennya-rnbo-pro-strategiyu-ekonomich-70065> (дата звернення: 14.01.2022).
8. Баронін А. Як військові конфлікти впливають на економіку. URL: <https://mind.ua/openmind/20173685-yak-vijskovi-konflikti-vplivayut-na-ekonomiku> (дата звернення: 14.01.2022).
9. Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 14.01.2022).
10. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності у 2010-2019 роках. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/orp_rik/org_rik_u.htm (дата звернення: 16.01.2022).
11. Торгівля України з Росією: обсяги у 2014-2019 роках. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/12/23/infografika/ekonomika/torhivlya-ukrayiny-rosiyeyu->

obsyahy-2014-2019-rokakh (дата звернення: 16.01.2022).

12. Україна скоротила експорт товарів до Росії на 78%. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3275338-ukraina-skorotila-eksport-tovariv-do-rosii-na-78.html> (дата звернення: 16.01.2022).

13. 2014 рік: Економічні підсумки для України. URL: http://www.ier.com.ua/files/Regular_products/Economic_Summary/ES_2014_ukr.pdf (дата звернення: 16.01.2022).

14. Крамар О. У 2020 році імпорт із Росії до України скоротився більш як на третину, з країн СНД — на 29%. URL: <https://hromadske.ua/posts/u-2020-roci-import-z-rosiyi-do-ukrayini-skorotivsia-bilsh-yak-na-tretinu-z-krayin-snd-na-29> (дата звернення: 17.01.2022).

15. Зовнішня торгівля України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8F_%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B2%D0%BB%D1%8F_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8 (дата звернення: 17.01.2022).

16. За 2020 рік товарообіг України склав \$103,4 млрд. URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-2020-rik-tovaroobig-ukrayini-sklav-1034-mlrd-294> (дата звернення: 17.01.2022).

17. Чорна книга Кремля: Війна Росії проти України. URL: https://uae.mfa.gov.ua/storage/app/sites/80/imported_content/5df3b01348001.pdf (дата звернення: 18.01.2022).

18. Видатки держбюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2021/> (дата звернення: 18.01.2022).

19. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Україну. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/fdi/> (дата звернення: 18.01.2022).

20. Вдовічен А. А., Вдовічена О. Г. Стратегічні пріоритети розвитку національної економіки // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2020. Вип. 3. С. 18–29.

References:

1. Top 10 armed conflicts in 2020. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/02/14/infografika/svit/top-10-zbrojnyx-konfliktiv-2020-rocz> (Accessed 12 January, 2022) (in Ukr.).

2. Vashchenko, I.V., Kliap, M.I. (2013). *Konfliktolohiia ta teoriia perehovoriv* [Conflictology and the theory of negotiations]. Knowledge, Kyiv, 407 p. (in Ukr.).

3. Malskiy, M.Z., Matsiakh, M.M. (2007). *Teoriia mizhnarodnykh vidnosyn* [Theory of International Relations], 3rd ed. Knowledge, Kyiv, 461 p. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-2382.html> (in Ukr.).

4. Zakiyanov, D. On a powder keg: 5 probable wars of 2021. URL: <https://mind.ua/publications/20220644-na-porohovij-bochci-5-imovirnih-vijn-2021-roku> (Accessed 12 January, 2022) (in Ukr.).

5. Blushch, Y., Valente, M. How do hybrid wars: the example of Ukraine. URL: <https://voxukraine.org/u-shho-obhodyatsya-gibridni-vijni-priklad-ukrayini/> (Accessed 12 January, 2022) (in Ukr.).

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

6. Economic consequences of Russian aggression against Ukraine. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (Accessed 14 January, 2022) (in Ukr.).
7. The President put into effect the decision of the National Security and Defense Council on the Strategy of Economic Security of Ukraine until 2025. URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-uviv-u-diyu-rishennya-rnbo-pro-strategiyu-ekonomichno-70065> (Accessed 14 January, 2022) (in Ukr.).
8. Baronin, A. How military conflicts affect the economy. URL: <https://mind.ua/openmind/20173685-yak-vijskovi-konflikti-vplivayut-na-ekonomiku> (Accessed 14 January, 2022) (in Ukr.).
9. Gross domestic product (GDP) in Ukraine. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (Accessed 14 January, 2022) (in Ukr.).
10. The volume of sold industrial products (goods, services) by type of economic activity in 2010-2019. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/orp_rik/orp_rik_u.htm (Accessed 16 January, 2022) (in Ukr.).
11. Ukraine's trade with Russia: volumes in 2014-2019. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/12/23/infografika/ekonomika/torhivlya-ukrayiny-rosiyeyu-obshch-2014-2019-rokax> (Accessed 16 January, 2022) (in Ukr.).
12. Ukraine has reduced exports of goods to Russia by 78%. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3275338-ukraina-skorotila-eksport-tovariv-do-rosii-na-78.html> (Accessed 16 January, 2022) (in Ukr.).
13. 2014: Economic results for Ukraine. URL: http://www.ier.com.ua/files/Regular_products/Economic_Summary/ES_2014_ukr.pdf (Accessed 16 January, 2022) (in Ukr.).
14. Kramar, O. In 2020, imports from Russia to Ukraine decreased by more than a third, from the CIS countries - by 29%. URL: <https://hromadske.ua/posts/u-2020-roci-import-z-rosiyi-do-ukrayini-skorotivsya-bilsh-yak-na-tretinu-z-krayin-snd-na-29> (Accessed 17 January, 2022) (in Ukr.).
15. Foreign trade of Ukraine. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D1%96%D1%88%D0%BD%D1%8F_%D1%82_%D0%BE%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B2%D0%BB%D1%8F_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8 (Accessed 17 January, 2022) (in Ukr.).
16. In 2020, Ukraine's trade turnover amounted to \$ 103.4 billion URL: <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/za-2020-rik-tovarobig-ukrayini-sklav-1034-mlrd-294> (Accessed 17 January, 2022) (in Ukr.).
17. The Kremlin's Black Book: Russia's War against Ukraine. URL: https://uae.mfa.gov.ua/storage/app/sites/80/imported_content/5df3b01348001.pdf (Accessed 18 January, 2022) (in Ukr.).
18. Expenditures of the state budget of Ukraine. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2021/> (Accessed 18 January, 2022) (in Ukr.).
19. Foreign direct investment (FDI) in Ukraine. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (Accessed 18 January, 2022) (in Ukr.).
20. Vdovichen, A.A., Vdovichena, O.H. (2020). Strategic priorities for the national economy. Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu. Ekonomichni nauky [Bulletin of the Chernivtsi Trade and Economic Institute. Economic sciences], vol. 3, pp. 18–29 (in Ukr.).

УДК: 657.1

JEL Classification: M41, M49

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.05>

К. Л. Багрій, к.е.н., доцент,

<http://orcid.org/0000-0002-3516-9565>

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ЕВОЛЮЦІЯ КРЕАТИВНОГО ОБЛІКУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. У сучасній динамічній діяльності підприємств та організацій постійно зростає кількість облікових завдань. Це обумовлено вдосконаленням бухгалтерського обліку щодо введення нових правил визнання, оцінки і відображення фактів та явищ господарського життя. Такі зміни вимагають від бухгалтера великих знань не тільки щодо нормативно-правового регулювання обліку, а й правильного професійного судження.

Нова система регулювання фінансової звітності створила передумови для виникнення нового напрямку діяльності бухгалтерії – креативного обліку. З одного боку, креативним може бути визнаний будь-який обліковий метод, який не відповідає загальноприйнятій практиці або стандартам. У гіршому його прояві це процес підбору рахунків підприємства таким чином, щоб вони його діяльність подавали в більш вигідному світлі. Застосуванню методів креативного обліку відводиться важливе значення в умовах роботи підприємств за Міжнародними стандартами фінансової звітності.

Актуальність дослідження особливостей креативного обліку зростає, оскільки в його основі лежить положення про використання сукупності законних методів, мета яких – надання майнового і фінансового становища фірми в бажаному або доцільному вигляді, тобто коли нерідко одне й те ж вираження може вживатися в абсолютно різному сенсі.

Мета статті полягає в розкритті еволюції креативного обліку та аналізі існуючих підходів до удосконалення креативного обліку та формування рекомендацій з усунення негативних наслідків його застосування в діяльності суб'єктів господарювання.

Методологія. У процесі виконання дослідження використано загальнонаукові теоретичні методи: системний аналіз – для з'ясування основних категорій дослідження; метод індукції – на етапі збору, систематизації та обробки інформації для проведення

ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

дослідження; метод дедукції – у процесі теоретичного осмислення проблеми; методи аналізу, синтезу, абстрагування та конкретизації – у процесі дослідження існуючих підходів до удосконалення креативного обліку та формування рекомендацій з усунення негативних наслідків його застосування в діяльності суб'єктів господарювання; абстрактно-логічний метод – для здійснення теоретичних узагальнень та висновків щодо еволюції креативного обліку та шляхів його удосконалення.

Результати. У статті розглянуто причини виникнення креативного обліку, а також етапи його еволюції. Показано актуальність та важливість цієї проблеми як для укладачів фінансової звітності, так і для зовнішніх користувачів такої інформації. Також запропоновано авторське трактування поняття «креативний облік». Обґрунтовано необхідність проведення досліджень у напрямі пошуку шляхів удосконалення креативного обліку. Проаналізовано існуючі підходи дослідників до усунення негативних наслідків креативного обліку. Виокремлено і проаналізовано дві основні групи підходів дослідників до удосконалення креативного обліку. Обґрунтовано необхідність удосконалення процедурних аспектів здійснення креативного обліку на основі застосування концепції правдивого і справедливого представлення. Виокремлено основні положення концепції правдивого і справедливого відображення, використання якої забезпечує адекватне зображення економічної реальності підприємства у фінансовій звітності. Побудовано «маятник» ставлення до креативного обліку у науковій та професійній спільноті. Розкриті причинно-наслідкові відносини категорій «правдивість» та «справедливість» у контексті концепції True and Fair View.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що рекомендації і пропозиції, викладені у дослідженні, спрямовані на обґрунтування необхідності подальшого застосування та вдосконалення креативного (творчого) обліку з точки зору сукупності законних методів, за допомогою яких бухгалтер, використовуючи свої професійні знання, підвищує привабливість фінансової звітності для зацікавлених осіб і знижує податковий тягар для організації, на яку працює. Творчість присутня в обліку завжди, проте її практична значущість, цільовий характер і наслідки можуть суперечити концепції правдивості та справедливості (True and Fair View).

Перспективи подальших досліджень. Враховуючи широке застосування креативних підходів в обліковій практиці, особливо для цілей управлінського обліку, вважаємо, що вказаний напрям потребує подальших досліджень, а саме у частині вивчення інституційних аспектів реалізації креативного обліку в контексті облікової політики підприємства.

Ключові слова: креативний облік, бухгалтерський облік, фінансова звітність, прийоми обліку, облікова політика, етика обліку.

Кількість джерел: 15; кількість рисунків: 2.

Konon Bagrii, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
<http://orcid.org/0000-0002-3516-9565>
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of KNUTE,
Chernivtsi

EVOLUTION OF CREATIVE ACCOUNTING AND WAYS TO IMPROVE IT

Summary

In the modern activity of enterprises and organizations, which is developing dynamically, the number of accounting tasks is constantly growing. This is due to the improvement of accounting for the introduction of new rules for the recognition, evaluation and reflection of facts and phenomena of economic life. Such changes require a great deal of knowledge from the accountant not only on the legal regulation of accounting but also the correct professional judgment.

A new system of financial reporting regulation has created the preconditions for the emergence of a new area of accounting, namely creative accounting. On the one hand, any accounting method that does not meet generally accepted practices or standards can be considered creative. At its worst, it is the process of selecting the company's accounts in such a way that they present its activities in a more favourable light. The application of creative accounting methods is of great importance under operation of enterprises according to International Financial Reporting Standards.

The relevance of the study of creative accounting is growing, as it is based on the provision of a set of legal methods aimed at providing property and financial state of the firm in the desired or appropriate form, when often one expression can be used in completely opposite senses.

The article considers the reasons for the emergence of creative accounting, as well as the stages of its evolution. The urgency and importance of this problem is shown, both for the compilers of financial statements and for external users of such information. The author's interpreting the concept of "creative accounting" is also proposed. The necessity of conducting research in the direction of finding ways to improve creative accounting is substantiated. The existing approaches of researchers to eliminate the negative consequences of creative accounting are analyzed. Two main groups of research approaches to improving creative accounting have been identified and analyzed. The necessity of improving the procedural aspects of creative accounting based on the application of the concept of true and fair representation is substantiated. The main concept provisions of true and fair reflection, the use of which provides an adequate picture of the economic reality of the enterprise in the financial statements are considered. A "pendulum" of attitude to creative accounting in the scientific and professional community has been built. The author reveals the causal relationship between the categories of truth and justice in the context of the concept of True and Fair View.

Keywords: creative accounting, accounting, financial reporting, accounting techniques, accounting policy, ethics of accounting.

Number of sources – 15; number of drawings – 2.

Постановка проблеми. Сучасна система регулювання бухгалтерського обліку та регламентування бухгалтерської звітності створила передумови для створення такої балансової політики, у рамках якої виник новий напрямок у бухгалтерській діяльності «креативний» облік. З метою збільшення привабливості фінансової звітності багато підприємств використовують фальсифікацію та вуалювання облікових даних, прийоми яких часто прирівнюють до креативного обліку, проте креативний облік у чистому вигляді є творчим обліком, прийоми та методи ведення якого не є порушенням законодавства. Такий вид обліку має місце у зв'язку з недосконалістю стандартів у галузі бухгалтерського обліку та їх неоднозначних трактувань, а також багатоваріантністю ведення обліку та оцінки об'єктів господарської діяльності.

В останні десятиліття бухгалтерський облік постійно ускладнювався в частині правил визнання, оцінки та відображення фактів та явищ господарського життя. При цьому загальновідомо: чим складніше правило, тим легше його витлумачити в потрібному аспекті, застосувати з власною вигодою і при цьому ввести в оману користувачів фінансової звітності. Інформація, що міститься у фінансовій звітності та складена відповідно до вимог МСФЗ, може не відповідати показникам реєстрів вітчизняного бухгалтерського обліку, оскільки вони, як правило, сформовані за вимогами національних законодавств. Технічні можливості ведення бухгалтерського обліку також змінилися, а саме традиційні техніки бухгалтерської реєстрації та звірка записів були замінені комп'ютерними технологіями.

Актуальність дослідження еволюції креативного обліку та його удосконалення зростає, оскільки в його основі лежить положення про використання сукупності законних методів, мета яких –

надання майнового і фінансового становища суб'єкта господарювання в бажаному або доцільному вигляді.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Сьогодні питаннями визначення економічної сутності креативного обліку, а також дослідженнями актуальності впровадження МСФЗ в Україні і за кордоном займаються багато вчених. Так, зокрема, І. Панченко [1] у своїй публікації розкриває креативний облік як засіб маніпулювання величиною фінансових результатів. Водночас А. Тирінов [2] у своєму дослідженні піднімає питання про те, що креативний облік є елементом маніпулювання обліковими даними. Ю. Верига, В. Захарченко, А. Пшенична у власній науковій праці висвітлюють прояви креативного обліку в економічній злочинності та стверджують: «У ряді випадків застосування «креативних» методів обліку і складання звітності є одним із доказів недобросовісних дій керівництва, які в ринковій економіці переслідуються в адміністративному і кримінальному порядку, оскільки масове застосування таких методів обліку негативно впливає на основні індикатори економічного зростання країни» [3, с. 211]. Переважно такої ж дотичної думки притримуються і інші науковці: С. Голов [4], З. Мельник [5], З. Мокринська, Л. Арендар [6].

Натомість В. Шкроміда розглядає креативний облік у процесі покращення ділової репутації підприємства, однак підкреслюючи при цьому, що указане твердження є прийнятним, коли «креативність» покликано заповнити «пусті місця» у системі бухгалтерського обліку, яка чітко регламентована, і максимально забезпечити інформаційні потреби менеджменту, а ведення креативного обліку повинно здійснюватись виключно в межах чинного законодавства [7, с. 90]. Погоджуються з цим і О. Августова, Є. Денисевич, Д. Зайцева [8], які розглядають креативний бухгалтерський облік як відображення сучасних реалій ведення фінансової звітності.

На думку П. Хомина, за нинішніх украї скрутних фінансових реалій паралельне існування фінансового й податкового обліку є бюрократичною вигадкою, але в той же час виникають можливості для креативного підходу ведення обліку в межах чинного законодавства [9, с. 243].

У той же час у своєму науковому дослідженні І. Юхименко-Назарук розкриває інституційні аспекти реалізації креативного обліку в контексті облікової політики підприємства, наголошуючи на тому, що появі креативного обліку як інституційного явища облікової системи сприяли історичні обставини розвитку діяльності західних корпорацій та недосконалість регламентації облікових процедур, що дозволило бухгалтерам без порушення законодавства застосовувати творчі підходи до ведення обліку та складання фінансової звітності [10, с. 436].

Також необхідно наголосити, що питаннями сутності креативного обліку та його виникнення приділяли увагу такі дослідники, як: О. Агат, Г. Бретон, Т. Барановська, Ф. Бутинець, К. Ванг, Х. Габрієлз, П. Житний, О. Заббарова, Є. Коміські, С. Легенчук, Ч. Малфорд, С. Міщенко, М. Метьюс, М. Пушкар, М. Перера, Е. Райс, Я. Соколов, Х. Столови, Л. Чижевська та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У той же час, незважаючи на вагомий внесок науковців у дослідження концептуальних засад креативного обліку, залишаються невирішеними та потребують подальших досліджень питання еволюції креативного обліку, його особливостей та розвитку.

Виходячи з вищесказаного, сформулюємо **мету** статті, що полягає в розкритті еволюції креативного обліку та аналізі існуючих підходів до удосконалення креативного обліку та формування рекомендацій з усунення негативних наслідків його застосування в діяльності суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Саме поняття «креативний облік» (у перекладі з англійської «create» – творити, створювати)

було запроваджено представниками англо-американської школи бухгалтерського обліку тоді, коли розроблявся взаємозв'язок агентської теорії з теорією бухгалтерського обліку. А саме цей термін ввів у 1986 році у своєму дослідженні «Creative accounting» британський економічний оглядач і журналіст І. Гріффіте [11]. У своїй праці він підкреслив, що в основі діяльності будь-якої організації лежить отримання прибутку і будь-яка публічна звітність ґрунтується на реєстрах, які були трохи підправлені або повністю виправлені для того, щоб подати звітність перед інвесторами у вигідному світлі.

Пізніше, після виходу у світ роботи І. Гріффіте, з'являється написана 1999-го року М. Р. Метьюсом та М. Х. Б. Перера праця, яка називається «Теорія бухгалтерського обліку», в якій цілий розділ присвячений проблемі креативного обліку. Автори під креативним обліком розуміють облік, якому властивий творчий підхід. Вони вважають, що в кращому випадку така «творчість» проявляється у виборі облікових методів, які не відповідають загальноприйнятій практиці або запропонованим стандартам, а в гіршому випадку – у процесі припасування рахунків підприємства, щоб вони подавали у більш прийнятному та вигідному світлі його діяльність в очах акціонерів, інвесторів та інших зацікавлених сторін. Це такий обліковий метод, який є більш бажаним, ніж фактичне становище компанії [12, с. 453].

Справді, креативний облік можна називати творчим не тільки через його дослівний переклад, а й з практичних міркувань. Такий вид обліку є справжнім мистецтвом, оскільки не кожен бухгалтер здатний створити з цифр та чисел гарну, гідну та привабливу картину фінансового стану організації.

Еволюція креативного обліку багатьма вченими чітко не розглядається, однак вважаю, що у своєму історичному аспекті чітко окреслюються три етапи:

1. Етап цифрових маніпуляцій.

2. Етап вуалювання балансу.

3. Етап бухгалтерської творчості.

Першому етапу відповідає діапазон XIX-XX століть, а основними положеннями на ньому є такі:

- мета креативного обліку полягала в приховуванні доходу будь-якими способами від фіскальних органів;

- недостатня розвиненість та недосконале законодавче регулювання бухгалтерського обліку, що призводило до можливості довільного оперування відомостями щодо результатів фінансової діяльності та застосування широкого спектра методів, спрямованих на спотворення облікових записів;

- була відсутня власне потреба прикрасити облікову інформацію, оскільки цьому перешкоджав інститут комерційної таємниці, що поширювався, і ведення торгових книг.

Етапу вуалювання балансу відповідає період кінця XIX століття. Основними характерними рисами цього етапу є:

- креативний облік пов'язаний з процесами формування великих монополістичних об'єднань, транснаціональних корпорацій (ТНК), що, своєю чергою, вимагало використання методу подвійного запису, формування звітності, орієнтованої на внутрішніх і зовнішніх користувачів;

- розвиток ринку, використання нових фінансових інструментів викликали необхідність оцінювати як ділову репутацію, фінансовий стан підприємств, так і їхню вартість;

- виникає балансознавство як наука, формуються основні балансові теорії (статична, динамічна, органічна).

Початок етапу бухгалтерської творчості пов'язаний з ініціюванням процесу переходу з 1960-х років Організацією Об'єднаних Націй звітності підприємств на міжнародні стандарти. Тепер творчий підхід бухгалтера став лавіруванням між стандартами, вибором зручніших для конкретної діяльності положень щодо ведення бухгалтерського обліку та закріпленням

обраної стратегії в обліковій політиці компанії. Таким чином, для етапу бухгалтерської творчості характерними є такі положення:

- креативний облік пов'язаний із формуванням міжнародних стандартів фінансової звітності;
- у країнах з англосаксонською моделлю обліку починають формуватись національні системи бухгалтерських стандартів;
- динамічно розвивається нормативно-правова база, що регламентує ведення бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності, орієнтованої на зовнішніх користувачів.

Враховуючи, що креативний облік як складова бухгалтерського обліку з'явився в другій половині ХХ століття і став розвиватися особливо активно з середини 1980-х років, можна виділити принаймні дві основні причини його виникнення.

Перша причина полягає у неможливості абсолютно строгого регулювання обліку. Однозначне трактування майнового та фінансового становища підприємства допустиме лише за умови однозначного регламентування оцінок та методів відображення всіх господарських операцій в обліку. Але така однозначність неможлива. У бухгалтера завжди залишається свобода у виборі трактування суті операції та застосовуваних методів та оцінок обліку.

Друга причина пов'язана з переходом на МСФЗ. В умовах жорсткого регулювання бухгалтерського обліку знижується можливість вільного вуалювання балансу, а перехід на міжнародні стандарти, що передбачає деяку свободу дій бухгалтерів у вирішенні певних завдань, сприяє розвитку бухгалтерської творчості. Творчий підхід бухгалтера тепер полягає у виборі найбільш зручного підходу щодо ведення бухгалтерського обліку і закріплення обраної стратегії в обліковій політиці підприємства.

За час своєї еволюції креативний облік розглядали з різних поглядів. Проте загальноприйнятого визначення «креативний облік» немає. Термін креативний (або творчий), якщо його застосовувати до бухгалтерського обліку, часто сприймають

негативно, але творчий підхід може призвести і до позитивних результатів, якщо сприяє розвитку облікових методів. Він є негативним, якщо його використовує недобросовісне керівництво для обману та введення в оману інвесторів, кредиторів, банкірів та інших користувачів фінансової звітності [12, с. 457].

Різні трактування суті креативного обліку можна звести до трьох типів визначення креативного обліку. Це:

- процес, під час якого облікові працівники використовують свої професійні знання та професійне судження для підвищення привабливості фінансової звітності, зниження податкового навантаження на основі законних методів;

- облік, що передбачає трансформацію бухгалтерської інформації за допомогою ігнорування встановлених законодавством вимог з метою ввести в оману користувачів фінансової звітності;

- облік, спрямований на формування економічної інформації з урахуванням використання різних модифікацій облікової інформації з метою прийняття управлінських рішень.

Вищевикладене дає можливість дати власне трактування поняттю «креативний облік». Отже, креативний облік – це насамперед творчий процес, сукупність методів та прийомів бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності відповідно до законодавства, за допомогою яких бухгалтер, використовуючи своє професійне судження, підвищує привабливість фінансової звітності з метою надання її зацікавленим особам та знижує податкове навантаження для суб'єкта господарювання.

Цілі креативного обліку відрізняються в державах з різним рівнем економічного розвитку та різними системами бухгалтерського обліку. В Україні креативний облік слабо розвинений і обмежується, головним чином, застосуванням «білих» податкових схем, тобто законних способів зменшення податкового навантаження.

Креативний облік хоч і сприяє збільшенню рівня бухгалтерського та аудиторського ризику, але є неминучим у сучасному підприємницькому середовищі, що розвивається.

Здійснивши аналіз існуючих підходів дослідників до усунення негативних наслідків застосування креативного обліку на підприємствах та узагальнивши їх у контексті визначених елементів системи формування облікової інформації, із використанням креативного обліку, було виокремлено дві основні групи таких підходів:

1. Розвиток системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку та здійснення комплексного реформування системи бухгалтерського обліку та аудиту фінансової звітності.

2. Удосконалення порядку здійснення креативного обліку на підприємстві та методики аудиту фінансової звітності.

До першої групи належать пропозиції з удосконалення креативного обліку на рівні суб'єктів регулювання національної системи бухгалтерського обліку (урядові та міжнародні установи, професійні бухгалтерські організації тощо).

До другої групи належать пропозиції, що можуть бути реалізовані в діяльності конкретного підприємства, а можливість їх запровадження залежить від його керівництва (посилення етичної відповідальності бухгалтерів, запровадження служби внутрішнього аудиту тощо).

Представники першої групи для усунення негативного впливу застосування креативного обліку наголошують на необхідності удосконалення чинної системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку, зокрема, формування таких облікових правил, що дозволили б усунути будь-яку можливість застосування креативних практик. Так, Д. С. Герай та Д. Е. Матіка зазначають, що практика креативного обліку не зникне, якщо не будуть усунути причини його виникнення. Тому, маючи прагнення обмежити використання креативного обліку, реформатори існуючої системи обліку повинні враховувати обставини, які спричиняють його здійснення під пильним наглядом [13, с. 41].

Представники другої групи задля вирішення проблем застосування креативного обліку основний акцент роблять не на

повному усуненні даного напряму облікової науки або його обмеженні, а на удосконаленні процедурних аспектів його здійснення, що мають базуватися на етичних засадах. На думку румунських дослідників В. Ушурелу, А. Марін, А. Данаїла та Д. Логін, для того щоб бухгалтерський облік був етичним, він має не лише провадитися із дотриманням певних правил або законів, а враховувати процес інтерпретації глибинних мотивів і теорій. Зокрема, для того, щоб бути по-справжньому етичним, професійний бухгалтер має знати, чому певні його вчинки є гарними, а інші – поганими [14, с. 355]. Для розмежування гарних і поганих вчинків бухгалтери мають керуватися професійними обліковими цінностями, що мають здобуватися під час отримання освіти і забезпечуватимуть етичну і моральну поведінку в процесі реалізації облікової політики підприємства.

Аналіз поглядів вітчизняних та зарубіжних дослідників дозволяє констатувати, що спільним для них є акцентування уваги на необхідності вдосконалення національної облікової системи та системи аудиту фінансової звітності. В той же час залишається незрозумілим, яким саме чином можна нівелювати негативний вплив креативного обліку.

Вважаю, що основну увагу у вирішенні проблеми негативних наслідків застосування креативного обліку варто акцентувати на процедурних аспектах його здійснення, зокрема на порядку реалізації господарюючим суб'єктом дій, які можуть призвести до викривлення фінансового стану або результатів діяльності підприємства, що відображаються у фінансовій звітності.

Як нормативне підґрунтя для удосконалення процедурних аспектів здійснення креативного обліку, варто використовувати концепцію правдивого і справедливого представлення (True and Fair View), що може бути застосована у тих випадках, коли потрібен орієнтир для здійснення вибору із зазначених у стандартах альтернатив, відповідно до конкретних обставин та специфічних особливостей діяльності підприємства.

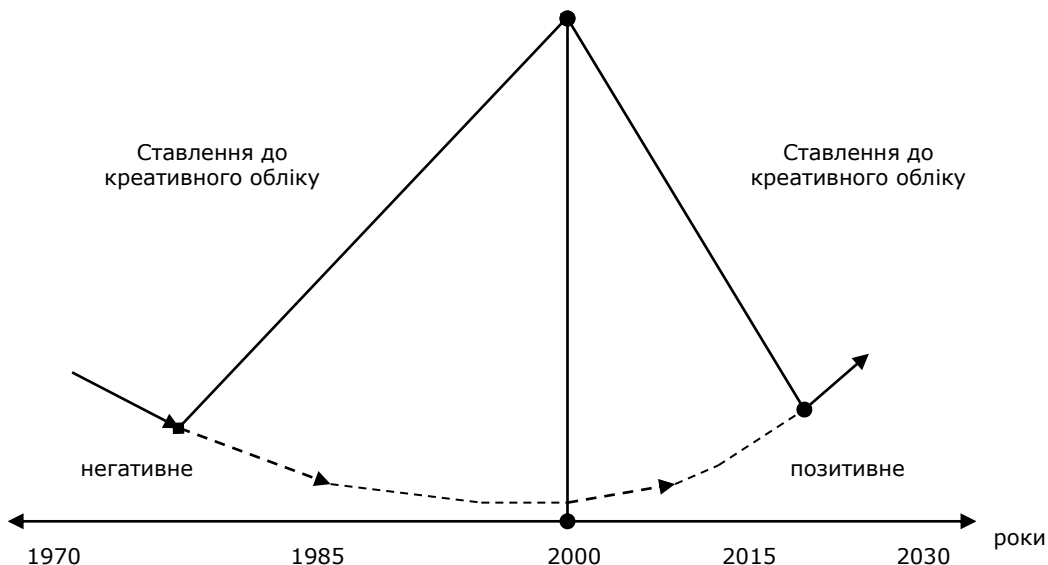
У той же час, концепція правдивого і справедливого представлення відрізняється від ідеології якісних характеристик фінансової інформації, що розглядаються в МСФЗ, тим, що її невід'ємними складовими є обачність та превалювання сутності над формою, без використання яких викликає сумнів той факт, що фінансова звітність буде правдиво і справедливо відображати економічну реальність підприємства. Саме тому проф. О. Амант, Дж. Блейк та Е. Оліверас зазначають, що на сьогодні найбільшого поширення серед дослідників набуває економічний підхід до розуміння цієї концепції, за яким її варто розглядати як еквівалент економічної реальності або запровадження філософії принципу «превалювання сутності на форму» [15].

Креативний облік на основі застосування концепції правдивого і справедливого представлення, на відміну від звичайного креативного обліку, передбачає зорієнтованість на задоволення інтересів користувачів облікової інформації, а не інтересів суб'єктів, які займаються підготовкою фінансової звітності або суб'єктів, що можуть впливати на даний процес. Загалом це має відбуватися у формуванні неупередженого та об'єктивного погляду на фінансовий стан та результати діяльності підприємства, що мають відображати об'єктивну економічну реальність, а не бути спрямованими на досягнення бажаних показників з позиції різних груп зацікавлених осіб.

Вищевикладене нашоюхує на думку, що відбулася поляризація думок вчених і практиків, яка відображає своєрідні «маятникові» коливання їхніх оціночних суджень про роль креативного обліку у сучасній перманентній економіці (рис. 1).

Однак констатація та характеристика описаної поляризації відносин до креативного обліку самі по собі не надають пояснювальної гіпотези існування цього феномену і не дозволяють оцінити перспективи його розвитку. Вважаю, що вирішити ці питання та сформувати систему критеріїв та обмежень

використання інструментів креативного обліку неможливо без повернення до філософських початків бухгалтерського обліку, зокрема до вже згаданої концепції правдивого і справедливого представлення та її проявів у сучасні облікові інституції.



*Рис. 1. «Маятник» ставлення до креативного обліку у науковій та професійній спільноті: стан та перспективи**

*Джерело: авторська розробка.

Таким чином, правдивість і справедливість видаються тісно взаємопов'язаними, але не рівновеликими основами підготовки бухгалтерської фінансової звітності: правдивість первинна відносно справедливості, оскільки саме слідування їй забезпечує реалізацію етичних професійних норм та наукових засад професії. Графічна інтерпретація причинно-наслідкових відносин правдивості та справедливості у контексті сформульованої логіки наведена на рис. 2.

Отже, справедливість у цьому контексті є необхідною базовою умовою забезпечення достовірності звітності, а власне правдивість виступає як цільовий критерій, досягнення якого дозволяє оцінити

повноцінність реалізації високої місії бухгалтера – оберігання суб'єктів економічних відносин та суспільства від інформаційного ризику прийняття рішень.

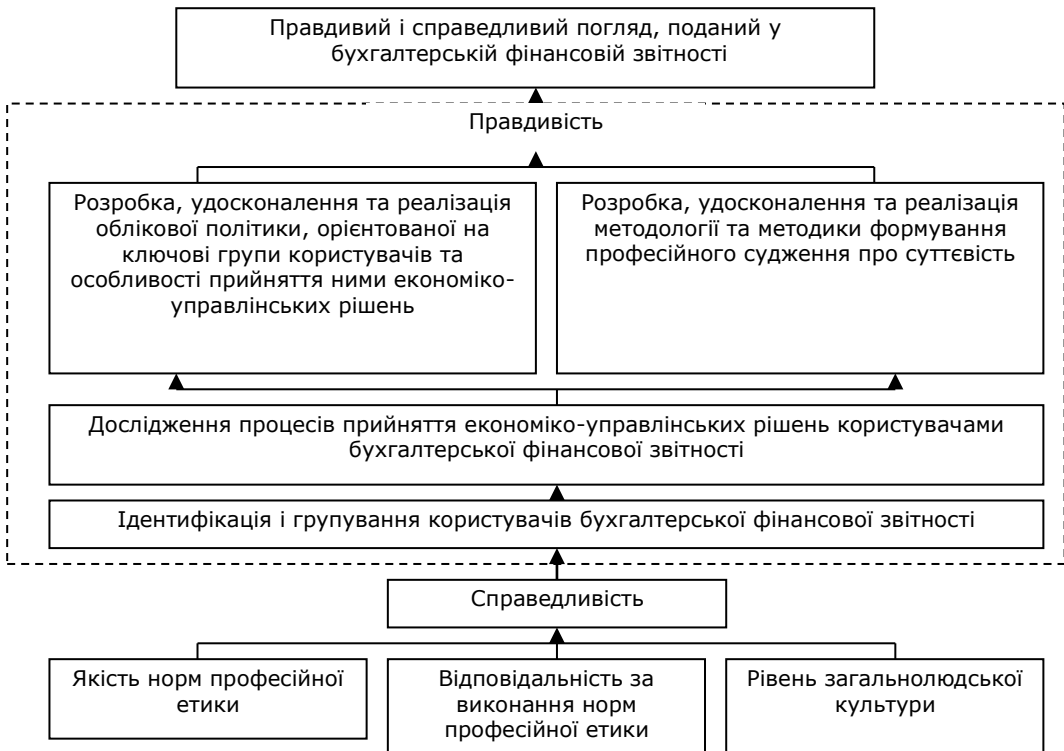


Рис. 2. Причинно-наслідкові відносини категорій «правдивість» та «справедливість» у контексті концепції True and Fair View*

*Джерело: авторська розробка.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На сьогодні серед вчених-дослідників відсутнє єдине трактування суті креативного обліку. Вважаю, що креативний облік – це насамперед творчий процес, сукупність методів та прийомів бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності відповідно до законодавства, за допомогою яких бухгалтер, використовуючи своє професійне судження, підвищує привабливість фінансової звітності з метою надання зацікавленим особам та знижує податкове навантаження для

суб'єкта господарювання.

Еволюція креативного обліку у своєму історичному аспекті пройшла три етапи: етап цифрових маніпуляцій; етап вуалювання балансу; етап бухгалтерської творчості. Кожному етапу притаманні свої особливості.

На сьогодні відсутнє загальне бачення щодо шляхів удосконалення креативного обліку в напрямі усунення негативних наслідків його використання. Проведений аналіз існуючих підходів дослідників дозволив об'єднати їх у дві основні групи: 1) розвиток системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку та здійснення комплексного реформування системи бухгалтерського обліку та аудиту фінансової звітності; 2) удосконалення порядку здійснення креативного обліку на підприємстві та методики аудиту фінансової звітності.

Як нормативне підґрунтя для удосконалення процедурних аспектів здійснення креативного обліку варто використовувати концепцію правдивого і справедливого представлення (True and Fair View), що може бути застосована у тих випадках, коли потрібен орієнтир для здійснення вибору із зазначених у стандартах альтернатив, відповідно до конкретних обставин та специфічних особливостей діяльності підприємства.

Враховуючи широке застосування креативних підходів в обліковій практиці, особливо для цілей управлінського обліку, вважаємо, що вказаний напрям потребує подальших досліджень саме у частині вивчення інституційних аспектів реалізації креативного обліку в контексті облікової політики підприємства.

Список використаних джерел:

1. Панченко І. А. «Креативний облік» як засіб маніпулювання величиною фінансових результатів // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. 2012. Вип. 9(3). С. 20-26. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/efcnof_2012_9\(3\)__4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/efcnof_2012_9(3)__4) (дата звернення: 01.11.2021).
2. Тирінов А. В. Креативний облік: творчий підхід чи маніпулювання обліковими даними? // Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 11(1). С. 17-21. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/efipr_2017_11\(1\)__6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/efipr_2017_11(1)__6) (дата звернення: 01.11.2021).
3. Верига Ю. А., Захарченко В. Ю., Пшенична А. Ж. Прояви креативного обліку в

економічній злочинності // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. 2011. №4(1). С. 208-211. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpush_2011_4\(1\)_48](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpush_2011_4(1)_48) (дата звернення: 01.11.2021).

4. Голов С. Креативний облік – загроза професії та суспільству // Бухгалтерський облік і аудит. 2011. № 1. С. 31-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boau_2011_1_4 (дата звернення: 01.11.2021).

5. Мельник З. Ю. Фальсифікація як спосіб здійснення креативного обліку // Фінансовий простір. 2015. № 2. С. 212-216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2015_2_27 (дата звернення: 08.11.2021).

6. Мокринська З. В., Арендар Л. М. Проблеми креативного обліку // Формування ринкових відносин в Україні. 2015. № 5. С. 147-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2015_5_37 (дата звернення: 08.11.2021).

7. Шкроміда В. В. Креативний облік у процесі покращення ділової репутації підприємства: вимога часу чи порушення вимог? // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2014. Вип. 10(2). С. 86-91. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2014_10\(2\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2014_10(2)_16) (дата звернення: 15.11.2021).

8. Августова О. О., Денисевич Є. С., Зайцева Д. Є. Креативний бухгалтерський облік як відображення сучасних реалій ведення фінансової звітності // Молодий вчений. 2017. № 5. С. 505-508. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_5_116 (дата звернення: 22.11.2021).

9. Хомин П. Я. Креативний податковий облік: методологічні основи уніфікації з фінансовим обліком // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2014. № 794. С. 235-244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2014_794_34 (дата звернення: 22.11.2021).

10. Юхименко-Назарук І. А. Інституційні аспекти реалізації креативного обліку в контексті облікової політики підприємства // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2014. Вип. 3. С. 428-438. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ptmbo_2014_3_31 (дата звернення: 29.11.2021).

11. Griffiths, I. *Creative accounting*. Sidgwick & Jackson, London, 1986.

12. Мэтьюс М. Р., Перера М. Х. Б. Теория бухгалтерского учета: учебник / перевод с английского под редакцией Я. В. Соколова, И. А. Смирновой. Москва : Аудит, ЮНИТИ, 1999. 663 с.

13. Gherai, D., Matica, D. From creative accounting practices and Enron phenomenon to the current financial crisis. *Annales Universitatis Apulensis. Series Oeconomica*. 2011. Vol. 13 (1), pp. 34-41. URL: https://www.researchgate.net/publication/227367729_From_Creative_Accounting_Practices_And_Enron_Phenomenon_To_The_Current_Financial_Crisis (Accessed 03 December, 2021).

14. Uşurelu, V., Marin, M., Danailă, A. and Loghin, D. Accounting ethics – responsibility versus creativity. *Annals of the University of Petroşani, Economics*, 2010. Vol. 10 (3), pp. 349-356. URL: https://econpapers.repec.org/article/petannals/v_3a10_3ay_3a2010_3ai_3a3_3ap_3a349-356.htm (Accessed 03 December, 2021).

15. Amat, O., Blake, J. and Oliveras E. The struggle against creative accounting: is «true and fair view» part of the problem or part of the solution? *Journal of Accounting Abstracts*, vol. 7 (2), pp. 1-30. URL: <https://econpapers.repec.org/paper/upfupfgen/363.htm> (Accessed 07 December,

2021).

References:

1. Panchenko, I. (2012). «Creative Accounting» as a means of manipulating the value of financial results. *Ekonomichni nauky. Ser. : Oblik i finansy [Economic Sciences. Ser. : Accounting and Finance]*, vol. 9 (3), pp. 20-26. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2012_9\(3\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecnof_2012_9(3)_4) (Accessed 01 November, 2021) (in Ukr.).
2. Tyrinov, A. (2017). Creative accounting: a creative approach or manipulation of accounting data? *Ekonomika. Finansy. Pravo [Economics. Finances. Right]*, vol. 11 (1), pp. 17-21. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2017_11\(1\)_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfipr_2017_11(1)_6) (Accessed 01 November, 2021) (in Ukr.).
3. Veriga, Yu., Zakharchenko, V., Pshenichna, A. (2011). Manifestations of creative accounting in economic crime. *Naukovyj visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli. Seriya : Ekonomichni nauky [Scientific Bulletin of Poltava University of Economics and Trade. Series: Economic Sciences]*, vol. 4 (1), pp. 208-211. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2011_4\(1\)_48](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2011_4(1)_48) (Accessed 01 November, 2021) (in Ukr.).
4. Golov, S. (2011). Creative accounting - a threat to the profession and society. *Bukhhalters'kyj oblik i audyt [Accounting and Auditing]*, vol. 1, pp. 31-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boau_2011_1_4 (Accessed 01 November, 2021) (in Ukr.).
5. Melnyk, Z. (2015). Falsification as a way of creative accounting. *Finansovyyi prostir [Financial space]*, vol. 2, pp. 212-216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2015_2_27 (Accessed 08 November, 2021) (in Ukr.).
6. Mokrynska, Z., Arendar, L. (2015). Problems of creative accounting. *Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukraini [Formation of market relations in Ukraine]*, vol. 5, pp. 147-152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2015_5_37 (Accessed 08 November, 2021) (in Ukr.).
7. Shkromyda, V. (2014). Creative accounting in the process of improving the business reputation of the enterprise: the requirement of time or violation of requirements? *Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu [Actual problems of economic development of the region]*, vol. 10 (2), pp. 86-91 (Accessed 15 November, 2021) (in Ukr.).
8. Augustova, O., Denisevich, E., Zaitseva, D. (2017). Creative accounting as a reflection of modern realities of financial reporting. *Molodyj vchenyj [Young Scientist]*, vol. 5, pp. 505-508. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_5_116 (Accessed 22 November, 2021) (in Ukr.).
9. Khomin, P. (2014). Creative tax accounting: methodological foundations of unification with financial accounting. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Lvivs'ka politekhnika». Menedzhment ta pidpryemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku [Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of formation and problems of development]*, vol. 794, pp. 235-244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2014_794_34 (Accessed 22 November, 2021) (in Ukr.).
10. Yukhimenko-Nazaruk, I. (2014). Institutional aspects of the implementation of creative accounting in the context of accounting policy of the enterprise. *Problemy teorii ta metodologii bukhalters'koho obliku, kontroliu i analizu [Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis]*, vol. 3, pp. 428-438. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ptmbo_2014_3_31 (Accessed 29 November, 2021) (in Ukr.).
11. Griffiths, I. (1986). *Creative Accounting*. London, Sidgwick & Jackson.
12. Matthews, M., Perera M. (1999). *Teoriya bukhalterskoho ucheta [Theory of Accounting]*. Translation from English edited by Ya. Sokolov, I. Smirnova. Audit, UNITI, Moscow,

663 p. (in Russ.).

13. Gherai, D., Matica D. (2011). From creative accounting practices and Enron phenomenon to the current financial crisis. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, vol. 13 (1), pp. 34-41. URL : https://www.researchgate.net/publication/227367729_From_Creative_Accounting_Practices_And_Enron_Phenomenon_To_The_Current_Financial_Crisis (Accessed 03 December, 2021).

14. Uşurelu, V., Marin, M., Danailă, A. and Loghin, D. (2010). Accounting ethics – responsibility versus creativity. *Annals of the University of Petroşani, Economics*, vol. 10 (3), pp. 349-356. URL : https://econpapers.repec.org/article/petannals/v_3a10_3ay_3a2010_3ai_3a3_3ap_3a349-356.htm (Accessed 03 December, 2021).

15. Amat, O., Blake, J. and Oliveras E. (1999). The struggle against creative accounting: is «true and fair view» part of the problem or part of the solution? *Journal of Accounting Abstracts*, vol. 7 (2), pp. 1-30. URL : <https://econpapers.repec.org/paper/upfupfgen/363.htm> (Accessed 07 December, 2021).

УДК 336.56:336.225.673

JEL Classification: F30, F39, H22, H25, E39

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.06>

М. І. Музичук, аспірантка,

<https://orcid.org/0000-0002-3725-8377>

Київський національний торговельно-економічний університет,
м. Київ

ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ: ВПЛИВ НА ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. В умовах глобалізації світової економіки та збільшення її цифрового сегменту виникає потреба у перегляді основних принципів, що застосовуються у міжнародній системі оподаткування. Нерівність підходів до оподаткування в різних країнах створює податкову конкуренцію між ними та дає можливості міжнародним групам компаній виводити свої прибутки у юрисдикції з низькими податковими ставками. Постачання цифрових послуг за діючих правил не оподатковується в країнах, де вони споживаються, і спроби врегулювати їх оподаткування окремими країнами приводить до торгових війн. Ініціатива ОЕСР/G20

ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

передбачає впровадження уніфікованих підходів до оподаткування цифрових послуг та глобальної мінімальної податкової ставки, що зумовлює актуальність даного дослідження.

Метою статті є дослідження проблем сучасної міжнародної податкової системи та ініціативи ОЕСР/«Великої двадцятки», що оновлює принципи оподаткування для компаній, що діють глобально. **Методологія.** У процесі виконання дослідження використано загальнонаукові теоретичні методи: системний аналіз – для з'ясування основних категорій дослідження, групування та деталізації, індукції і дедукції, аналогії; абстрактно-логічний метод – для здійснення теоретичних узагальнень та висновків про вплив правил Двокомпонентного рішення на податкову систему України.

Результати. Аналізуючи, систематизуючи й узагальнюючи наукові праці багатьох учених, автори статті дослідили причини необхідності перегляду основних принципів оподаткування, які не враховують сучасні умови ведення бізнесу. Проведено дослідження особливостей правил Двокомпонентного рішення ОЕСР/G20 (Two-Pillar Solution), їх взаємозв'язок з правилами ТЦ та підходів до їх запровадження. **Практичне значення.** Здійснення аналізу впливу імплементації Двокомпонентного рішення на вітчизняну податкову систему.

Перспективи подальших досліджень. Зміни до вітчизняного податкового законодавства, що імплементують правила Двокомпонентного рішення ОЕСР/G20. Методика підготовки звітності МГК відповідно до нових правил. Особливості застосування правил ТЦ для цілей Двокомпонентного рішення ОЕСР/G20.

Ключові слова: двокомпонентне рішення; оподаткування цифрової економіки; Програма розширеного співробітництва з питань протидії BEPS ОЕСР/«Великої двадцятки»; глобальні правила антирозмивання податкової бази; правило, що базується на застосуванні Конвенцій про уникнення міжнародного оподаткування; правило включення доходу; правило оподаткування неоподаткованого доходу.

Кількість джерел: 16, кількість таблиць: 2.

Mariana Muzychuk, PhD Student,
<https://orcid.org/0000-0002-3725-8377>
Kyiv National University of Trade and Economics,
Kyiv

INTERNATIONAL TAXATION SYSTEM TRANSFORMATION: ITS EFFECT ON TRANSFER PRICING (TP)

Summary

In the context of globalization of the world economy and the growth of its digital

segment, there is a need to revise the basic principles applied in the international tax system. Inequality of tax approaches in different countries creates tax competition between them and allows multinationals to shift their profits to jurisdictions with low tax rates. The supply of digital services under the current rules has not been taxed in the countries of their consumption and attempts to regulate their taxation by individual countries lead to trade wars. The OECD / G20 initiative envisages the introduction of unified approaches to the taxation of digital services and the global minimum tax rate, which determines the relevance of this study.

The aim of the article is to study the problems of the modern international tax system and the OECD / G20 initiative, updating taxation principles for globally operating companies.

In the process of research, the author used the following general scientific theoretical methods: systems analysis in order to clarify the main categories of research, grouping and detailing, induction and deduction, and analogy. Also, an abstract and logical method was used for implementing theoretical generalizations and conclusions about the impact of the rules for the two-component solution on the tax system of Ukraine.

Analysing, systematizing and summarizing the scientific works of numerous scientists, the article examines the reasons for the need to revise the basic principles of taxation, which do not take into account modern business conditions. The author studied the peculiarities of the rules for the OECD / G20 Two-Pillar Solution, their relationship with the rules of TP and approaches to their implementation. The practical significance of the research is in the analysis of the impact of implementing the two-component solution on the domestic tax system.

Prospects for further research are as follows:

- amendments to domestic tax legislation implementing the rules of the OECD/ G20 Two-Pillar Solution;
- methodology of preparing multinational reports in accordance with the new rules;
- features of application of TP rules for the purposes of the Two-Pillar Solution.

Keywords: two-pillar solution; taxation of the digital economy; OECD / G20 BEPS Counter-Enhanced Cooperation Program; global anti-erosion rules for the tax base; a rule based on the application of the Conventions for the Avoidance of International Taxation; income inclusion rule; rule of taxation of tax-free income.

Number of sources – 16, number of tables – 2.

Постановка проблеми. Передумовами розробки та запровадження інноваційного підходу в оподаткуванні став пошук вирішення проблем, пов'язаними з тим, що діючі принципи податкового регулювання сформувалися на початку ХХ століття і не враховують специфіки розвитку економіки, прогрес її цифрового

сегменту та глобалізацію [1]. За оцінками ОЕСР, щорічно сума коштів, які виводяться з-під оподаткування, складає 100-240 млрд дол. США, або 4-10% глобальних корпоративних податкових прибутків [2]. Крім того, окремі держави вводять податки на цифрові послуги (податок з обороту – Digital Service Tax, правила оподаткування «цифрових» постійних представництв) [3]. Однак такі заходи не координуються на міжнародному рівні і спричиняють велике адміністративне навантаження на бізнес, також вони можуть ускладнити співпрацю між країнами. Наприклад, впровадження Францією 3-% податку на рекламу стало причиною торгової війни з США у 2019-2020 рр., оскільки новий податок в основному був націлений на доходи американських компаній (Facebook, Google, Amazon) [4]. Водночас, впровадження національних правил окремими країнами суперечить підходам Плану BEPS, які спрямовані на уніфікацію та стандартизацію правил оподаткування на міжнародному рівні.

Новою сторінкою в трансформації податкової системи глобального рівня стала ініціатива країн «Великої двадцятки» та ОЕСР щодо впровадження двокомпонентного рішення (Two-Pillar Solution), що складається з двох правил (Pillar 1 та Pillar 2) та спрямоване на подолання викликів оподаткування цифрової економіки [5], його правила поширюватимуться на міжнародні групи компаній (далі – МГК). Двокомпонентне рішення (Two-Pillar Solution) забезпечить уніфікований підхід різних країн до оподаткування МГК та цифрового бізнесу, що зменшить податкову конкуренцію між юрисдикціями та витрати бізнесу на адміністрування оподаткування [6].

Джулія Кокрофт та Рейчел Арнісон стверджують, що деякі економісти очікують, що Двокомпонентне рішення спонукатиме МГК репатріювати капітал до країни, де розташована їх материнська компанія (після років намагань зробити протилежне). І у випадку, коли такі очікування справдяться, тоді буде неминучим посилення

економік цих країн [7].

Аналіз останніх статей і публікацій. Сьогодні високоцифровий бізнес має високу рентабельність, мобільність та можливість продавати послуги та товари на глобальному рівні без створення представництв у кожній країні. Зокрема, закордонними вченими піднімалося питання щодо застосування критерію фізичної присутності компанії у певній юрисдикції для можливості оподаткування її прибутку. Зважаючи на розвиток цифрових технологій, це не завжди є актуальним. Майкл С. Кірш у своєму дослідженні наголошував, що зростання обсягів надання послуг віддалено зменшують практичне значення принципу фізичної присутності і підкреслив необхідність перегляду діючих податкових правил та міжнародних угод про уникнення подвійного оподаткування [8]. Професор Аві-Йона у своїх працях запропонував правило, згідно з яким цифрові послуги мають оподатковуватися у країні, де вони споживаються [9]. Серед вітчизняних науковців світову практику впровадження податків на електронні послуги та можливості її імплементації в Україні досліджували Котіна Г., Степура М. та Поливана Ю. [10].

Мета статті – дослідження правил оподаткування Двокомпонентного рішення, що розроблені в рамках Програми розширеного співробітництва з питань протидії BEPS ОЕСР/«Великої двадцятки», їхній вплив на бізнес, що здійснює глобальну діяльність і працює у цифровому сегменті та потенційний вплив імплементації цих правил на податкову систему України.

У липні 2021 р. більш як 130 країн, що представляють понад 90% світового ВВП, приєдналися до заяви про створення нової Програми розширеного співробітництва з питань протидії BEPS ОЕСР/«Великої двадцятки» (OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS) [5; 11]. Внаслідок обговорень правила були вдосконалені та розроблено плани по їх імплементації 6, що були офіційно схвалені G20 на саміті в Римі 31 жовтня 2021 року [12].

За даними ОЕСР, станом на 4 листопада 2021 р. 137 податкових

юрисдикцій приєдналися до Програми розширеного співробітництва з питань протидії [13], економіки яких генерують більш як 95% світового ВВП [1].

Правила Pilar 1 створені з метою перегляду правил оподаткування для суб'єктів цифрової економіки. Правила першого компоненту OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS спрямовані на врегулювання норм оподаткування цифрового бізнесу:

- а) соцмережі (Facebook, LinkedIn, Twitter);
- б) стрімінгові сервіси (Netflix, HBO тощо);
- с) оператори телекомунікацій (Vodafone);
- д) е-комерція (Amazon, Alibaba, Booking.com);
- е) продавці комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання, (Microsoft, Apple);
- ф) розробники програмного забезпечення.

Pilar 1 передбачає значне спрощення правил застосування принципу витягнутої руки та уніфікацію правил оподаткування цифрового бізнесу, його детальний аналіз наведено у табл. 1.

Таблиця 1

**Правило оподаткування Pilar 1
Програми розширеного співробітництва
з питань протидії BEPS ОЕСР/ «Великої двадцятки»***

Правило	Зміст правила
1	2
На кого поширюється правило	міжнародні групи компаній: <ul style="list-style-type: none">• понад 20 млрд. євро консолідована річна виручка (понад 10 млрд. євро консолідованої річної виручки через 7 років після імплементації)• прибутковістю понад 10% («прибуток до оподаткування»/«виручка»).
Галузь, на які не поширюється	<ul style="list-style-type: none">• фінансові послуги• видобувна галузь
Принцип	<ul style="list-style-type: none">• перерозподіл 25 % остаточного прибутку МГК, (визначається як прибуток, що перевищує 10% виручки) до юрисдикції, де відбувається кінцеве споживання товарів чи послуг;• для перерозподілу застосовуватимуться ключі розподілу на основі доходу

Продовження табл. 1

Правило	Зміст правила
1	2
Яким чином здійснюватиметься перерозподіл	<ul style="list-style-type: none"> • будуть розроблені детальні правила застосування ключів розподілу для конкретних категорій транзакцій
Коли прибуток перерозподіляється до юрисдикції	<ul style="list-style-type: none"> • 1 млн євро доходу згенеровано МГК у цій юрисдикції • 250 тис. євро згенеровано МГК у даній юрисдикції для юрисдикцій, де ВВП становить менше 40 млрд євро
Платник податку	<ul style="list-style-type: none"> • іноземна компанія-нерезидент, яка є профіт-центром МГК (яка акумулює залишковий прибуток МГК)
Об'єкт оподаткування	<ul style="list-style-type: none"> • сума прибутку МГК, пропорційна частці виручки юрисдикції у загальносвітовій виручці МГК

*Джерело: 1; 2; 5; 6.

Розглянемо застосування правил Pillar 1 на практичному прикладі. Згідно з чинними правилами вітчизняного податкового законодавства, МГК, що здійснює діяльність у сегменті цифрового бізнесу, може продавати свої послуги споживачам в Україні без реєстрації представництва або створити ТОВ, функцією якого є виключно просування послуг (маркетинг та реклама). Враховуючи обмежені функції локального ТОВ, в Україні буде сплачуватись податок на прибуток лише з прибутку від рекламної діяльності. При цьому виручка від наданих послуг може бути суттєвою та відобразатись в обліку іноземної компанії (яка не зареєстрована платником податків в Україні та не сплачує податки). Згідно з правилами оподаткування Pillar 1, отримання МГК понад 1 млн євро річного доходу в Україні є ознакою суттєвого економічного зв'язку з Україною, після встановлення якого частина прибутку всієї МГК може бути перерозподілена для цілей оподаткування податком на прибуток в Україні. Отже, продажі послуг МГК будуть оподатковані в Україні навіть за умови, якщо МГК немає зареєстрованих дочірніх компаній в Україні чи локальні компанії не здійснюють продаж послуг.

За попередніми оцінками ОЕСР, внаслідок запровадження правила Pillar 1 більше 100 млрд доларів прибутку до

оподаткування буде перерозподілено для оподаткування в юрисдикціях, де відбувається споживання продукту, тобто там, де фактично і генерується прибуток [2].

Впровадження правила оподаткування Pilar 1 для України матиме позитивний фіскальний ефект для державного бюджету, адже в країні здійснюють діяльність МГК, що належать до цифрового бізнесу, однак відсутні інструменти для оподаткування їхньої діяльності. Крім того, імплементація правила Pilar 1 не матиме впливу на інвестиційну привабливість України, адже ініціатива є глобальною і міжнародний бізнес готується до його запровадження. Уніфікація правил матиме перевагу і для МГК, адже витрати на адміністрування розрахунку податків МГК зменшаться.

Правила оподаткування Pilar 1 містять також механізми, що запобігають виникненню податкових спорів та сприяють вирішенню їх з метою запобігання ризикам виникнення подвійного оподаткування.

Ще одна важлива проблема правил оподаткування полягає в тому, що в основному країни оподатковують прибутки мультинаціональних компаній, які згенеровано у цій юрисдикції, припускаючи, що іноземні прибутки будуть оподатковані у відповідних юрисдикціях. Однак у випадку, коли МГК виводить свої прибутки до юрисдикцій з мінімальними податковими ставками, вона може уникнути оподаткування. Правила Pilar 2 запроваджують глобальну мінімальну ставку податку на прибуток у розмірі 15%, усуваючи таким чином податкову конкуренцію між юрисдикціями. Правила мають на меті вирішити проблеми з розмиванням бази оподаткування у високоподаткових країнах (де розташовані материнські компанії МГК), які не вирішуються правилами КІК. Pilar 2 запроваджує:

а) правила GLoBE (Global anti-Base Erosion Rules) – глобальні правила антирозмивання податкової бази (табл. 2);

б) treaty-based rule (the Subject to Tax Rule (STTR)) – надання переваги за конвенцію для доходу, який підлягає оподаткуванню в іншій юрисдикції [5; 6].

Глобальні правила антирозмивання податкової бази GLoBE передбачають скоординовану систему оподаткування, яка повинна забезпечити сплату МГК мінімального рівня податку на доходи, отримані в кожній з юрисдикцій, де МГК здійснює діяльність. Їхній механізм передбачає накладення додаткового податку на прибуток, що виникає в юрисдикції, коли ефективна ставка податку юрисдикції нижча за мінімальну ставку [14].

20 грудня 2021 року ОЕСР опублікувала детальні правила для імплементації Правил GloBE. Опублікований звіт визначає сферу застосування глобальних правил анти-розмивання податкової бази, їхні чинні положення та визначення 14.

Таблиця 2

**Глобальні правила антирозмивання податкової бази GLoBE
Pilar 2 Програми розширеного співробітництва з питань
протидії BEPS ОЕСР/ G20***

Правило	Зміст правила
На кого поширюється правило	МГК: <ul style="list-style-type: none"> • річний обсяг виручки понад 750 млрд євро, (визначений згідно BEPS Action 13).
До кого не застосовується правило	<ul style="list-style-type: none"> • державні підприємства, • міжурядові організації, • пенсійні та інвестиційні фонди (є винятки), • некомерційні організації.
Income inclusion rule (правило включення доходу)	Застосовується до материнської компанії МГК. Якщо дочірня компанія, податковий резидент іншої юрисдикції сплачує ПнП за ефективною ставкою менше 15%, материнська компанія буде зобов'язана заплатити у своїй юрисдикції податок на прибуток з тієї частини прибутку дочірньої компанії, яка не була оподаткована в іноземній юрисдикції (до досягнення рівня оподаткування за ефективною ставкою 15%).
Undertaxed payment rule (правило оподаткування неоподаткованого доходу):	Якщо прибуток іноземної дочірньої компанії не підлягав оподаткуванню за правилом включення доходу (описаний вище), материнська компанія буде зобов'язана виключити з витрат або провести коригування прибутку щодо операції з цією дочірньою компанією, для того щоб прибуток був оподаткований на рівні материнської компанії.

*Джерело [2; 5; 6; 14].

Як зазначено у табл. 2, Правила GLoBE застосовуватимуться до МГК, річний дохід яких перевищує 750 млн євро, розрахованих згідно з BEPS Action 13 (Country by Country Reporting) 14. За результатами аналізу Правил GLoBE можна зробити висновок, що вони застосовуються юрисдикціями, в яких зареєстровані материнські компанії МГК.

Однак українські МГК структуровані таким чином, що материнські компанії зареєстровані за кордоном, в основному в низькоподаткових юрисдикціях. В Україні з 2022 року запроваджено правила оподаткування контрольованих іноземних компаній (KIK) [15]. Розміри річного доходу для застосування правил KIK є значно нижчими за 750 млн євро. Тому імплементація правил GLoBE не матиме значного впливу на вітчизняний бізнес та на розміри надходжень до державного бюджету.

За попередніми оцінками ОЕСР, внаслідок запровадження правил GLoBE більш як 150 млрд доларів додаткових податкових доходів буде отримано по всьому світу [2].

Для імплементації правил GLoBE оподаткування буде розроблено багатосторонню угоду та модельну конвенцію, до яких можуть приєднатися країни-учасники OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS.

Після встановлення мінімальної ставки податку та впровадження правил, що мінімізують податкові спори, увага як податкових адміністрацій, так і МГК буде зосереджена на розрахунку бази оподаткованого прибутку, де і буде ризик потенційного виникнення більшості податкових спорів. На нашу думку, правила ТЦ відіграватимуть вирішальну роль у запобіганні та вирішенні податкових спорів.

Правило STTR застосовується до процентів, роялті та деяких інших витрат на користь пов'язаної особи-нерезидента та передбачає право країни, яка виплачує дохід на стягнення додаткового податку з доходу, який підлягає оподаткуванню в іншій юрисдикції, за номінальною ставкою менше 9 % [5; 6].

Наприклад, якщо резидент України платить проценти в ОАЕ (де процентні доходи не оподатковуються), то у випадку запровадження даного правила сума виплачених процентів буде оподаткованою податком на доходи нерезидентів за ставкою 9 % замість 5%, що передбачені Конвенцією про уникнення подвійного оподаткування (додаткові 4% будуть стягуватись на підставі STTR).

Впровадження правил STTR в Україні дасть можливість розширити базу оподаткування при виплаті відсотків нерезидентам, що зареєстровані у:

- офшорних юрисдикціях, де немає корпоративного податку (ОАЕ);
- країнах, де застосовується територіальна система оподаткування (Сінгапур, Гонконг – у цих країнах номінальна ставка податку висока, але він не стягується з іноземних доходів);
- країнах, де запроваджені IP Box або інші спеціальні режими оподаткування, при виплаті роялті резидентам цих країн, які скористались пільгами режиму.

Для практичного впровадження нових правил оподаткування країни-учасники OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS повинні підписати міжнародні угоди. Це буде договір, аналогічний MLI, приєднавшись до якого, країни зможуть внести зміни відразу до Конвенцій про уникнення подвійного оподаткування з різними юрисдикціями. Крім того, юрисдикціям необхідно буде імплементувати дані норми у національне податкове законодавство у 2022 році та скасувати односторонні заходи щодо оподаткування цифрового бізнесу. Заплановано, що правила Pillar 1 та 2 застосовуватимуться з 2023 року, а правило неоподаткованого доходу – з 2024 року [6].

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновки, що принципи міжнародної системи оподаткування є застарілими та не передбачають справедливих умов оподаткування для всіх суб'єктів економічної діяльності. Основні проблеми сучасної системи оподаткування умовно можна звести до таких:

- податкова конкуренція між юрисдикціями ведеться шляхом зниження податкових ставок;
- постачання цифрових послуг не оподатковується в країнах, де вони споживаються, зважаючи на їхні особливі характеристики;
- односторонні заходи, які запроваджують уряди окремих країн для оподаткування цифрових послуг, стають причиною торгових воєн;
- принцип фізичної присутності є застарілим і не враховує особливості постачання високотехнологічним бізнесом;
- МГК використовують наявність в певних юрисдикціях мінімальні податкові ставки та виводять туди свої прибутки до юрисдикцій, таким чином мінімізуючи сплату податків;
- застосування різних підходів до оподаткування ускладнює для бізнесу процес підготовки податкової звітності та підвищує витрати на нього.

Ініціатива Програми розширеного співробітництва з питань протидії BEPS ОЕСР/G20 щодо запровадження Двокомпонентного рішення передбачає заходи, що спрямовані на елімінування вищенаведених проблем, та включає:

- можливість юрисдикції оподатковувати податок на прибуток доходи високотехнологічних компаній, якщо така компанія немає свого представництва у даній юрисдикції, у разі, коли сума річного отриманого доходу в цій країні перевищує 1 млн євро;
- введення мінімальної ставки з податку на прибуток підприємств на глобальному рівні для МГК, річний дохід яких перевищує 750 млн євро.

На нашу думку, внаслідок ефективного впровадження в дію ініціатив Плану дій BEPS відбудеться розширення податкової бази податку на прибуток, що може стати поштовхом для зниження податкових ставок у довгостроковій перспективі. Крім того, така ініціатива є сприятливою і для бізнесу, адже правила будуть уніфіковані по всьому світу, що сприяє стабільності міжнародної

податкової системи та спрощує процес адміністрування оподаткування як для податкових адміністрацій, так і для підприємств (учасників МГК).

Перспективами подальших досліджень у вказаному напрямі є розробка пропозицій з внесення змін до податкового законодавства, що необхідні для імплементації правил Pillar 1 та Pillar 2, та надання практичних рекомендацій з підготовки податкової звітності МГК, з урахуванням норм Двохкомпонентного рішення OECD/G20.

Список використаних джерел:

1. OECD (2021). Action 1 Tax Challenges Arising from Digitalisation. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/beps-actions/action1/> (дата звернення: 02.12.2021).
2. OECD (2021). OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. Addressing the tax challenges arising from the digitalisation of the economy. July 2021. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/brochure-addressing-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-july-2021.pdf> (дата звернення: 02.12.2021).
3. Global VAT & GST on digital services. *Avalara*. URL: <https://www.avalara.com/vatlive/en/global-vat-gst-on-e-services.html> (дата звернення: 01.12.2021).
4. U.S. Will Impose Tariffs on French Goods in Response to Tech Tax. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/2020/07/10/business/us-will-impose-tariffs-on-french-goods-in-response-to-tech-tax.html> (дата звернення: 01.12.2021).
5. OECD (2021). Statement on a Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy – July 2021. OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS, OECD, Paris. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/statement-on-a-two-pillar-solution-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-july-2021.htm> (дата звернення: 02.12.2021).
6. OECD Statement on a Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/statement-on-a-two-pillar-solution-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-october-2021.pdf> (дата звернення: 06.12.2021).
7. Cockroft Julia, Arnison Rachel. Implementing the OECD's two-pillar solution for international taxation. URL: <https://www.bristows.com/viewpoint/articles/implementing-the-oecd-s-two-pillar-solution-for-international-taxation/> (дата звернення: 06.12.2021).
8. Kirsch Michael S. The role of physical presence in the taxation of cross-border personal services. *Boston College Law Review*, 9-1-2010, vol. 51.
9. Avi-Yonah Reuven S. (2000). Globalization, Tax Competition, and the Fiscal Crisis of the Welfare State. *Harv. L. Rev.*, 113, no. 7: 1573-676.
10. Котіна Г., Степура М., Поливана Ю. Оподаткування цифрових послуг як альтернативний інструмент фіскальної політики в глобальному світі. *Підприємництво та*

ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

інновації. 2020. № (12). С. 188-194. URL: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/12.33>

11. OECD (2021). Statement on a Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy. 8 October 2021. URL: <https://www.oecd.org/newsroom/130-countries-and-jurisdictions-join-bold-new-framework-for-international-tax-reform.htm> (дата звернення: 02.12.2021).

12. G20: World leaders agree to historic corporate tax deal. URL: <https://www.bbc.com/news/world-59101218> (дата звернення: 04.12.2021).

13. OECD (2021). 130 countries and jurisdictions join bold new framework for international tax reform. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/statement-on-a-two-pillar-solution-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-october-2021.htm> (дата звернення: 07.12.2021).

14. OECD (2021). Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy – Global Anti-Base Erosion Model Rules (Pillar Two): Inclusive Framework on BEPS, OECD, Paris. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-global-anti-base-erosion-model-rules-pillar-two.htm> (дата звернення: 07.12.2021).

15. OECD (2017). BEPS Action 13 on Country-by-Country Reporting. Guidance on the appropriate use of information contained in Country-by-Country reports. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. OECD, Paris. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/beps-action-13-on-country-by-country-reporting-appropriate-use-of-information-in-CbC-reports.pdf> (дата звернення: 08.12.2021).

16. Податковий кодекс України від 02.12.2010, № 2755 VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 09.12.2021).

References:

1. OECD (2021). Action 1 Tax Challenges Arising from Digitalisation. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/beps-actions/action1/> (Accessed 02 December, 2021).

2. OECD (2021). OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. Addressing the tax challenges arising from the digitalisation of the economy. July 2021. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/brochure-addressing-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-july-2021.pdf> (Accessed 02 December, 2021).

3. Avalara. Global VAT & GST on digital services. URL: <https://www.avalara.com/vatlive/en/global-vat-gst-on-e-services.html> (Accessed 01 December, 2021).

4. The New York Times. U.S. Will Impose Tariffs on French Goods in Response to Tech Tax. URL: <https://www.nytimes.com/2020/07/10/business/us-will-impose-tariffs-on-french-goods-in-response-to-tech-tax.html> (Accessed 01 December, 2021).

5. OECD (2021). Statement on a Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy – July 2021. OECD/G20 Inclusive Framework on BEPS, OECD, Paris. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/statement-on-a-two-pillar-solution-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-july-2021.htm> (Accessed 02 December, 2021).

6. OECD Statement on a Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/statement-on-a-two-pillar-solution-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-july-2021.htm>

solution-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-october-2021.pdf (Accessed 06 December, 2021).

7. Cockroft, Julia, Arnison, Rachel. Implementing the OECD's two-pillar solution for international taxation. URL: <https://www.bristows.com/viewpoint/articles/implementing-the-oecd-s-two-pillar-solution-for-international-taxation/> (Accessed 06 December, 2021).

8. Kirsch, Michael S. (2010). The role of physical presence in the taxation of cross-border personal services. *Boston College Law Review*, 9-1-2010, vol. 51.

9. Avi-Yonah, Reuven S. (2000). Globalization, Tax Competition, and the Fiscal Crisis of the Welfare State. *Harv. L. Rev.*, 113, no. 7: 1573-676.

10. Kotina, H., Stepura, M., Polyvana, Yu. (2020). Taxation of digital services as an alternative tool of fiscal policy in the global world. *Pidpryemnytstvo ta innovatsii [Entrepreneurship and innovation]*, no. 12, pp. 188-194. URL: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/12.33> (in Ukr.).

11. OECD (2021). Statement on a Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy – 8 October 2021. URL: <https://www.oecd.org/newsroom/130-countries-and-jurisdictions-join-bold-new-framework-for-international-tax-reform.htm> (Accessed 02 December, 2021).

12. G20: World leaders agree to historic corporate tax deal. URL: <https://www.bbc.com/news/world-59101218> (Accessed 04 December, 2021).

13. OECD (2021). 130 countries and jurisdictions join bold new framework for international tax reform. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/statement-on-a-two-pillar-solution-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-october-2021.htm> (Accessed 07 December, 2021).

14. OECD (2021). Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy – Global Anti-Base Erosion Model Rules (Pillar Two): Inclusive Framework on BEPS, OECD, Paris. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-global-anti-base-erosion-model-rules-pillar-two.htm> (Accessed 07 December, 2021).

15. OECD (2017). BEPS Action 13 on Country-by-Country Reporting. Guidance on the appropriate use of information contained in Country-by-Country reports. OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project. OECD, Paris. URL: <https://www.oecd.org/tax/beps/beps-action-13-on-country-by-country-reporting-appropriate-use-of-information-in-CbC-reports.pdf> (Accessed 08 December, 2021).

16. Tax Code of Ukraine from 02.12.2010, No. 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 09 December, 2021) (in Ukr.).

І. В. Мустеца, к.е.н., доцент,

<https://orcid.org/0000-0002-1033-2282>

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ОБЛІК ДОХОДІВ НЕПРИБУТКОВИХ КОМУНАЛЬНИХ МЕДИЧНИХ УСТАНОВ ТА ШЛЯХИ ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

Анотація

Актуальність. Наявність дискусійних питань щодо діяльності неприбуткових комунальних медичних установ у частині обліку доходів пов'язана із впровадженням медичної реформи в Україні. Фінансування системи охорони здоров'я добре узгоджується із загальними цілями розвитку країни, а за умови її послідовної реалізації вона також повинна принести дивіденди у вигляді поліпшення економічних результатів та забезпечення фіскальної дисципліни. Проблематичною залишається організація обліку доходів, у тому числі їх документування, аналітичний і синтетичний облік, що і визначило мету, завдання, предмет і структуру наукового дослідження.

Постановка проблеми. Пріоритетними напрямками розвитку неприбуткових комунальних медичних установ є збільшення темпів доходів, розширення спектру надання послуг, а також їх вчасне підтвердження і визнання в системі обліку.

Актуальним залишається питання достатності рівня бюджетного фінансування закладів системи охорони здоров'я, оскільки належна якість медичного обслуговування залежить насамперед від фінансового забезпечення.

Обсяги бюджетного фінансування визначаються на підставі науково обґрунтованих нормативів з розрахунку на одного жителя. За рахунок Державного бюджету України, бюджетів місцевого та регіонального самоврядування фінансуються загальнодоступні для населення заклади охорони здоров'я.

Мета статті – дослідити облік доходів неприбуткових комунальних медичних установ та визначити шляхи їх удосконалення під впливом реформ у системі охорони здоров'я України.

Методологія. Під час дослідження сучасного стану фінансування сфери охорони здоров'я України використано методи спостереження та деталізації; при дослідженні статистичного матеріалу та інформації досліджуваних підприємств – методи групування та порівняння, а також методи синтезу та аналізу.

Встановлено, що за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я та Світового банку структура реформи фінансування системи охорони здоров'я в Україні відповідає

провідним міжнародним практикам покращення доступності, якості та ефективності медичних послуг.

Перспективи подальших досліджень. Впровадження запропонованої методики обліку доходів у розрізі рахунків класу 7 «Доходи» дозволить деталізувати інформацію про доходи комунальних медичних установ, а саме: доходи від реалізації послуг за програмою медичних гарантій та доходи від реалізації платних послуг. Також такий підхід дозволить чітко прослідкувати різні шляхи формування дохідної частини бюджету медичної установи та здійснювати пошук нових джерел фінансування. З метою прийняття виважених управлінських рішень рекомендовано впровадження системи внутрішнього аудиту неприбутковими комунальними медичними установами.

Ключові слова: облік, доходи, комунальні медичні установи, документування.

Кількість джерел: 12.

Iryna Mustetsa, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0002-1033-2282>
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of KNUTE,
Chernivtsi

INCOME ACCOUNTING OF THE NON-PROFIT COMMUNAL HEALTH CARE INSTITUTIONS AND WAYS OF ITS IMPROVEMENT

Summary

The implementation of an effective healthcare system is the main task of state administration because it is through the healthcare system that the state fulfils the basic constitutional law and respects human rights.

A legal and democratic state with a socially-oriented market economy actively ensures the quality of medical services to the population, therefore, the financial resources that are allocated from the state budget for medicine and health care require constant study and improvement. Particularly acute is the issue of financial support for non-profit communal medical institutions, this problem is of particular relevance in the fight against the global COVID 19 pandemic, which actualizes the search for ways to improve income accounting.

As of today, Ukraine has taken a number of effective steps towards reforming the healthcare system, namely, in accordance with the Concept of Health Care Financing Reform and a number of laws signed by the President of Ukraine in December 2017. Since 2018, the implementation of a large-scale transformation in the financing the healthcare system has started. The proposed financing model is a patient-centred focus and is also

ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ

aimed at ensuring the implementation of state guarantees for medical care and allows for clearly defining the roles and obligations of the Government, local governments and management of medical institutions.

Available debatable issues in the activity of non-profit communal medical institutions concerning their income accounting are connected with the introduction of the medical reform in Ukraine. Organizing income accounting remains problematic, including its documentation, analytical and synthetic accounting, which determined the goal, objectives, subject and structure of scientific research.

The priority areas for the development of non-profit communal health care institutions are increased rates of income, expanding the range of services provided, as well as their timely confirmation and recognition in the accounting system.

The question of the sufficient budget financing level for the healthcare institutions remains relevant since the proper quality of medical care depends primarily on financial support.

Volumes of the budget financing are determined according to scientifically based standards per capita, the State Budget of Ukraine, budgets of local and regional governments finance the public healthcare institutions.

The article examines the income accounting of non-profit communal health care institutions and identifies ways to improve it under the influence of reforms in the health care system of Ukraine.

In the study of the current state of financing the healthcare sector in Ukraine, the methods of observation and detailing were used; in the study of statistical material and data of the enterprises surveyed the methods of grouping and comparison were implemented, as well as the methods of synthesis and analysis.

Keywords: accounting, income, communal health care institutions, documentation.

Number of sources – 12.

Впровадження ефективної системи охорони здоров'я є головним завданням державного управління, адже саме через систему охорони здоров'я держава виконує основний конституційний закон і дотримується прав людини.

Правова і демократична держава із соціально-орієнтовною ринковою економікою активно забезпечує якість медичних послуг населенню, саме тому фінансові ресурси, які виділяються із державного бюджету на медицину та охорону здоров'я потребують постійного вивчення і удосконалення. Особливо гостро стоїть питання щодо фінансового забезпечення, неприбуткових комунальних медичних установ, дана проблема набуває особливої

актуальності в умовах боротьби із світовою пандемією COVID 19, що актуалізує пошук напрямів удосконалення системи обліку доходів.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні прийнято низку ефективних кроків на шляху реформування галузі охорони здоров'я. згідно з Концепцією реформи фінансування системи охорони здоров'я та законів, підписаних Президентом України у грудні 2017 року, з 2018 року стартувало втілення масштабної трансформації фінансування системи охорони здоров'я. Запропонована модель фінансування орієнтована на пацієнтоцентризмі, а також націлена на забезпечення виконання державних гарантій щодо медичної допомоги та дозволяє чітко визначити ролі та зобов'язання Уряду, органів місцевого самоврядування та керівництва медичних закладів.

Незважаючи на впровадження напрямів реформування сфери охорони здоров'я України, існують і негативні тренди у формуванні дохідної частини бюджетів неприбуткових комунальних медичних установ. Медична реформа автономізувала діяльність медичних установ й розширила її повноваження, але часто-густо без чітких приписів у законодавстві «можна/заборонено», що в підсумку додало непорозумінь в обліку доходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням реформ у галузі охорони здоров'я в Україні від здобуття незалежності і до сучасності займались В. М. Лехан, Л. В. Крячуова та М. І. Заярський. Вони зазначають, що реальні реформи в медичних установах розпочалися із значним запізненням порівняно з іншими пострадянськими країнами. Також варто виділити несистемність та фрагментарний характер реформ, відсутність в затвердженій стратегії реформування ризиків, пов'язаних із погодженням конституційних норм, а також браком підготовленого управлінського персоналу, які виникли при здійсненні перетворень [6].

В. Л. Бабченко та О. Г. Андрушко зазначають, що у сфері фінансування галузі охорони здоров'я першочерговою проблемою є нестача державних коштів, що веде до зменшення обсягів безоплатної медичної допомоги [1].

Л. Креничко та О. Мотайло роблять висновки, що головною причиною ефективності фінансування системи охорони здоров'я є стабільні політичні зобов'язання та якісні міжвідомчі відносини між Національною службою здоров'я України та Міністерством фінансів, а також Кабінетом Міністрів та Міністерством охорони здоров'я [5].

Методологічні засади відображення в обліку інформації про доходи неприбуткових комунальних медичних установ регулює Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» [8].

Однак, незважаючи на вагомі дослідження в напрямі ефективності фінансування сфери охорони здоров'я, а також обліку доходів неприбуткових комунальних медичних установ, існує низка проблем, які потребують дослідження та уточнення.

Мета дослідження. Вивчення системи обліку доходів у неприбуткових державних комунальних медичних установах з метою її удосконалення.

Виклад основного матеріалу. В галузі охорони здоров'я на всій території України за програмою реформ встановлені єдині тарифи на оплату медичних послуг, медичних виробів та лікарських засобів, розміри реімбурсації лікарських засобів, які надаються пацієнтам за програмою медичних гарантій та є основним видом доходів установ. Єдині тарифи закріплені Законом України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» №2168-VIII від 19.10.2017 р. [9].

Слід зазначити, що оплата за тарифом гарантована всім надавачам медичних послуг відповідно до укладених з ними договорами про медичне обслуговування населення. До того ж, неприбуткові комунальні медичні установи мають можливість використовувати для підвищення якості медичного обслуговування

населення кошти, отримані від юридичних та фізичних осіб, якщо інше не встановлено законом.

З 2020 року обсяг платних медичних послуг, які можуть надавати медичні установи, необмежений, оскільки в минулому діяло обмеження в розмірі 20% від загального обсягу всіх послуг.

Встановлення плати за послуги з медичного обслуговування, які надаються поза договорами про медичне обслуговування, встановлює абз. 9 ст. 18 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» № 2801 [4]. Крім того, органи місцевого самоврядування мають повноваження регулювати дане питання, керуючись ст.13 Закону України «Про ціни та ціноутворення» від 21.06.2012 р. № 5007 і встановлюючи обмеження нормативу рентабельності [10].

Відповідно, медичні комунальні підприємства встановлюють плату за послуги з медичного обслуговування, що надаються поза договорами про медичне обслуговування населення, укладеними з Національною службою здоров'я України (ч. 8 ст. 18 Закону України від 19.11.92 р. № 2801-XII «Основи законодавства України про охорону здоров'я») [4]. Отже, медичні КНП надають: послуги за програмою медичних гарантій (які оплачує НСЗУ); платні послуги (за рахунок юридичних і фізичних осіб). Саме за цими двома напрямками, кожен з яких має свої особливості, й розглянемо формування доходів.

Безплатних медичних послуг у медичних комунальних установах немає, усі послуги є платними, однак різняться методи їх оплати. Медична послуга починається з того моменту, коли є угода, наприклад, між пацієнтом та лікарем, або між медичним закладом та Національною службою здоров'я України. Однак платні медичні послуги можуть надаватися за угодою між пацієнтом та лікарем, при цьому договір може й не підписуватися, оскільки діє правило публічного договору. У цій консультації під платними медичними послугами розуміємо ті, які оплачує сам пацієнт.

Враховуючи вищезазначене, Міністерство охорони здоров'я затвердило два підходи до встановлення платних послуг медичними установами:

1. Затверджувати тарифи на платні послуги, якщо це передбачає статут; ігнорувати Перелік № 1138. Перше фахівці Міністерства охорони здоров'я обґрунтовують тим, що орган місцевого самоврядування є власником закладу охорони здоров'я та має право встановлювати відповідні правила у статуті (ч. 2 ст. 65 Господарського кодексу України) [3].

2. Перелік № 1138 визначає платні послуги, які надають медичні заклади – бюджетні установи. Надходження від надання цих послуг належать до власних надходжень бюджетних установ відповідно до ст. 13 Бюджетного кодексу України [2]. А КНП – не бюджетні установи, тому Перелік № 1138 на них не поширюється.

Методологічні засади обліку доходів у державних неприбуткових комунальних медичних установах регулює Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» [8]. Відповідно, дохід, пов'язаний з наданням послуг у неприбуткових комунальних медичних установах, визнається, виходячи зі ступеня завершеності операції з надання послуг на дату балансу, якщо може бути достовірно оцінений результат цієї операції. Результат операції з надання послуг може бути достовірно оцінений за наявності всіх наведених у п. 10 НП(С)БО 15 умов:

- можливості достовірної оцінки доходу;
- імовірності надходження економічних вигід від надання послуг;
- можливості достовірної оцінки ступеня завершеності надання послуг на дату балансу;
- можливості достовірної оцінки витрат, здійснених для надання послуг та необхідних для їх завершення та інші [8].

Організовуючи облік доходів в КМУ при оплаті за медичні послуги, обов'язковими є використання касового апарата, РРО. Оплата медичних послуг безготівковими переказами, через касу

банку, через ПТКС, LiqPay, Приват24 та аналогічні сервіси не потребує РРО.

При отриманні доходу відповідальним особам рекомендуємо оформляти певний документ, який підтверджує вартість, кількість і завершеність наданих послуг. У випадках, якщо медичний заклад використовує РРО/пРРО, то таким документом є фіскальний чек – паперовий чи електронний. У разі ж відсутності РРО/пРРО документом для визнання доходу від надання платної медичної послуги можуть бути: акт наданих послуг (прийому-передачі наданих послуг); товарний чек; окрема квитанція (з повною інформацією).

Рекомендуємо комунальним медичним установам інформацію про доходи від наданих послуг узагальнювати на субрахунку 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг». Аналітичний облік доходів від наданих медичних послуг пропонуємо вести за видами (групами) послуг та/або іншими напрямками, визначеними підприємством. Про це йдеться в Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженій наказом Міністерством фінансів України від 30.11.99 р. № 291[12].

Отже рекомендуємо з метою удосконалення обліку доходів до субрахунку 703 відкрити спочатку два аналітичних рахунки, наприклад:

- 7031 «Дохід від реалізації послуг за програмою медичних гарантій»;
- 7032 «Дохід від реалізації платних послуг».

Ці два аналітичні рахунки надалі можна деталізуватися за групами (для послуг за програмою медичних гарантій) та видами послуг (для платних). З метою визначення необхідної кількості аналітичних рахунків, а також для вивчення перспективних шляхів одержання доходів комунальними медичними установами доцільно впроваджувати внутрішній аудит суб'єктами державного сектору.

Теоретичні і практичні аспекти впровадження внутрішнього аудиту в бюджетних установах досліджувались автором публікації [7].

Послуги, які надають медичні установи за програмою медичних гарантій, повинні щокварталу, до 20-го числа наступного місяця, подавати до НСЗУ в електронному вигляді звіт про доходи та витрати надавача за формою, затвердженою зазначеною службою.

Звіт про медичні послуги є первинним документом. Формується він на підставі інформації, що міститься в системі, медичної документації та інших документів, які підтверджують факт надання пацієнтам медичної допомоги.

Висновки. Результати проведеного нами дослідження дали змогу зробити такі висновки:

1. Встановлено, що за даними Всесвітньої організації охорони здоров'я та Світового банку структура реформи фінансування системи охорони здоров'я в Україні відповідає провідним міжнародним практикам покращення доступності, якості та ефективності медичних послуг.

2. Розглянуто методику обліку доходів неприбуткових комунальних медичних установ, що дозволило визначити шляхи його удосконалення шляхом відкриття аналітичних рахунків: 7031 «Дохід від реалізації послуг за програмою медичних гарантій»; 7032 «Дохід від реалізації платних послуг». Зокрема, ці рахунки можна деталізувати по групах для потреб медичної установи.

Перспективи подальших досліджень. Впровадження запропонованої методики обліку доходів у розрізі рахунків класу 7 «Доходи» дозволить деталізувати інформацію про доходи комунальних медичних установ, а саме: доходи від реалізації послуг за програмою медичних гарантій та доходи від реалізації платних послуг. Також такий підхід дозволить чітко прослідкувати різні шляхи формування дохідної частини бюджету медичної установи та здійснювати пошук нових джерел фінансування. З метою прийняття виважених управлінських рішень

рекомендовано впровадження системи внутрішнього аудиту неприбутковими комунальними медичними установами.

Список використаних джерел:

1. Бабченко В. Л., Андрушко О. Г. Пріоритетні напрями реформування галузі охорони здоров'я у Житомирській області. *Публічне управління та адміністрування*. 2019. №3 (89). URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=657> (дата звернення 21.12.2021 р.).
2. Бюджетний кодекс України. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=1934>
3. Господарський кодекс України. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=1934>(дата звернення 21.12.2021 р.).
4. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/lawr/> (дата звернення 21.12.2021 р.).
5. Креничко Л., Мотайло О. Нові підходи до фінансування системи охорони здоров'я. *Аспекти публічного управління*. 2021. Том 9. № 2. URL: 871-Article-Text-1299-1-10-20210527.pdf (дата звернення 21.12.2021 р.).
6. Лехан В. М., Крячкова Л. В., Заярський М. І. Аналіз реформ охорони здоров'я в Україні від здобуття незалежності до сучасності. *Україна. Здоров'я нації*. 2018. № 4 (52). URL: <https://repo.dma.dp.ua/4969/1/%D0%9B%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD.pdf> (дата звернення 21.12.2021 р.).
7. Мустеца І. В. Теоретичні та практичні аспекти внутрішнього аудиту суб'єктів державного сектору. *Вісник ЧТЕІ*. 2019. Вип. II (74). С. 178–186.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» : Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. №92. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00> (дата звернення: 20.12.2021).
9. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення : Закон України від 19.10.2017 р. №2168-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення 21.12.2021р.).
10. Про ціни та ціноутворення : Закон України від 21.06.2012 р. № 5007. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/lawr/>(дата звернення: 20.12.2021).
11. Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних закладах охорони здоров'я та вищих медичних закладах освіти : Постанова КМУ від 17 вересня 1996 р. № 1138. URL: <http://Liga zakon.uadd/fgggh/ drtty/drhg/789/3443.2345.677> (дата звернення: 20.12.2021).
12. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/lawr/> (дата звернення: 20.12.2021).

References:

1. Babchenko, V.L., Andrushko, O.H. (2019). Priority areas for healthcare reform in Zhytomyr Oblast. *Publichne upravlinnia ta administruvannia [Public administration]*, №3 (89). URL: <http://vvv.dy.nayka.tsom.ua/?op=1&z=657> (Accessed Desember 21, 2021) (in Ukr.).
2. *Budget Code of Ukraine*. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=1934> (Accessed Desember 21, 2021) (in Ukr.).

3. *Economic Code of Ukraine*. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid> (Accessed Desember 21, 2021) (in Ukr.).

4. *Fundamentals of the legislation of Ukraine on health care*, Law of Ukraine (1992). November, 19. № 2801-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/lawr/> (Accessed Desember 21, 2021) (in Ukr.).

5. Krenychko, L., Motajlo, O. (2021). New approaches to financing the health care system. *Aspekty publichnoho upravlinnia [Aspects of public administration]*, vol. 9, № 2. URL: 871-Article-Text-1299-1-10-20210527.pdf (Accessed Desember 21, 2021) (in Ukr.).

6. Lekhan, V.M., Kriachkova, L.V., Zaiarskyj, M.I. (2018). Analysis of health care reforms in Ukraine from independence to the present. *Zdorov'ya natsiy [Health of the nation]*, № 4 (52). URL: <https://repo.dma.dp.ua/4969/1/%D0%9B%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD.pdf> (Accessed Desember 21, 2021) (in Ukr.).

7. Mustetsa, I.V. (2019). Theoretical and practical aspects of internal audit of public sector entities. *Visnyk ChTEI KNTEU [Bulletin of CHTEI KNTEU]*, vol. II (74), pp. 178–186 (in Ukr.).

8. *Regulation (standard) of accounting 15 "Income"*, Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 27.04.2000 №92. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00> (Accessed Desember 20, 2021) (in Ukr.).

9. *On state financial guarantees of medical care*, Law of Ukraine of October 19, 2017 №2168-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (Accessed Desember 21, 2021) (in Ukr.).

10. *About prices and pricing*, Law of Ukraine dated 21.06.2012 № 5007. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/lawr/> (Accessed 20.12.2021) (in Ukr.).

11. *On approval of the list of paid services provided in state health care institutions and higher medical educational institutions*, Resolution of the Cabinet of Ministers of September 17, 1996 № 1138. URL: <http://Liga zakon.uadd/fgghh/drtty/drhg/789/3443.2345.677> (Accessed Desember 20, 2021) (in Ukr.).

12. *Instructions on the application of the Chart of Accounts for accounting of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations*, Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 30.11.99 №291. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/lawr/> (Accessed Desember 20, 2021) (in Ukr.).

УДК 005.2

JEL Classification: M11, M14, M19

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.08>

Н. В. Шупрудько, к.е.н., доцент,

<https://orcid.org/0000-0002-5629-0671>

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

СПЕЦИФІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІВЕНТ-МЕНЕДЖМЕНТУ

Анотація

Актуальність. Постановка проблеми. Сьогодення ставить нові виклики у розвитку сучасних напрямів менеджменту у бізнес-середовищі України. Одним з таких напрямів є івентивний менеджмент, поштовхом до формування якого став івентивний туризм. З'явилися професіонали у сфері організації та проведення подій (ключових точок активності), які беруть на себе управління подіями та післяподієву рефлексію. Побудова системи івентивного менеджменту на основі врахування загальних і специфічних факторів дає можливість бізнесу в цій сфері бути готовим до загроз та успішно розвиватися.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні специфічних факторів впливу на формування системи івентивного менеджменту у бізнес-середовищі України.

Методологія. При побудові логіки і структури статті ми використали метод структурно-логічного аналізу. Для узагальнення підходів до обґрунтування ключових факторів впливу на систему івентивного менеджменту використані методи групування і систематизування, аналізу й синтезу. Для формування переліку проблем, потреб та загроз, спричинених дією ключових факторів, використані системний метод дослідження та спостереження.

Результати. Дослідження показали, що протягом останніх десятиліть відбулося виокремлення такого напрямку, як івентивний туризм, в основу якого покладені заплановані події. З плином часу щораз частіше організацією заходів стали займатися професіонали, утворилися спеціалізовані івент-агентства та окремі незалежні професіонали. Фактично у вітчизняній економіці сформувався окремий функціональний напрям менеджменту – івентивний менеджмент.

Світова практика засвідчила тривалу історію існування спеціалізованих інституцій навколо подієвої діяльності – понад 60 років. Водночас про таку ж тривалу історію івентивного менеджменту говорити не доводиться.

Спільність проблем, що виникають під час планування, реалізації чи управління подіями, вимагає при побудові івентивного менеджменту враховувати особливості цього

виду діяльності, зокрема фактори, що власне, формують систему івентивного менеджменту на підприємствах галузі. Основні галузі знань з управління подіями, такі як управління проектами, управління ризиками, логістика та фінансове управління, потрібно буде інтегрувати у систему івентивного менеджменту з врахуванням специфічних факторів, які ми пропонуємо розглянути: група зовнішніх (об'єктивних) та група внутрішніх (суб'єктивних) факторів.

Практичне значення. Визначення чіткого переліку специфічних факторів впливу на ефективність івентивного менеджменту підприємства здатне суттєво покращити економічні показники його діяльності та створити передумови для формування проактивних стратегій його розвитку.

Перспективи подальших досліджень. Подальшими напрямками дослідження могли б стати розширення і уточнення даних факторів, пошук і обґрунтування системи оцінювання сили та інтенсивності їх впливу на ефективність системи івентивного менеджменту підприємства тощо.

Ключові слова: івентивний менеджмент, івент-менеджмент, зовнішні фактори впливу на ефективність менеджменту, внутрішні фактори впливу на ефективність менеджменту.

Кількість джерел: 6; кількість таблиць: 1.

Nataliia Shuprudko, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0002-5629-0671>
Chernivtsi Institute of Trade and Economic of KNUTE,
Chernivtsi

SPECIFIC FACTORS OF EVENT MANAGEMENT FORMATION

Summary

Today poses new challenges in the development of modern management in the business environment of Ukraine. Event management has confidently become one of such directions, the impetus for the formation of which was event tourism. The need for time was the emergence of professionals in the field of organization and conduct of events - key points of activity - who would take over event management and post-event reflection. Building an inventive management system based on general and specific factors allows businesses in this area to be prepared for threats and develop successfully.

The purpose of the study is to substantiate the specific factors influencing the formation of the system of event management in the business environment of Ukraine.

In constructing the logic and structure of the article, we used the method of structural-logical analysis. Methods of grouping and systematization, analysis and synthesis are used to generalize approaches to substantiation of key factors influencing the system of event management. A systematic method of research and observation was used to form a list of problems, needs and threats caused by the action of key factors.

Studies have shown that in recent decades there has been a distinction in such an area as event tourism, which is based on planned events. Over time, more and more professionals began to organize events, specialized event agencies and some independent professionals were formed. In fact, in the domestic economy formed a separate functional area of management - event management.

World practice shows a long history of specialized institutions around the event - more than 60 years. However, to say that event management has the same long history is not necessary.

The common problems that arise in planning, implementation, event management, requires the construction of event management to take into account the peculiarities of this activity, in particular the factors that actually form the system of event management in the industry. Key areas of knowledge in event management, such as project management, risk management, logistics and financial management, will need to be integrated into the event management system, taking into account the specific factors we propose to consider: external (objective) and internal (sub-effective) factors.

Defining a clear list of specific factors influencing the effectiveness of event management of the enterprise can significantly improve the economic performance of its activities and create conditions for the formation of proactive strategies for its development.

Further areas of research could be the expansion and refinement of these factors, the search for and justification of the system for assessing the strength and intensity of their impact on the effectiveness of the system of event management of the enterprise and so on.

Keywords: event management, external factors influencing the effectiveness of management, internal factors influencing the effectiveness of management.

Number of the sources – 6; number of tables – 1.

Постановка проблеми. Велика кількість різноманітних подій (заходів, івентів/events) як на території окремо взятої громади чи міста, так і на території країни завжди має потенціал приваблення значної кількості відвідувачів, в тому числі й туристів. Сама подія стає точкою активності низки суб'єктів, які беруть у ній участь як організатори, як учасники, що пропонують свій продукт, як учасники, які «споживають» пропонований продукт, як посередники та партнери, що забезпечують подію на різних її

етапах (від зародження до рефлексії) необхідною інформаційною, фінансовою, волонтерською, ресурсною підтримкою. Таким чином охоплюються такі інструменти, як маркетинг, бюджетування, логістика, людські відносини тощо, актуалізується проблема надання і забезпечення ефективності управління подіями – їх проєктування та проведення. Таку ефективність здатний забезпечити налагоджений івент-менеджмент через відповідні івент-агенції чи інші суб'єкти, що не обов'язково спеціалізуються на івентах, але проводять їх.

Незаперечним є те, що рівень і якість підготовки і проведення подій сильно корелюється із рівнем ефективності івент-менеджменту (івентивного менеджменту) згаданих суб'єктів, який залежить від багатьох зовнішніх та внутрішніх чинників.

Аналіз досліджень і публікацій. Належної уваги питання івентивного менеджменту у вітчизняних наукових сферах не знайшли. Визначенню суті івентивного менеджменту присвячені окремі праці О. Б. Власенко, О. Є. Воскресенської, А. М. Фурсова [1; 2], але переважна більшість вчених у нечисленних працях розглядає івентивний менеджмент у контексті та взаємозв'язку із туризмом, зокрема, Ю. Б. Забалдіна, А. П. Тараненко, О. А. Хитрова, Ю. Ю. Харитонова [3; 4]. Окремі напрацювання щодо визначення факторів розвитку івентивного менеджменту зустрічаємо у праці В. М. Мисик [5].

Проте проблеми івентивного менеджменту ще не стали об'єктами достатньої наукової уваги, дослідження знаходяться у зародковому стані та потребують поглиблення, уточнення, деталізації. Так, питання факторів формування системи івентивного менеджменту залишаються недослідженими, зокрема у частині пошуку та обґрунтування специфічних факторів, що розкривали б особливості цього напрямку менеджменту.

Формулювання мети, цілей та завдань. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні специфічних факторів впливу на

формування системи івентивного менеджменту у бізнес-середовищі України.

Для досягнення поставленої мети ми вбачаємо виконання таких завдань, як:

- визначити зміст та місце івентивного менеджменту в економіці та суспільстві;
- визначити рівень розвитку івентивного менеджменту в Україні;
- обґрунтувати специфічні фактори формування системи івентивного менеджменту в Україні.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи наукові дослідження з цієї тематики, ми розділяємо думку авторів [1], що протягом останніх десятиліть відбулося виокремлення такого напрямку, як івентивний туризм. В його основі покладено заплановані події, що є певним видом тимчасового феномену, адже кожна окрема подія по-своєму унікальна, оскільки події розглядаються як перетин встановлених заходів, людей та системи управління. Події проводяться їх ініціаторами, які часто є приватними особами (активістами) або представниками органів місцевого самоврядування відповідних громад. Однак з плином часу щораз частіше організацією заходів стали займатися професіонали, утворилися спеціалізовані івент-агентства і суб'єкти-організатори подій частіше стали віддавати на аутсорсинг цю роботу.

Тобто фактично у вітчизняній економіці внаслідок відокремлення івентивного туризму сформувався окремий функціональний напрям менеджменту – івентивний менеджмент (івент-менеджмент, event management).

Хоча зазначимо, що світова практика засвідчила тривалу історію існування спеціалізованих інституцій навколо подієвої діяльності. Зокрема, найстарішими серед них можна відзначити такі:

- Міжнародна асоціація фестивалів та подій, що заснована у 1955 році (IFEA, <http://www.ifea.com>);
- Міжнародна асоціація подій, заснована у 1987 році (ILEA, <https://ileahub.com>);

- Всесвітня асоціація виставкової індустрії, заснована у 1925 році (UFI, <https://www.ufi.org>);

- Міжнародна асоціація виставок і подій, заснована у 1928 році (IAEE, <http://www.iaee.com>).

Водночас про таку ж тривалу історію івентивного менеджменту говорити не доводиться, про що свідчать відповідні дослідження [6].

Автори дослідження стверджують, що індустрія подій відноситься до такої, що розвивається як система, як цілісна індустрія. Тобто можна стверджувати, що відповідно, івентивний менеджмент також відноситься до тих напрямів, що розвиваються. І одним з ключових моментів у розумінні того, що івентивний менеджмент слід розглядати як окремий напрям менеджменту є те, що події можна уявити як своєрідний «домен», який з'єднує професіоналів подій із «спільнотою» навколо подій. Існують способи роботи, спільні цінності та практики, спільна ідентичність та бажання працювати – все це є ознаками спільності учасників подій, існування системи залежностей і зв'язків, спільних факторів впливу тощо, що ще раз підтверджує необхідність виокремлення івентивного менеджменту.

Спільність проблем, що виникають під час планування, реалізації та управління подіями, вимагає при побудові івентивного менеджменту враховувати особливості цього виду діяльності, зокрема фактори, що власне, формують систему івентивного менеджменту на підприємствах галузі. Очевидно, що також можна говорити про різні управлінські підходи до залучення зацікавлених сторін, що підкреслює складність формулювання системи івентивного менеджменту.

Основні галузі знань з управління подіями, такі як управління проектами, управління ризиками, логістика та фінансове управління, потрібно буде інтегрувати у систему івентивного менеджменту з врахуванням специфічних факторів, які ми пропонуємо розглянути.

В. М. Мисик у своїй праці [5] торкається питання визначення та обґрунтування факторів формування івентивного менеджменту в управлінні підприємствами, які нею були розподілені на дві групи:

1) фактори внутрішнього середовища (компетентність персоналу підприємства в івент-менеджменті, цілі та завдання івент-менеджменту, особливості підприємства, ресурсне забезпечення івент-менеджменту, імідж підприємства);

2) фактори зовнішнього середовища (прямого впливу: постачальники івент-послуг, споживачі івент-послуг, конкуренція на ринку івент-індустрії, розвиток івент-індустрії, розвиток управлінських компетенцій у сфері івент-менеджменту; непрямого впливу: система міжнародних відносин, міжнародне оточення та міжнародні події, політична ситуація в країні, рівень науки і техніки в країні та світі).

Кожна група факторів детально описана і проаналізована. Погоджуючись із зазначеною структурою та змістом факторів, вважаємо за необхідне доповнити її специфічними факторами, притаманними саме для івентивного менеджменту, що враховували б його специфіку, описану на початку нашого дослідження. Оскільки наведені у праці [1] великою мірою є універсальними і можуть бути застосовані як для оцінювання бізнес-середовища певного суб'єкта бізнесу загалом, так і для інших видів менеджменту зокрема, то наші доповнення матимуть характер уточнення та конкретизації факторів формування системи івентивного менеджменту на відповідних підприємствах цієї сфери діяльності (табл. 1).

Зазначимо, що перелік факторів не є виключним і може бути розширений або скорочений у порядку наукових дискусій та альтернативного авторського бачення. Водночас зауважимо, що кожен із перелічених факторів володіє біполярним впливом на ефективність івентивного менеджменту – здатний як підвищити її, так і понизити. Напрямок впливу залежить від конкретних обставин та умов і не може бути типовим.

Врахування згаданих факторів у побудові системи івентивного менеджменту суб'єктами галузі тяжіє до гарантування того, що індустрія подій буде готова адаптуватися до глобальної конкуренції, динамічного мінливого бізнес-середовища та можливих глобальних криз. Івентивний менеджмент дає можливість досягнути тривалого ефекту, коли подія вже закінчилася, але її результати ще довго діють, її пам'ятають, до неї фактично залучаються нові учасники, які безпосередньо на події не були.

Таблиця 1

Специфічні фактори формування системи івентивного менеджменту в управлінні підприємством

<i>Група факторів</i>	<i>Фактори</i>
Зовнішні (об'єктивні)	<ul style="list-style-type: none">- Імідж регіону розташування підприємства- Регіональна політика місцевої влади- Подієвий потенціал регіону- Культура і масштаби спонсорства у регіоні
Внутрішні (суб'єктивні)	<ul style="list-style-type: none">- Наявність власних або орендованих технічних засобів у підприємства (спортивної арени, виставкової площі, розважального простору тощо)- Наявність або легка доступність необхідних фінансових ресурсів- Масштабність події у співвідношенні з розміром підприємства- Рівень розвитку і культура застосування підприємством інструментів фандрейзингу (fundraising)- Цінність події для зацікавлених сторін (власників підприємства, працівників, «споживачів» події тощо)

*Джерело: розроблено автором.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, ми дослідили особливості впливу загальних і специфічних факторів на формування системи івентивного менеджменту у бізнес-середовищі України. Передусім важливо забезпечити ідентифікацію конкретних факторів впливу для кожного конкретного підприємства, що застосовує івентивний менеджмент у своїй діяльності, оскільки наведений нами перелік факторів не є константою і не є виключним. І паралельно з процесами ідентифікації необхідно оцінити напрям впливу кожного з них –

прямий чи зворотній – на забезпечення ефективності системи івентивного менеджменту підприємства.

Це завдання можна реалізувати перш за все за умови визнання івентивного менеджменту як актуального напрямку у менеджменті підприємства та усвідомлення його важливості для економіки, передусім економіки конкретного регіону. І якщо в економічно розвинених країнах цей напрям менеджменту фактично існує вже не менше 60 років, то вітчизняна економіка лише починає запроваджувати дану систему управління, закладаючи таким чином основи розвитку івентивного менеджменту в Україні.

Одним із ключових у забезпеченні такого розвитку є визначення і обґрунтування факторів формування системи івентивного менеджменту в управлінні підприємствами, адже без цього неможливо забезпечити умови, середовище такого розвитку. Ми вважаємо, що крім загальних факторів впливу на ефективність системи, слід виокремити специфічні фактори, розбивши їх на групи зовнішніх (об'єктивних) та внутрішніх (суб'єктивних).

І оскільки наведений перелік факторів є дискусійним, то подальшими напрямками дослідження могли б стати розширення і уточнення цих факторів, пошук і обґрунтування системи оцінювання сили та інтенсивності їх впливу на ефективність системи івентивного менеджменту підприємства тощо.

Список використаних джерел:

1. Власенко О. Б. Івентивний менеджмент як окремий напрям дослідження в сучасній науці. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Економічні науки. 2014. Вип. 9(3). С. 142–145. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_9\(3\)__35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_9(3)__35) (дата звернення 12.10.2021).
2. Воскресенська О. Є., Фурсов А. М. Event-менеджмент в управлінні розвитком подієвого туризму. *Молодий вчений*. 2019. № 2(1). С. 248–252. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_2\(1\)__57](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_2(1)__57) (дата звернення 12.10.2021).
3. Забалдіна Ю. Б., Тараненко А. П. Формування івентивного портфеля. *Інтелект XXI*. 2017. № 5. С. 48–52.
4. Хитрова О. А., Харитоновна Ю. Ю. Стан і тенденції розвитку івент-менеджменту в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Економіка і менеджмент. 2018. Вип. 30. С. 27–31.

5. Мисик В. М. Чинники побудови і розвитку івент-менеджменту. *Інтелект XXI*. 2020. № 3. С. 44–48. URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2020/2020_3/11.pdf (дата звернення 11.09.2021).
6. Brown T. and Stokes P. Events management as a community of practice. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*. 2021. Vol. 4 No. 2, pp. 224–242. URL: <https://doi.org/10.1108/JHTI-09-2020-0157> (дата звернення 11.09.2021).

References:

1. Vlasenko, O.B. (2014). Inventive management as a separate area of research in modern science. *Naukovyy visnyk Khersons'koho derzhavnoho universytetu. Seriya : Ekonomichni nauky [Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: Economic Sciences]*, vol. 9 (3), pp. 142–145. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_9\(3\)__35](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2014_9(3)__35) (Accessed 12.10.2021) (in Ukr.).
2. Voskresenska, O.E., Fursov, A.M. (2019). Event-management in the management of event tourism. *Molodyy vchenyy [Young scientist]*, № 2 (1), pp. 248–252. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_2\(1\)__57](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_2(1)__57) (Accessed 12.10.2021) (in Ukr.).
3. Zabaldina, Yu.B., Taranenko, A.P. (2017). Formation of the inventive portfolio. *Intelekt XXI [Intelligence XXI]*, № 5, pp. 48–52 (in Ukr.).
4. Khytrova, O.A., Kharytonova, Yu.Yu. (2018). Status and trends in event management in Ukraine. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya : Ekonomika i menedzhment [Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series: Economics and Management]*, vol. 30, pp. 27–31 (in Ukr.).
5. Mysyk, V.M. (2020). Factors of construction and development of event management. *[Intelligence XXI]*, № 3, pp. 44–48. URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2020/2020_3/11.pdf (Accessed 11.09.2021) (in Ukr.).
6. Brown, T. and Stokes, P. (2021). Events management as a community of practice. *Journal of Hospitality and Tourism Insights*, vol. 4, no. 2, pp. 224–242. URL: <https://doi.org/10.1108/JHTI-09-2020-0157>.

УДК 330.34:339.9(477)

JEL Classification: I19, I23, I28

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2021-4.84.09>

Т. М. Валецька, нач. центру інформаційних технологій,
<http://orcid.org/0000-0002-5382-1596>

І. З. Готинчан, к.ф.-м.н., доцент,
<http://orcid.org/0000-0003-3799-0901>

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Чернівці

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація

Актуальність. Сучасна сфера ресторанного бізнесу вимагає від майбутніх фахівців не тільки знання традиційних професійних методів та прийомів, а й сучасних інформаційних технологій. Важливим напрямом закладів вищої освіти при підготовці фахівців-технологів є забезпечення випускників компетентностями, необхідними на ринку праці. У статті розглянуто особливості викладання студентам спеціальності «Харчові технології» навичок використання інформаційних технологій у професійній діяльності. Це дозволить забезпечити успішний результат в подальшому та надати майбутнім фахівцям високий рівень знань, умінь та навичок.

Метою статті є визначення основних складових комп'ютерної підготовки фахівців у галузі харчових технологій. **Методи дослідження.** При виконанні дослідження були використані методи аналізу і синтезу, протиставлення, узагальнення індивідуального педагогічного досвіду та інші.

Результати дослідження. Доведено, що при використанні навчальних методик, побудованих на конкретних програмних продуктах, які використовуються на підприємствах ресторанного бізнесу, можна забезпечити навчальний процес належної якості. Обґрунтовано, що навчальні дисципліни, спрямовані на використання інформаційних технологій, які передбачені навчальними планами, мають міжпредметний характер та особливості викладання.

Практичне значення. Для належного викладання дисциплін, пов'язаних з використанням інформаційних технологій, розроблено пропозиції щодо вибору оптимальних форм проведення лекційних та практичних занять.

Перспективи подальших досліджень. Розвиток інформаційних технологій, створення нових програмно-апаратних комплексів на підприємствах ресторанного

бізнесу потребує подальшого вивчення нових складових та отримання навичок роботи з ними. Потрібні нові навчально-методичні розробки, які сприятимуть якісному здобуттю освіти.

Ключові слова: інформаційні технології, базові технології Інтернет, забезпечення інформаційних систем, програмно-апаратний комплекс, інформаційні потоки документообігу, критерії вибору програмних продуктів.

Кількість джерел: 5.

Tetiana Valetska, Head of the IT Centre,
Iryna Hotynchan, Candidate of Physics and Maths Sciences,
Associate Professor,
Chernivtsi Institute of Trade and Economics of KNUTE,
Chernivtsi

PECULIARITIES OF TEACHING INFORMATION SYSTEMS AND TECHNOLOGIES FOR TRAINING FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF FOOD TECHNOLOGY

Summary

Given article surveys key features for the training of food technology specialists in the skills to use information technology in their professional activity.

The main objective of this work is to determine the essential components of computer-based training for specialists in the field of food technology.

This research proves that it is possible to ensure the educational process of proper quality by using educational methods based on specific software products used in restaurant business enterprises. Also, the work points out that the academic disciplines aimed at using information technologies according to the curricula have an interdisciplinary nature and specific teaching peculiarities.

This work has a practical advantage in promoting the proper teaching of disciplines related to the use of information technology and in proposals developed for choosing the optimal forms for conducting both lectures and practical classes.

Developing information technology and creating new software and hardware complex for the restaurant business enterprises require further study of new components and corresponding skills for working with them. There is a need for new educational and methodological works contributing to top-quality education.

Keywords: information technologies, basic technologies of the Internet, provision of information systems, software and hardware complex, information document flows, criteria for choosing software products.

Number of sources – 5.

Постановка проблеми. В умовах швидкої зміни технологій від системи освіти вимагається підготовка таких фахівців-технологів, які володіють певними професійними компетентностями та здатні працювати у постійно мінливих умовах сучасного суспільства. Ця потреба призвела до нового розуміння й оцінки ролі інформаційних технологій. Можливості освітнього середовища повинні підлаштовуватись до технологій і засобів ІТ-індустрії, які швидко змінюються, зокрема у сфері харчових технологій та ресторанного бізнесу.

Метою статті є визначення основних складових комп'ютерної підготовки фахівців у галузі харчових технологій.

Виклад основного матеріалу. Однією з найбільш складних сфер діяльності є ресторанний бізнес, який своєю чергою потребує неабияких спеціальних знань. Сучасний фахівець повинен вміти використовувати всі можливі технології, в т.ч. інформаційні для полегшення і покращання результатів своєї роботи.

Будь-який ресторанний заклад зацікавлений в працівниках, які володіють фаховими компетентностями в цій сфері, постійно вдосконалюють свої знання, запроваджують нові методи організації роботи, а отже, мають всі можливості претендувати на гідне місце у цьому складному бізнесі. Дуже важливе місце у підготовці таких фахівців займають такі навчальні заклади, які в навчальних планах не просто мають дисципліни, пов'язані з використанням інформаційних технологій, а котрі дбають про їх актуалізацію. Організація процесу навчання вкрай складна за своїм змістом та наповненням, оскільки вимоги до технологів є дуже високими і пов'язані з великою кількістю технологічних процесів, вмінням швидко приймати рішення.

Освітні програми для підготовки майбутніх фахівців у галузі харчових технологій передбачають вивчення дисциплін з використанням інформаційних технологій у професійній діяльності. І це не випадково – сучасний фахівець повинен вміти використовувати всі можливі технології для покращання результатів своєї роботи. Тому акцентують увагу саме на професійну спрямованість.

Під час навчання фахівцям у царині харчових технологій, крім загальної характеристики інформаційних технологій, обов'язково надається їх класифікація, виділяються етапи їх розвитку та перспективи. Особлива увага відведена розгляду видів забезпечення: інформаційному, математичному, програмному та інших. Визначається поняття та зміст інформаційного забезпечення ІС: склад інформації, що охоплює перелік інформаційних одиниць або сукупностей, потрібних для розв'язання комплексу завдань; структура інформації та перетворення її; характеристики руху інформації, маршрути, терміни; характеристику якості інформації; способи перетворення. Показуються відмінності між математичним та програмним забезпеченням і формулюються вимоги до програмного забезпечення та його динамічного коригування. Щодо технічного забезпечення, то потрібно навчитися формулювати вимоги до його вибору, оскільки помилки на цьому етапі пов'язані з вкладанням грошових коштів, іноді достатньо великих. Для студентів важливо вміти розрізняти технологічне забезпечення процесів проектування та впровадження ІС, а також визначати перелік інших видів забезпечення ІС. І це для того, щоби в майбутньому фахівець міг зробити правильний вибір вже готового програмного забезпечення для конкретного підприємства або навіть поставити завдання на його розробку та врахувати специфічні особливості конкретного підприємства, оскільки перелік завдань повинні бути окреслені повною мірою.

Враховуємо те, що на початку навчання студенти ще не мають знань і вмінь фахового спрямування, але їхні школи та ліцеї все ж

таки надали певну підготовку. Тому поглиблюємо навички роботи з системним забезпеченням інформаційних процесів – операційною системою Windows – управлінням файлами та даними, системними програмами Windows. Завдання – навчитися основним технологічним операціям роботи із прикладним і службовим стандартним програмним забезпеченням операційної системи Windows 10. Обов'язкове вивчення пакету програм MS Office дає можливість знайти можливі рішення автоматизації процесів, які відбуваються на підприємствах, без використання спеціалізованих програмних продуктів. Важливе значення має обробка текстової інформації, а саме технології створення та редагування текстового документа. Документи, які створюються, містять тексти, списки, таблиці, схеми, графічні об'єкти та математичні формули; можуть бути побудовані на стандартних шаблонах документів або використовувати власні шаблони та/або стилі документів. Всі вони орієнтовані на професійну діяльність – студент повинен звикати оперувати поняттями, які властиві підприємствам ресторанного бізнесу. Важливими для вивчення та отримання навичок є програми для проведення презентацій проєктів та для створення публікацій проєктів. В офісному пакеті це Power Point.

В MS Excel працюємо з такими електронними таблицями, з якими фахівець стикається у щоденній реальній практиці і в яких потрібно провести розрахунки для реальних задач, особливо потрібними в тому разі, якщо відсутнє якесь спеціалізоване програмне забезпечення. Досвід показує, що таких реальних ситуацій дуже багато. І якщо фахівець використовує такий універсальний інструмент, як електронні таблиці, то він гарантує собі успіх. Тому вчимо оптимізувати свої дії при побудові таблиць за рахунок операцій автозаповнення, копіювання, проводити розрахунки з використанням формул, вбудованих функцій та графічно відображати результати. Наголошуємо на змістовності графіків і діаграм та вчимо правильно їх оформляти. За допомогою електронних таблиць будуємо невеликі за структурою списки та бази

даних, вчимо робити відбір даних за заданими критеріями, робити аналіз даних, консолідацію, створювати зведені таблиці та діаграми.

Розуміння поняття та властивостей реляційних баз даних, систем управління базами даних надається за допомогою вивчення MS Access. Розглядаються основні об'єкти бази даних MS Access: таблиці, які пов'язують схемою даних та проводять у таблицях додавання, заміну, сортування, пошук і фільтрування даних; запити для відбору даних за заданими критеріями; форми для зручного відображення даних та звіти. Для повторюваних операцій – макроси. Кнопкові форми дозволяють представити отримані бази даних як невеликі програмні продукти. Для створення програмних додатків у середовищі Microsoft Office – Visual Basic for Application. Бази даних – основа інформаційних систем, тому розуміння процесів, які відбуваються, дозволяє отримати певні навички для роботи з потужними інформаційними системами. Як конкретний приклад – за допомогою СУБД Microsoft Access створюються достатньо серйозні програми для фахівців. Procheef, яку в рамках договору між ЧТЕІ КНТЕУ та приватним підприємцем у цій сфері надали в користування для підготовки фахівців з харчових технологій, написана саме на основі СУБД Microsoft Access. Ця програма використовується нашими викладачами при вивченні дисциплін, пов'язаних з вивченням технологій приготування страв. Це саме приклад того, коли фахівці вміють поставити завдання на розробку конкретної інформаційної системи.

Вивчення базових технологій Internet та принципів функціонування дозволяє розширити можливості студентів для вивчення стану справ на світовому та українському ринку конкурентоспроможності ресторанних закладів. Оглядом вивчаються особливості організації процесу обслуговування споживачів у закладах ресторанного господарства з використанням технологій Інтернет, а також основи комп'ютерної безпеки: значущість проблем ІТ-безпеки, методи та засоби захисту

інформації від фізичного втручання, збою комп'ютерів, засоби боротьби з вірусами, небезпека використання неліцензійного ПЗ та архівація даних.

Більш детальне вивчення інформаційних систем проводиться на старших курсах. Тут вивчаємо діючі інформаційні системи на підприємствах ресторанної галузі України та їх роль в управлінні, етапи розвитку і впровадження, визначаємо їх класифікацію за видами. Особлива увага приділяється структурним складовим функціонування інформаційних технологій у закладах ресторанного бізнесу та їх впливу на ефективність діяльності підприємств. Визначаємо критерії вибору спеціальних програмних продуктів для підприємств для підтримки бізнес-процесів спеціалізованими інформаційними технологіями. Вчимося проводити обґрунтування ефективності використання спеціальних програмних продуктів у закладах ресторанного бізнесу.

Чітко визначаємо основні завдання ресторанного бізнесу: управління фінансами, управління продажами та маркетингова стратегія, управління матеріально-виробничими запасами, організація роботи сервісних служб; основні задачі автоматизації підприємств ресторанного бізнесу та процеси, які підлягають автоматизації: продажі, склад та логістика, бухгалтерський облік, управління та контроль діяльності підприємства, управління персоналом; конкурентні переваги автоматизації – оптимізація бізнесу, якість обслуговування, продуктивність праці, нові можливості.

Студент повинен знати типовий склад програмно-апаратного комплексу для автоматизації підприємств ресторанного бізнесу, бізнес- операції та алгоритм роботи фронт-офісу (front-office) і бек-офісу (back-office). Також необхідним є ознайомлення з призначенням біометричних систем ідентифікації: сканером відбитків пальців (BioLink Authentication Center, BioLink U-Match MatchBook, BioLink U-Match Mouse) та інших апаратних засобів – програмованих клавіатур, сенсорних моніторів, спеціалізованих

принтерів, зчитувачів iButton, електронних ключів Touch Memory, зчитувачів PROXIMITY, зчитувачів магнітних карт, фіскальних реєстраторів, зчитувачів штрихкодів карт, систем радіовиклику офіціанта. Для практичної підготовки студенту пропонується провести дослідження ступеня інформатизації ресторанного закладу (опис за варіантами) та визначити мінімальний та оптимальний набір програмно-апаратних засобів для вирішення основних задач. Проводимо огляд спеціалізованих систем автоматизації ресторанного бізнесу, які використовуються в Україні.

Для отримання практичних навичок використовуємо «Програмний комплекс обліку ресурсів» – модуль «Ресторан» (система автоматизації ресторанів, барів та підприємств громадського харчування, далі – Система), яка встановлена на комп'ютерах локальної мережі ЧТЕІ КНТЕУ. Студенти знайомляться з загальною структурою програмного комплексу, оскільки система включає в себе багато модулів. Але для практичної підготовки використовуємо саме модуль «Ресторан». Студент отримує поняття про бази даних у Системі, користувачів, груп користувачів, розподіл прав доступу для користувачів до розділів інформації і функцій Системи, ознайомлюється з загальними принципами роботи з Системою. А далі імітуємо реальну ситуацію впровадження системи на підприємстві. Перший етап – підготовка Системи до роботи. На практичних заняттях студенту пропонується заповнити або відредагувати словники у системі (деякі на етапі впровадження вже заповнені або частково заповнені стандартними елементами): продукти харчування, типові меню, номенклатура товарів та послуг, організації та МВО, співробітники, клієнти, одиниці виміру, план рахунків, найменування та курси валют, типи документів, константи, святкові дні, дисконтні таблиці, УКТ ЗЕД, торгові точки, устаткування, журнал змін тощо. Студенту пропонується створити декілька калькуляційних карт, використовуючи дані зі словників, при цьому отримуються навички створення та редагування. Студент

вивчає взаємодію словників. Калькуляційні карти створюються на основі збірників рецептур. На основі цих карт створюємо меню. Визначаємо собівартість страв та їх відпускні ціни. Для розуміння процесів, які відбуваються, студенту також пропонується здійснити переоцінку готових страв за новими цінами продуктів.

Комплекс взаємопов'язаних практичних робіт далі пропонує студентові зареєструвати рахунок клієнта та заповнити специфікацію відповідно до замовлення. Завдання може бути ускладнене додаванням приміток для приготування страви або можливістю клієнта скористатися дисконтом (клубною карткою). По можливості, студент може виконати додаткові дії з замовленнями, які доступні офіціанту.

Цікавою є практична робота з Меню-вимогами, де пропонується зареєструвати меню-розкладку, яке включає в себе найменування замовника, офіціанта, кількість тих, хто харчується, планову і фактичну вартість меню з розрахунку на одну людину, а також найменування страв, що входять в меню. Оформляємо замовлення. Переглядаємо журнал виготовлених страв. Друкуємо звіт про виготовлені страви, використані продукти, акт реалізації.

Внаслідок такої підготовки студент вміє:

- обґрунтовувати вибір програмного, інформаційного, технічного та іншого забезпечення для побудови інформаційної системи ресторанного закладу;
- обробляти інформаційні потоки документообігу підприємства;
- здійснювати постановку окремих економічних задач.

Студенти відпрацьовують вміння та навички роботи з прикладним програмним забезпеченням галузі, тобто засвоюють ті предметні сфери ІТ, які зможуть застосувати на різних етапах експериментального дослідження під час виконання курсових, дипломних робіт, а також у подальшій практичній та науковій роботі.

Висновки. Таким чином, в усьому світі йде активна розробка та впровадження платформ, які використовуються на підприємствах

ресторанного господарства. Вивчення та оволодіння основами інформаційних систем і технологій у ресторанному бізнесі забезпечить інтеграцію української сфери послуг освіти до світового освітнього простору. Ця вимога є необхідним елементом підготовки фахівців вищої кваліфікації.

Перспективи подальших досліджень. Розвиток інформаційних технологій, створення нових програмно-апаратних комплексів на підприємствах ресторанного бізнесу потребує подальшого вивчення нових складових та отримання навичок роботи з ними. Потрібні нові навчально-методичні розробки, які сприятимуть якісному здобуттю освіти.

Список використаних джерел:

1. Валецька Т. М., Бабій П. І., Григоришин І. А. Інформатика та комп'ютерна техніка в лабораторних роботах : навчальний посібник. Частина 1 / За ред. Валецької Т. М. Київ: Дакор, КНТ, 2008. 318 с.
2. Валецька Т. М., Бабій П. І., Григоришин І. А. Інформатика та комп'ютерна техніка в лабораторних роботах : навчальний посібник. Частина 2 / За ред. Валецької Т. М. Київ: Дакор, КНТ, 2008. 536 с.
3. Електронні системи в галузі : навчальний посібник / О. В. Кузьмін, Т. О. Роман, Л. М. Акімова, О. В. Чемакіна. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 168 с.
4. Козловський А. В., Паночішин Ю. М., Погріщук Б. В. Комп'ютерна техніка та інформаційні технології : навчальний посібник. Київ : Знання, 2012. 463 с.
5. Програмний комплекс обліку ресурсів. URL: <https://www.resystems.pro>

References:

1. Valetska, T.M., Babij, P.I., Hryhoryshyn, I.A. (2008). *Informatyka ta komp'uterna tekhnika v laboratornykh robotakh* [Informatics and computer technology in laboratory work]. Part 1. Dakor, KNT, Kyiv, 318 p. (in Ukr.).
2. Valetska, T.M., Babij, P.I., Hryhoryshyn, I.A. (2008). *Informatyka ta komp'uterna tekhnika v laboratornykh robotakh* [Informatics and computer technology in laboratory work]. Part 2. Dakor, KNT, Kyiv, 536 p. (in Ukr.).
3. Kuz'min, O.V., Roman, T.O., Akimova, L.M., Chemakina, O.V. (2020). *Elektronni systemy v haluzi* [Electronic systems in the field]. OLDI-PLYuS, Kherson, 168 p. (in Ukr.).
4. Kozlovskyj, A.V., Panochyshyn, Yu.M., Pohrischuk, B.V. (2012). *Kompiuterna tekhnika ta informatsijni tekhnologii* [Computer technology and information technology]. Znannia, Kyiv, 463 p. (in Ukr.).
5. Software complex of resource accounting. URL: <https://www.resystems.pro> (in Ukr.).

ВІСНИК
ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ІНСТИТУТУ

Випуск IV (84). Економічні науки. Чернівці, 2021.

Чернівецький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

58002, м. Чернівці, Центральна площа, 7

Підписано до друку 24.12.2021 р.

Папір офсетний. Формат 60x84/8.

Ум. друк. арк. _____. Зам. _____. Тираж 50 прим.

Віддруковано з готових оригінал-макетів замовника.

Виготівник: ПВКФ «Технодрук»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №1841 від 10.06.2004 р.
58000, м. Чернівці, вул. І. Франка, 20, оф. 18, тел. (0372) 55-05-85